

Institusjonaliseringen av
folkeminnene
*Norsk Folkemminnesamling og
Desentraliseringsstriden*

Eirik Kristoffersen

Masteroppgave i kulturhistorie
KULH4990, 60 studiepoeng
Institutt for kulturstudier og orientalske språk

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2013

**Institusjonaliseringen av
folkeminnene**
*Norsk Folkemminnesamling og
Desentraliseringsstriden*

Eirik Kristoffersen

Masteroppgave i kulturhistorie
KULH4990, 60 studiepoeng
Institutt for kulturstudier og orientalske språk

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2013

© Eirik Kristoffersen

2013

Institusjonaliseringen av folkekulturen

Eirik Kristoffersen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Oppgaven tar for seg opprettelsen av sentrale institusjoner for arbeidet med de norske folkeminnene de to første tiårene av 1900-tallet. Spesielt undersøkes betingelsene for institusjonaliseringsprosessen og synene på innsamlingspraksis, arbeidsdeling og i det hele tatt på folkekulturen som ble etablert i denne perioden. Disse institusjonene og synene skulle prege den norske folkeminnegranskingen hele det 20. århundret.

Innsamlingen av folkeminne foregikk på begynnelsen av 1900-tallet i stort omfang i bygde-Norge og var preget av samlere med høy status i lokalsamfunnene sine. Disse hadde full selvråderett over eget materiale og sto fritt til å samle inn hva enn de selv interesserte seg for. Etter hvert som mengden innsamlet materiale bygde seg opp, begynte arbeidet med å opprette en institusjon som kunne lagre og behandle alle de nedskrevne folkeminnene. Dette arbeidet falt sammen med at den sammenlignende folkeminnegranskingen kom til Norge fra nabolandene. Denne metoden påvirket synet på folkeminnene blant den lille gruppen spesialiserte folkeminnegranskere i Kristiania og krevde nye arbeidsformer innen folkeminnesamlingen. For å kunne drive sammenlignende folkeminnegransking trengte disse materiale samlet inn på mer konsist vis og innenfor områder som var bedre definerte enn før. Norske Folkeminnesamling ble opprettet i 1914 for å være den sentrale norske institusjon for folkeminnegransking. Folkeminnesamlingen forsøkte raskt å forme innsamlingsarbeidet som ble gjort rundt på bygdene, for å påse at standardene deres arbeidsmetoder krevde ble overholdt av innsamlerne. Som et verktøy for å oppnå en disiplinering av folkeminnesamlerne, fikk Folkeminnesamlingen blant annet muligheten til å gi stipender til de samlerne som innrettet seg den nye virkeligheten. Denne sentraliseringen av makt innenfor arbeidet med den norske folkekulturen bekymret en del av de som sto utenfor sentralinstitusjonene og som opplevde at de mistet makten og selvråderetten over en kultur de oppfattet som sin egen, til en urban elite av vitenskapsmenn. Denne bekymringen gav seg sitt klareste utslag i 1919 da en gruppe folkeminnesamlere forsøkte å bygge opp en desentralisert organisasjon som kunne støtte innsamlingsarbeidet på samlernes egne premisser. Dette skapte steile fronter på begge sider av arbeidet med folkeminnene og det var duket for Desentraliseringsstriden.

Forord

Jeg begynner nå å se slutten på det som har vært et fantastisk spennende og lærerikt prosjekt. Veien har riktignok vært veldig krokete og problemstillingen forandret seg utallige ganger fra den opprinnelige der jeg skulle sammenligne ideologi og innsamlingspraksis hos Moltke Moe og Reidar Th. Christiansen. Noen ganger er veien målet og selv om det tidvis har vært frustrerende å forkaste side opp og side ned med tekst og ikke få brukt en brøkdel av litteraturen jeg har jobbet med, har samtidig den organiske fremveksten av oppgaven etter hvert som jeg har nøstet opp i stadig nye tråder vært en helt unik utfordring og en prosess som har lært meg mange lekser jeg ikke ville vært foruten.

Der Askeladden måtte klare seg med sju gode hjelpere, har jeg vært så heldig å ha en hel skokk. Siden oppgaven i så stor grad har handlet om å nøste opp i tråder i denne vasen som utgjør den norske folkemинnesamlingen, har jeg ikke tall på alle jeg har kontaktet med spørsmål om mer eller mindre obskure personligheter og hendelser. Selv om ikke alt har vært mulig å finne ut av, har jeg møtt en utrolig velvilje og fått mengder av tips som innimellom har ledet til helt uventede steder. Noen jeg må takke spesielt er Håvard Kongsrud, Hans Hosar og Ola Alsvik ved Norsk lokalhistorisk institutt, Velle Espeland ved Norsk visearkiv og Tor Kjetil Gardåsen ved Telemark museum. Stor takk også til Line Esborg som vendte oppmerksomheten min mot Folkemинnesamlingen og Anna-Marie Wiersholm som hjalp meg å finne veien der inne og som kunne tyde de vanskeligste håndskrifter. Sist men absolutt ikke minst Kyrre Kverndokk, som hele tiden har ledet meg vennlig men bestemt tilbake hver gang jeg har vært på ville veier. Kyrre har vært en eksepsjonell veileder, med en entusiasme og kunnskapsrikdom jeg ikke hadde klart meg uten disse årene.

Livet, selv som student, handler likevel ikke bare om studier og jeg vil takke medstudenter og ugleboere for utallige kaffepauser, min fagre viv Elisabeth Kristoffersen som har holdt ut med meg selv når nervene mine har vært helt tynnslitte av koffein og eksamensangst og selvfølgelig min lille Ravn Balder som gjennom to år med våkenetter har sørget for at all kaffen var nødvendig. Til slutt en stor takk til mamma, pappa, far og besta som fylte barndommen min med historier og gjorde meg nysgjerrig på disse gamle greiene

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Kilder	3
1.1.1	Primærkilder	3
1.1.2	Tidligere forskning	4
1.2	De involverte.....	6
1.2.1	Moltke Moe.....	6
1.2.2	Knut Liestøl	8
1.2.3	Rikard Berge	9
2	Fra oppdagelse til utstilling	11
2.1	Oppdagelsen av folket	11
2.1.1	Den tidlige folkeminnesamlingen	13
2.1.2	Folkevisene	14
2.2	Sentraliseringen av det norske	15
2.2.1	Norsk Folkemuseum.....	17
2.2.2	Etableringen av Folkemuseet	18
2.2.3	Norsk Folkemuseum, men hvem var folket?	20
2.3	Folkemuseumsinstitusjonen	21
3	Den vitenskapelige utgivelsen av folkevisene.....	22
3.1	The Grundtvig and Sophus Bugge connection	22
3.1.1	Moe blir involvert i den vitenskapelige utgaven av folkevisene	23
3.1.2	Rikard Berge entrer scenen.....	25
3.1.3	Liestøl arvet striden	27
3.1.4	...og arbeidet med utgivelsen	28
3.1.5	Utgivelsesplanene blir godkjent og koker bort	30
3.2	Arvestriden.....	31
4	Opprettelsen av Norsk Folkeminnesamling	33
4.1	Axel Olrik i Kristiania	33
4.1.1	Overdragelsesbrevet blir skrevet.....	35
4.1.2	Moltke Moe får arbeidshjelp.....	36
4.2	Budgetkomitén fremmer Folkeminnesamlingen.....	37
4.2.1	Liestøls budsjettforslag.....	39

4.3	Um innsamling av norske folketradisjonar	41
4.3.1	Tilgjengelighet og sikkerhet	41
4.3.2	Innsamlingen av folkeminne.....	43
4.4	Norsk Folkeminnesamling opprettet	44
5	Rikard Berge i årene før Desentraliseringsstriden.....	46
5.1	Museumsmannen.....	46
5.1.1	Norsk folkekultur	47
5.2	Den norske folkeminnesamlingens historie	48
5.3	Bygdevitenskapsmannen	53
6	Landslaget for folkeminnesamlarar mot strømmen	54
6.1	Veilederne	54
6.2	Det historiske forløpet: The rise and fall of Landslaget	57
6.2.1	Landskomiteén for lokalhistorie av 1913 maner til samling	57
6.2.2	Landslaget for folkeminnesamlarar ser dagens lys	59
6.2.3	Landslaget etter opprettelsen	59
6.3	Avisstriden	61
6.3.1	Landslaget for Folkeminnesamlarar opprettet. Norsk Folkeminnelag kom etter 62	
6.3.2	Hvorfor ha en sentralisert struktur i folkeminnearbeidet?.....	63
6.3.3	Hvorfor trengtes da Landslaget?	64
6.3.4	Rikard Berge melder seg på.....	66
6.3.5	Samarbeidet	67
6.3.6	Et tilbud om samarbeid.....	68
6.4	Hvem sitt Folkeminnelag?	71
7	Decentralisation	72
7.1	Sentraliseringens problemer.....	72
7.1.1	Institusjoner for bygdehistorie	73
7.1.2	Om Norsk Folkeminnesamling og norsk folkeminnesamling	76
7.1.3	Sammlarane	79
7.1.4	Hvorfor samle?.....	81
7.2	Berge får svar	82
7.2.1	«Bygdesoge og rikssoge»	82
7.2.2	Alexander Bugge lar høre fra seg.....	85

7.2.3	Siste ord blir sagt.....	86
7.3	Verdenssyn på kollisjonskurs	88
7.4	Hva ble resultatet av Desentraliseringsstriden?	89
8	Folkeminnene institusjonalisert.....	91
	Litteraturliste.....	96

1 Innledning

I 1919 ulmet det fortsatt i glørne etter krigen i Europa og avisene var fulle av notiser om drap og oppstand. De fire siste månedene dette året kunne avisleserne bivåne en annen kamp fra uke til uke i form av leserbrev trykket mellom de mer blodige nyhetene. Dette var striden mellom Rikard Berge, museumsmann og selvlært folkeminnegransker og Knut Liestøl, Norges første professor i folkeminnevitenskap og fremtidig kirkeminister, senere kalt «Desentraliseringsstriden».

Inngangen til det 20. århundret var en spesiell tid for den norske folkeminnegranskingen. På den ene siden kan det sies å ha vært en gullalder, ruvende skikkelser innen faget som Moltke Moe og Sophus Bugge var fortsatt aktive, samtidig som en ny generasjon høyt motiverte og til dels også høyt utdannede folkeminnegranskere tok fatt i faget og de store mengdene stoff de fikk overlevert fra sine forgjengere. Men denne tiden var også en formativ og til dels smertefull tid for granskingen. At folkekulturen ble museumsobjekt og folkeminnene opphøyd til universitetsdisiplin skapte en ny virkelighet for de folkeminneinteresserte og tvang folkeminnegranskerne til å posisjonere seg i forhold til andre faggrupper og samtidig legitimere faget som vitenskapelig disiplin.

Det vokste også frem et nytt skille innenfor folkeminnegranskerne. Hittil hadde de hatt ulik faglig bakgrunn og siden det ikke fantes noen lærebøker innen folkeminnegransking ble faget til mens de arbeidet og de dannet løse nettverk av likesinnede på tvers av landegrensene som lærte av hverandres suksesser og feilgrep. Enkelte av dem knyttet til seg informanter på landsbygda som sendte dem materiale, men alle sammen tilbragte også mye tid i felten, der de jaktet på interessante sanger, skikker og fortellinger. Slik sett var folkeminnegransker ingen formell profesjon og i den grad noen tjente penger på det, var det gjennom stort sett veldig begrensede stipender. Etter århundreskiftet vokste det frem en ny gruppe, folkeminnegranskere som Knut Liestøl og Reidar Th. Christiansen hadde kunnet gå på universitetsforelesninger innen faget og nøt godt av de store mengdene litteratur de foregående generasjonene hadde produsert. Disse ble de første virkelige spesialistene, som hadde stor faglig tyngde og kunne leve av folkeminnegranskingen. Denne gruppen ble sentrert rundt de store byene og lærestedene og især Kristiania, der det vokste frem et miljø med sterke forgreninger til utlandet. Siden de hadde informanter og stort tilfang av allerede innsamlet materiale holdt de seg i stor grad til kontorene og forelesningssalene sine. Dette var

dog en temmelig liten gruppe, sett i forhold til interessen for emnet som virkelig hadde slått gjennom med til dels rimelige folkeutgaver av lokale og nasjonale folkeminner. Over hele landet tok folk opp tråden fra de foregående generasjonene folkeminnegranskere og gikk fra gård til gård og samlet inn eget materiale. Ved å drive innsamlingsarbeid og i en del tilfeller få stoffet sitt utgitt, så disse seg som etterfølgerne til Landstad, Moe og Asbjørnsen, spydspissene i arbeidet med å ta vare på og videreføre folkeminnene.

Med spesialiseringen og vitenskapeliggjøringen av folkeminnene, forandret arbeidsformene og synet på folkeminnesamlingen seg. Det vokste frem behov for materiale som kunne inngå i de store samlingene som krevdes for å drive de nye vitenskapelige internasjonale sammenlignende granskningene på universitetene og folkeminnesamlingene som ble etablert rundt om i Europa. Nå startet det som gjerne karakteriseres som en disiplinering av de uavhengige samlerne og granskerne for å forsøke å gjøre disse til gode informanter som leverte materiale som av utvalg og språkdrakt var egnet for vitenskapelig arbeide. Studiet av folkekulturen ble også delt opp i flere fagdisipliner, med egne institusjoner som skulle jobbe med hver enkel disiplin. Som del av denne prosessen ble det satt opp klare rammer for hva som skulle regnes som folkeminne og hvem som skulle drive folkeminnegranskning. Dette har blitt omtalt som en «[...]viss form for vitenskapleg ekspropriering av eit felt» (Kverndokk m.fl., 2012, s. 6). I tillegg foregikk det en mer håndfast type ekspropriering i form av at det innsamlede materialet skulle befinne seg i store arkiver som bare sentralt plasserte spesialister i praksis hadde tilgang til.

Det var i denne virkeligheten Norsk Folkeminnesamling ble opprettet og i denne konteksten Desentraliseringsstriden utspant seg. Jeg vil i denne oppgaven ta for meg denne vitenskapelige eksproprieringen av folkeminnene i institusjonaliseringsprosessen som ledet frem til opprettelsen av Norsk Folkeminnelag i 1920. Gjennom å i hovedsak følge Moltke Moe, Knut Liestøl og Rikard Berge som på forskjellige måte var sentrale aktører i denne eksproprieringen eller kampen imot den, vil jeg undersøke de forskjellige synene på hva folkeminner var, hvordan de burde samles inn og granskes og hvorfor dette arbeidet burde gjøres som var i spill i perioden.

Det er spesielt fire episoder jeg vil ta for meg i teksten. Opprettelsen av Norsk Folkemuseum, arbeidet med den vitenskapelige utgaven av folkevisene, opprettelsen av Norsk Folkeminnesamling og Desentraliseringsstriden. De tre første er valgt fordi de etter min mening belyser synene på folkekulturen og folkeminnene som var i spill og fordi de på hver

sin måte beredte veien frem mot Desentraliseringsstriden, der hovedtyngden av oppgaven vil ligge. Desentraliseringsstriden har fått navnet etter et kampskriv som ble distribuert i 1919, under striden som oppsto når en gruppe folkeminnesamlere organiserte seg for å gjøre motstand mot eksproprieringen.

1.1 Kilder

1.1.1 Primærkilder

Bortsett fra opprettelsen av Norsk Folkemuseum, er hendelsene som ledet opp til Desentraliseringsstriden lite beskrevet og hovedkilden min er materiale arkivert i Norsk Folkeminnesamling. Selv om Folkeminnesamlingen ikke lengre har statusen som en sentral institusjon i det norske kulturhistoriefaget, er dette mitt bidrag til å vise at den hundre år etter opprettelsen fortsatt rommer et vell av interessant materiale som venter på at nye generasjoner folkeminneinteresserte henter det frem fra skuffene sine og blåser støvet av det.

Hva slags primærkilder som har vært tilgjengelig har vært veldig forskjellig fra kapittel til kapittel. Når det gjelder opprettelsen av Norsk Folkemuseum, har jeg kunnet dra nytte av en ganske grundig redegjørelse av Hans Aall selv, som han skrev i anledning 20-årsjubileet til museet. I tillegg har Folkeminnesamlingen notater og kopier av dokumenter og proposisjoner fra Stortinget som var sentrale for å komme inn under Aalls egen fortelling.

Arbeidet med- og konflikten rundt den vitenskapelige utgaven av folkevisene opptar ikke uanselig plass i arkivet- et arkivmateriale som består i alt fra kongelige resolusjoner, via stortingsprotokoller til korrespondanse og skisser til brev. At stridene gikk hardt for seg kan bevitnes med at det til og med fins arkivert istykkerevne notater, med en følgeseddel om at Moltke Moe hadde konfiskert og destruert disse notatene fra en utro tjener innen folkeminnegranskingen.

Om opprettelsen av Folkeminnesamlingen er materialet lagret i arkivet kanskje skinnere, men desto mer monumentalt, som brevet der Moltke Moe og Alexander Bugge donerte materialet i deres eie til den kommende Folkeminnesamlingen. Arkivet har også protokoller fra debatter i Stortinget, samt Knut Liestøls «Um innsamling av norske folketraditioner».

Desentraliseringsstriden opptar derimot en hel del hylleplass, men den viktigste kilden til denne striden utover Rikard Berges «Decentralisation» har absolutt vært avisene der partene skrev sine innlegg. En del av disse fins på Folkemинnesamlingen, men i dette arbeidet har jeg også måtte benytte meg av avisarkivet til Nasjonalbiblioteket.

1.1.2 Tidligere forskning

Selve Desentraliseringsstriden har i ettertid bare blitt omtalt i en seks sider lang tekst skrevet av folkloristen Velle Espeland i 1974. Der beskrev Espeland episoden som «Ein strid om kva folkemинnesamling og gransking skal tene til» (s. 71) og i en artikkel skrevet av kulturhistorikeren Kyrre Kverndokk i 2013 kalt «Norsk Folkemинnesamling» om vitenskapeliggjøringen av folkemинnene. Begge har vært viktige sekundærkilder i arbeidet mitt. Velle Espelands artikkel var viktig både i den tidlige delen, der jeg gradvis sirklet meg inn på problemstillingen og uunnværlig i det senere arbeidet siden Espeland inkluderte en oversikt over så godt som alle innleggene i striden, spredt utover en rekke aviser og tidsskrifter. Kyrre Kverndokks artikkel har vært av spesiell betydning, siden han der gav mer kjøtt på beina til uttrykket vitenskapelig ekspropriering, som han lanserte i forbindelse med Folkemинnesamlingen sammen med kulturhistorikerne Line Esborg og Leiv Sem i innledningen til *Or gamalt- nye perspektiver på folkeminner* (2011).

Selv om mye er skrevet om Knut Liestøl og en hel del materiale fra Folkemинnesamlingen har blitt gitt ut, har det vært overraskende lite å finne om selve opprettelsen av Norsk Folkemинnesamling og arbeidet der generelt. En kronikk skrevet av Svale Solheim til femtiårsmarkeringen av Folkemинnesamlingen (1964, s. 1 og 2) har vært god hjelp til å starte å nøste i trådene, men det ble likevel raskt klart at det er store hull i kunnskapen vår om Norsk Folkemинnesamling og det er noen av disse jeg håper å bidra til å fylle med denne oppgaven.

Det fins langt mer litteratur om den tidlige svenske folkemинnesamlingen enn den norske. Selv om ikke alt dukker opp i teksten på måter jeg har kunnet referere til, har særlig tre bøker om temaet vært med på å gi meg bedre forståelse for folkemинnesamlingen som vitenskap. Bo G. Nilsson var en svensk etnolog som i 1996 fullførte doktorgradsavhandlingen *Folkhemmets arbetarminnen*. Avhandlingen var en diskursanalyse basert på Foucaults kulturteori og tok først og fremst for seg den svenske innsamlingen og utgivelsen av arbeiderminner i etterkrigstiden, men Nilsson gjorde også rede for den tidligere svenske folkemинnesamlingen med perspektiver som har vært gode å være orientert om.

Den svenske etnologen Agneta Lilja skrev i 1996 sin doktorgradsavhandling om idé og praksis ved Dialekt- og folkminnearkivet i Uppsala (ULMA) 1914 – 1945. Ikke bare konsentrerte hun seg om mye den samme perioden som denne oppgaven tar for seg, men historien til arkivet slik hun presenterte den, var til forveksling lik den til Norsk Folkemинnesamling. Liljas avhandling tar i mye større grad enn min tekst utgangspunkt i moderne kulturteori. Hun baserte seg først og fremst på Bourdieu og hans arbeid med sosiale felt i strid med hverandre forklart gjennom konsepter som kapital og habitus. Hun fant også inspirasjon i Foucault og hans teorier om makt (Lilja, 1996, s. 17). At hun brukte begrepet «föreställda gemenskapen» (Lilja, 1996, s. 36) uten å problematisere eller gjøre rede for betydningen av det, tyder på at hun helt eller delvis også godtok og internaliserte Benedict Andersons betraktninger om samfunnet. Derfor vil jeg påstå at Anderson ligger under overflaten som en tredje stor teoretiker hun baserte boken sin på.

Folkets Minnen (2008) er den svenske historikeren og folkloristen Fredrik Skotts doktoravhandling. Skott var skeptisk til det rådende synet på folkemинnesamlingen og arbeidet ved folkemинnearkivene. Han viste til at man automatisk kobler folkemинnesamlernes “nasjonell hållning” med det politiske høyre, mens mange har vanskeligheter med å koble det samme nasjonale fokuset med venstresiden og arbeiderbevegelsen (Skott, 2008, s. 37). Dette har ført til en antagelse om at arbeiderklassen og dens kultur har blitt ekskludert fra en nasjonal historieskriving forbundet med borgerlighet og konservatisme (Skott, 2008, s. 38) og dermed gjort at folkemинnesamlingen har blitt sett på som et rent elitært prosjekt. For å vise at denne antagelsen er feilslått, undersøkte han særlig avisinnlegg, avisartikler og forskjellige politiske skrifter, samt tradisjonsforskernes egne publikasjoner for å finne deres politiske tilhørighet (Skott, 2008, s. 38). Ifølge hans funn utmerket flere sosialdemokrater og andre på svensk venstreside seg som forkjempere for den tidlige folkemинnesamlingen og økt støtte til Nordiska museet (Skott, 2008, s. 39).

Skotts undersøkelse tok for seg svenske forhold og han spesifiserte at funnene hans ikke nødvendigvis stemmer for de andre skandinaviske landene. Hva gjelder norske folklorister refererer han til Arne Bugge Amundsens artikkel «Folkeminner og arbeiderminner. Noen perspektiver på folkemинnevitenskapens kulturhistorie i Norge» (2007) som konkluderte med at det folkloristiske miljøet i Norge var i økende grad konservativt utover 1900-tallet.

Artikkelen til Amundsen som Skott refererte til, handlet i stor grad om Edvard Bull d.y. og hans arbeid med arbeiderminner i etterkrigstiden, men Amundsen kom også noe inn på

Folkemminnesamlingen og det ideologiske grunnlaget for samlingen av folkeminne i Norge. Særlig Knut Liestøl og hans dominerende plass i «[...] små institusjoner der det offisielle språket var et mer eller mindre konservativt «nynorsk», et språk som hadde før-moderne og antiurbane ideologiske trekk» (Amundsen, 2007, s. 24) nevnes.

En annen tekst som har vært viktig for å gi en kontekst til hendelsene i oppgaven min er historikeren Jon Røyne Kyllingstads doktorgradsavhandling «Menneskeåndens universalitet. Instituttet for sammenlignende kulturforskning 1917-1940. Ideene, institusjonen og forskningen» fra 2008. Her viste Kyllingstad blant annet hvordan det nasjonale som retorisk virkemiddel falt i unåde i universitetsmiljøene på grunn av nasjonalismens rolle i Første verdenskrig og hvilke følger dette gav for måten blant annet folkeminnegranskerne presenterte arbeidet sitt og vinklet det mot det universelle og allmennmenneskelige.

1.2 De involverte

Institusjonaliseringen av folkekulturen og Desentraliseringsstriden involverte veldig mange både ruvende og mer perifere personligheter, men det er særlig tre stykker som på hver sin måte var helt sentrale i hendelsene som oppgaven tar for seg og som derfor kan være greit å være litt kjent med helt fra begynnelsen.

1.2.1 Moltke Moe

Ingebret Moltke Moe ble født i 1859 på prestegården Bjertnes i Krødsherad, Buskerud. Han var sønn av offisersdatteren Johanne Fredrikke Sophie og den kjente folkloristen og presten Jørgen Moe. Moltke var bare fire år når familien flyttet til Drammen. De skulle siden flytte til Vestre Aker da Jørgen Moe ble oppnevnt til biskop, så Moltke vokste for det meste opp i byen. Likevel beholdt han kontakten med det landlige gjennom hyppige turer til blant annet Krødsherad og han blir sagt å ha vært «[...] like mye hjemme i bondemiljø som i bymiljø» (Fløtra, 1995, s. 15). Moltke tok ivrig til seg av farens omfangsrike boksamling (Liestøl, 1949, s. 17) og viste stor nok affinitet for faget at Peder Christian Asbjørnsen gjorde ham til medarbeider i nytgivelsen av Asbjørnsen og Moes Norske Folkeeventyr mens Moltke fortsatt gikk på skolen (Fløtra, 1995, s. 20). Som nittenåring fikk han sitt første universitetsstipend for å samle inn folkeminnemateriale i Telemark og han skrev deler av merknadene til Kristoffer Jansons eventyr fra Sandeherad (NBL, Moltke Moe). I sin tid som

student knyttet han kontakter i et radikalt miljø som blant annet støttet Ossian Sars i striden om hvorvidt evolusjonslære var sømmelig å undervise ved universitetet (Liestøl, 1949, s. 25). Her fikk han noen av sine nærmeste venner og han skulle fortsette å pleie kontakt med den på mange måter radikale og innflytelsesrike såkalte «Lysakerkretsen¹» livet ut.

I 1886 fikk Moltke Moe et professorat i «norsk Folkesprog med Forpligtelse til ogsaa at foredrage norsk Folketradition» (NBL, Moltke Moe), til tross for at han aldri tok noen doktorgrad. Å undervise i «Folkesprog» var heller ikke noen stor lidenskap hos Moe og i 1899 ble stillingen hans omdefinert til å gjelde «folketraditioner og middelalderlig litteratur, derunder indbefattet den oldnorsk-islandske» (Fløtra, 1995, s. 23).

Hjemmene til blant annet Fridtjof Nansen og Erik Werenskiold på Lysaker ble på tampen av 1800- tallet populære møteplasser for en gruppe intellektuelle og kulturpersonligheter. Dette var menn og kvinner av datidens elite med professorer, kunstnere og politikere. Disse kom sammen gjennom felles interesse for- og til dels felles syn på- kunst, historie og politikk. Dette var hele tiden en temmelig heterogen og omskiftelig gruppe, men enkelte var gjengangere som over tid knyttet både vennskaps- og familieband. Mange i denne kretsen på Lysaker møttes i miljøet rundt den kjente familien Sars, men da disse trakk seg tilbake fra selskapslivet, ble som nevnt Werenskiold og særlig Nansen midtpunktene som samlet kretsen. Ifølge historikeren Bodil Stenseth var ikke Nansen i utgangspunktet noen stor ideologisk tenker og selv om han fremsto som både den mest kjente og innflytelsesrike av innenfor miljøet, var Moe gruppens viktigste ideolog (1993, s. 28).

Moe var i likhet med de andre prominente skikkelsene i Lysakerkretsen en ivrig nasjonsbygger, og man må lese det meste av hans virke med dette i bakhodet. Han hadde likevel ikke noe nasjonalromantisk tunnelsyn, men mente at nasjonalfølelsen var noe som måtte skapes og kultiveres.

Moltke Moe var ellers en sann ildsjel og et arbeidsjern uten like (Fløtra, 1995, s. 23). Både av venner og fiender i og utenfor academia ble han beskrevet som en med fingrene borti alt. Han var kjent for å gladelig ta på seg oppgaver fra alle i omgangskretsen sin, eller andre med samme interessefelt, selv når det gikk ut over mulighetene hans til å fullføre sine egne

---

¹ Gruppen var aldri formalisert, men hadde flere kalle- og økenavn, som Lysakerkliquen eller Lysakermalerne (flere av de mest prominente “medlemmene” var malere). Lysakerkretsen har blitt stående som et temmelig verdinøytralt navn.

prosjekt (Norig, 22.11.1919). Til gjengjeld hadde han liten sans for tidsstyring og hans store arbeidskapasitet gjorde ikke alltid opp for manglende evner for administrasjon.

1.2.2 Knut Liestøl

Knut Liestøl ble født i fjellbygda Åseral i Vest Agder i 1881. Han vokste opp på familiens ættegård og fikk en beskjeden bygdeskoleutdannelse (Christiansen, 1955, s. 5), men reiste i 1901 til Kristiania for å studere filologi og engelsk. Under studietiden jobbet han som lærer og Christiansen forteller i sitt minneskrift at det var da han jobbet som huslærer i Frøysnes i Setesdal han fikk øynene opp for folkeminnene (1955, s. 7). Han tok andreeksamen ved universitetet og i 1909 ble han dosent i nynorsk. I 1908 begynte han å jobbe sammen med Moe, som han ble en stor beundrer av. Selv om han ble beskrevet som en «disippel» av Moe, kjøpte han likevel ikke ukritisk alle Moes teorier (Alver, 1971, s. 386). De hadde i stor grad sammenfallende interessefelt innen folkeminnegranskingen, men Liestøl hadde ifølge Reidar Christiansen i større grad enn Moltke Moe begge bena plantet i folkekulturen gjennom sin bakgrunn som bygdegutt (1955, s. 11). Til tross for at nynorsk var hans fremste arbeidsområde på denne tiden, gav han i 1909 ut en studie om «Dei tvo systar» og en om forholdet mellom norsk og irsk folkedikting. Forholdet mellom norsk og utenlandsk folkedikting var viktig for ham også i hans videre karriere og det har senere vist seg at han i alle fall i enkelte tilfeller vinklet forskningen sin slik at den skapte et inntrykk av Norge som en større kultureksportør i middelalderen enn det nødvendigvis er vitenskapelig grunnlag for å fastslå. Her var det en vekselvirkning mellom forskningen han jobbet med og det kulturpolitiske prosjektet hans (Hodne, 2002, s. 72).

Da Moe døde ble professoratet hans gjort om til et rent professorat i norsk folkeminnevitenskap. Dette professoratet ble tildelt Liestøl i 1917 til fordel for både Reidar Th. Christiansen og Carl Von Sydow som også søkte. Liestøl ble også Folkeminnesamlingens mest sentrale medarbeider fra opprettelsen og frem til 1930-tallet, men han skulle jobbe med samlingen bokstavelig talt frem til sin dødsdag i 1952. Han tok også i 1914 initiativet til opprettelsen av Norsk Folkeminnelag, som til slutt ble dannet i 1920 med det formål å være et populært forum for utgivelse av blant annet stoff fra Norsk Folkeminnesamling (Christiansen, 1955, s. 5 og 6). Han hadde kanskje i enda større grad enn Moe gode kontakter i maktens indre korridorer og brukte denne innflytelsen flittig i arbeidet rundt Folkeminnesamlingen, noe et omfattende brevmateriale vitner om. At han i årene 1933 til 1935 var minister for

departementet Folkemинnesamlingen opererte under (Kirke- og undervisningsdepartementet) bærer vitnesbyrd om posisjonen han hadde som del av kultureliten i Norge i første halvdel av 1900-tallet.

1.2.3 Rikard Berge

Til tross for at de begge var kjennetegnet ved en imponerende arbeidskapasitet var Rikard Berge på sett og vis Moltke Moes rake motsetning: De som har skrevet om ham mener han nok er den folkemинnegranskeren med den største tekstlige produksjonen noen sinne² (Bø, 1972, s. 21; Kvideland, 1971, s. 64), men han var ingen stor teoretiker (Kvideland, 1971[2], s. 379) og satt hele sitt virke mer eller mindre på utsiden av det etablerte folkemинnesamlermiljøet. Der Moltke Moe ble regnet som et slags akademisk jack-of-all-trades, tok Rikard Berge aldri examen artium (NBL, Rikard Berge) og det meste av tekstkorpuset hans er konsentrert om ett enkelt tema man med en vid definisjon kan kalle folkekultur fra Telemarksområdet. Berge ble født på Rauland i Telemark i 1881. Han vokste opp på Berge «[...]sjølv hjartet av det kunstdyrkande Telemark, der sans og givnad for kunst var reindyrka gjennom hundreår» (Bø, 1972, s. 7), med en bestefar som var et oppkomme av folkemusikk. Berge var en av områdets storgårder, med et stort antall husmenn og Rikard kan i så måte med rette kalles en del av tidens bondearistokrati. (Bø, 1972, s. 8). I 1901 var han ferdig utdannet lærer, noe han praktiserte som omreisende i seks år. I denne perioden begynte han også å produsere artikler med materiale han hadde samlet inn i barndomstraktene da han var yngre og i 1904 fikk han utgitt sin første bok med folkeviser. Allerede i forordet til denne boken viste Berge en brodd mot det etablerte folkemинnesamlermiljøet (Bø, 1972, s. 9).

Folkemинneutgivelsene gav tydeligvis blod på tann og i 1907 avsluttet han sin lærergjerning for å vie mer tid til folkemинnegranskingen. Han slo seg ned i Telemark og giftet seg med Johanna Bugge, byjente og datter av Sophus Bugge. Det neste store bokprosjektet hans var en bok om Myllarguten. Også i denne utgivelsen gav Berge uttrykk for misnøye med hvordan tidligere folkemинneforskere hadde behandlet emnet og kalte boken et «stridsskrift» for å rette opp det gale «byfolk og kunstdommarar fraa byen» hadde skrevet om ham (Bø, 1972, s. 12). Sentralt var altså igjen Berges opplevelse av å selv være en del av den kulturen andre han anså for utenforstående ikke behandlet med tilstrekkelig respekt og kompetanse. Dette

---

² I tillegg til omkring 8000 sider utgitt i bok- og tidsskriftsform- etterlot han seg 800 notatbøker, i tillegg til korrespondanse, akvareller og omkring tjue årganger med *Norsk Folkekultur*.

eierskapet til folkekulturen og meningen om at de etablerte miljøene av folkeminnegranskere i byene ikke hadde forutsetninger for å behandle folkekulturen på riktig vis skulle gå igjen i hele karrieren. Tross dette jobbet han en periode under veiledning av Moltke Moe og fikk i 1911-1912 stipend for en reise til København, der han skal ha studert under Axel Olrik (Eriksen og Amundsen, 1999, s. 138), eller i alle fall lagde avskrifter i samlingene etter Svend Grundtvig.

Berge stiftet i 1915 det første tidsskriftet om folkeminnegransking i Norge som klarte seg i mer enn én årgang, *Norsk folkekultur*. Der fikk han gjennom tjue år som redaktør og skribent et viktig talerør og muligheten til å ta for seg et vidt spekter av tema innenfor interessefeltet sitt. Her publiserte han for det meste artikler i en temmelig populær stil som skulle appellere til folkeminneinteresserte utenfor de innerste vitenskapelige sirklene som han sto i opposisjon til (Bø, 1972, s. 18). Et sentralt poeng i Berges virke, som senere generasjoners folkeminneforskere og kulturhistorikere skulle være enig i, var at folkekulturen ikke bare kunne studeres filologisk som tekst, men at den måtte studeres som en levende helhetlig kultur og at et innsamlet eventyr ikke var komplett uten fyldige beskrivelser av fortelleren og fortellersituasjonen (Kvideland, 1971[2], s. 379; Eriksen, 1999, s. 139; Kvideland, 1971, s. 63; Bø, 1972), derfor drev han et omfattende eget samlerarbeid og reiste rundt med fonografen sin for å møte tradisjonsbærerne under fire øyne (Kvideland, 1971[2], s383). To momenter ved Berge og hans virke vi må ha i bakhodet når vi ser på hans rolle i striden er for det første den betydelige bitterheten han bar etter arvestriden om Bugges materiale. Denne arvestriden vil bli redegjort for nedenfor, siden den skulle bli en sentral del av argumentasjonen i Desentraliseringsstriden. Det andre momentet er at selv om Berge hele tiden først og fremst fremstilte seg som samler, var han også forlegger og ville derfor stå i en konkurransesituasjon mot eventuelle utgivelser fra Norsk Folkeminnelags side.

2 Fra oppdagelse til utstilling

For å skjønne hvorfor folkeminnegranskingen ble ansett som så viktig at krangler mellom enkeltpersoner i miljøet ble behandlet helt opp på Stortingsnivå og hvorfor utforskningen av folkekulturen og nasjonsbyggingen gikk hånd-i-hånd på den tiden Norsk Folkeminnesamling ble etablert, kan det være verdt å gå litt lengre tilbake i tid, til barndommen til faget og utformingen av det nasjonale prosjektet.

Folkloristen Bjarne Hodne tar i sin Norsk nasjonalkultur (2. utgv. 2002) for seg hvordan en bevissthet om nasjonale kulturelle bånd i Norge ble skapt og etter hvert mer eller mindre allment internalisert i folket som utgjorde nasjonen. Han legger stor vekt på arbeidet for å løse opp unionen med Sverige som drivkraft i søken etter det norske og utviklingen av en norsk nasjonalkultur. Han deler arbeidet med å skape denne norske nasjonalkulturen inn i tre faser. Den første av disse var «Den grunnleggende fasen [som] har basis i romantikk og nasjonalromantikk» (s. 27). Her ble historien utforsket, med et fokus på storhetstiden i middelalderen. Gjennom dette arbeidet vokste bevisstheten om at Norge hadde en historie som sterk selvstendig stat (Hodne, 2002, s. 33). Den andre fasen kaller han «[...]den kulturpolitiske fasen», som «[...]var konsentrert om foredling og formidling gjennom etablering av en norsk offentlighet» (2002, s. 27). Til sist kom fasen der «[...]nasjonalkulturen blir brukt nasjonalpolitisk» (Hodne, 2002, s. 27) og som ledet frem til bruddet med Sverige i 1905.

Her vil jeg gjøre rede for arbeidet med folkekulturen og folkeminnene i den perioden Bjarne Hodne delte inn i disse fasene, altså omtrent fra den tidlige romantikken til de første årene på 1900-tallet. Hvordan fikk folkekulturen den statusen den hadde i denne perioden og hvordan passer arbeidet med det folkekulturelle inn i de nasjonalkulturelle fasene Hodne skisserte i oversikten sin?

2.1 Oppdagelsen av folket

Historiske røtter var på denne tiden ikke bare en indre anliggende og en måte å bygge opp en følelse av samhørighet, men også av betydning i samrøret med andre land, da det ifølge den tidlige nasjonalismens ideologiske strømninger var et kriterium for å legitimere etniske eller politiske enheter. Toneangivende tenkere som den tyske teologen Johann Gottfried von

Herder satte også sammenheng mellom nasjonen og folket som utgjorde nasjonen. Dette folket ville inneha en viss kultur, som gav seg sitt sanneste uttrykk gjennom dette folkets poesi. «Folkepoesien» vokste frem som en manifestasjon av det spesifikke folkets ånd og sinnelag. Den nasjonale bevisstheten vokste først og fremst fram i den urbane eliten i denne perioden. Norge kan sies å ha hatt en mindre markant elite enn mange andre land og store deler av den var importert fra andre land, især Danmark og Tyskland. Denne eliten blandet seg til dels med de øvre sjiktene av nordmenn og fikk barn som vokste opp i- og følte tilknytning til Norge. Det var blant disse det tidlige nasjonale prosjektet ble vekket til live og de første stridene om hva som skulle inngå i det norske ble kjempet.

Spesielt betydningsfull ble striden på 1830-tallet mellom dikteren og professoren Johan Sebastian Welhaven og dikteren og teologen Henrik Wergeland (Hodne, 2002, s. 30). De var begge romantikere, men mens Welhaven mente den nasjonale kulturen burde baseres på europeiske impulser så Wergeland språket og det pastorale som den kilden til identitet med størst potensiale (Hodne, 2002, s. 30). Denne striden fikk stor oppmerksomhet i enkelte miljøer og i tiåret som fulgte vokste bondekulturen frem som det bærende nasjonale motivet blant elitene i byene (Hodne 2002, s. 30). Fra midten av 1800-tallet tok middelklassen over som de mest sentrale nasjonsbyggerne. På landsbygda engasjerte prester og lærere seg, på samme vis som kunstnere og universitetsforskere i byene, i å skape en «[...]bredere og mer helhetlig kulturell plattform [...] med vekt på et omfattende kulturpolitisk arbeid med identitetsskaping for befolkningen som målsetting og resultat» (Hodne, 1999, s. 19 gjengitt i Hodne, 2002, s. 31).

Det nevnte fokuset på den selvstendige middelalderen var en av inngangsportalerne til interessen for folkekulturen. Man regnet med at bøndene i det rurale Norge hadde fått beholde sine livsformer og sin forståelse av verden og naturen temmelig uberørt av forandringene som hadde omkalfatret de høyere stenderne og bymiljøene de siste århundrene. Derfor kunne kompetente interesserte fortsatt finne spor av middelalderens idéverden innenfor den muntlig overførte folkekulturen (Hodne, 2002, s. 38). Blant romantikerne ble folkekulturen derfor en viktig kilde til inspirasjon for dikt, skuespill, romaner og billedkunst. Dette ble også videreført da folkekulturen ble et bærende element i arbeidet med å skape den kulturelle plattformen nasjonalidentiteten skulle hvile på. De som tidlig var interessert i folkekulturen i Norge sto ikke nødvendigvis så langt fra den, som mange tidlige folkeminnegranskere i andre land. Likevel var de stort sett ikke del av den muntlig overførte tradisjonen de var ute etter å

granske og måtte derfor reise ut i landet og samle inn tradisjonsmaterialet. På denne tiden var det få som hadde virkelig reist rundt i Norge og oversikten over landets topografi, levesett og regionale kulturelle særegenheter var svært mangelfull. Reiseskildringene til de tidlige folkeminnesamlerne var verdifulle dokumenter i det interne landvinningsprosjektet (Sem, 2011, s. 52). Etter hvert vokste det frem større kunnskap om folkekulturen og innsamlerne utviklet ideer om hvor innsamlingsarbeidet ville være mest fruktbart og hvor folkekulturen hadde holdt seg mest uberørt av ytre påvirkninger. Utilgjengeligheten i deler av det norske landskapet ble derfor et verdifullt trekk i seg selv (Sem, 2011, s. 59).

2.1.1 Den tidlige folkeminnesamlingen

Den første nordmannen som drev systematisk innsamling for utgivelse var presten Andreas Faye. I 1833 fikk han gitt ut Norske Folke-Sagn som besto av materiale han selv hadde samlet, supplert med oppskrifter fra historikeren Peter Andreas Munch og Henrik Wergeland (Hodne, 2002, s. 41). På 1830-tallet innledet også presten Jørgen Moe og læreren Peter Christen Asbjørnsen innsamlingsarbeidet sitt. De var begge romantisk anlagte og søkte folkeminnene med både forskning og nasjonsbygging for øye. I sagalitteraturen fant de opplysninger som pekte i retning av at eventyr hadde blitt fortalt blant de lavere klassene allerede i tidlig middelalder og regnet derfor med at det måtte kunne finnes en kontinuitet fra middelalderen til 1800-tallet i eventyrfortellingene som fortsatt ble fortalt blant de fatteligste i innlandsbygdene. Som romantikere mente de at selv om disse eventyrene i stor grad var felleseuropeisk tradisjonsmateriale var de gjennom århundrene blitt tilpasset norske forhold og især norsk natur. Naturen var med på å forme menneskene og lynnet deres og beskrivelser av naturen både slik den omgav fortellerne og slik den noen ganger ble beskrevet i eventyrene ble for Asbjørnsen og Moe viktige nasjonale markører i arbeidet (Sem, 2011, s. 55; Hodne, 2002, s.43). Ifølge Hodne hadde de også mye den samme romantiske forestillingen om opphavet til folkediktingen som Herder: Den strømmet som en kilde ut fra det kollektive folkedypet (2002, s. 59). I tillegg til eventyr ble innsamlingen deres av sagnstoff av spesiell betydning. Arbeidet deres både sammen og hver for seg endte i flere utgivelser og eventyrbøkene som bærer deres navn har blitt stående som de mest folkekjære eventyrbøkene i Norge. Det store innsamlede materialet deres skulle også bli blant pilarene Folkeminnesamlingen skulle hvile på. Jørgen Moe fikk også utgitt den første trykte utgaven av Folkeviser og Stev i norske Allmuedialekter i 1840. Moe gav ikke ut flere samlinger folkeviser, men det tok ikke lang tid før andre arbeidet med visene.

2.1.2 Folkevisene

I enda større grad enn eventyrene, ble folkevisene ansett som en viktig kilde til middelalderens norske kultur. Man regnet med at den kombinasjonen av melodi og rim gjorde formen mer fastlåst enn eventyrene, som kunne omdiktes fra forteller til forteller. Dette gav folkevisene en særlig status i det tidlige arbeidet med folkeminnene. Presten Magnus Brostrup Landstad gav i samarbeid med prestedatteren og innsamlingspioneren Olea Crøger ut Norske Folkeviser i 1852. I likhet med de andre som gav ut folkekulturelt materiale på den tiden, bearbeidet Landstad folkevisene for å tilpasse dem det nasjonale programmet innsamlingsarbeidet var en del av. For å understreke ideen om det middelalderlige opphavet til visene, arbeidet Landstad ifølge Hodne gammelnorske språkformer og vendinger inn i flere av dem (2002, s. 45). I forordet til boken gjorde Landstad det uttrykkelig klart at innsamlingen og utgivelsen var del av et nasjonalt program for å redde og spre en folkekultur som var i ferd med å gå til grunne i et stadig mer modernisert samfunn. En som var kritisk til Landstads arbeid var professor Sophus Bugge. Bugge var språkforsker, men hadde også en stor interesse for folkloristikk og drev et omfattende innsamlingsarbeid. At Landstads mest uttalte kritiker var uenig i gjengivelsesprinsippene, ikke prosjektet, viser kanskje hvor sterkt folkeminnesamlingen sto på den tiden. Sophus Bugge var tidlig opptatt av problemene som oppstår når muntlig materiale overføres til tekst og han brukte prinsippene han hadde fra norrøn filologi for å «[...] verne om tradisjonens ekthet[...]» (Bugge gjengitt i Hodne, 2002, s. 49) og gav ut sin Gamle norske Folkeviser i 1858 basert på egne innsamlingsreiser primært i Telemarksområdet.

Folkeminnesamlingen i denne perioden stemmer i grove trekk med den første fasen i Bjarne Hodnes inndeling. Her var det snakk først og fremst snakk om en intellektuell elites prosjekt. Innsamlingsarbeidet disse gjorde var som nevnt en slags oppdagelsesreise i et Norge som på denne tiden var både eksotisk og utilgjengelig. I det romantiske synet på mennesket og naturen var reisen inn i et utilgjengelig landskap på sett og vis også en metafysisk reise inn i de innerste områdene av ånden til folket. Jo mer utilgjengelig områdene samlerne dro til jo mer genuint og rent norsk ble det de fant. Prosessen fortsatte de også etter innsamlingen, da de prøvde å finne frem gjennom lag på lag med ytre påvirkning til den norske kjernen i materialet. De reiste innover i selve norskheten og ved å finne tilbake til det fortidige norske så de også mot hvordan landet engang i fremtiden kunne komme til å bli om de fikk fullført prosjektet sitt (Sem, 2011, s. 55 til 67). Dette ble kanskje best formulert av Sophus Bugge

som ville «[...] av fortidens livsbrønn å øse kraft og friskhet for fremtiden» (Bugge gjengitt i Hodne, 2002, s. 49). Dette synet på landskapet og det fortidige var også en måte å legitimere den norske statsdannelsen; Om det norske var å finne i naturen og naturen var en del av nordmenneskenes lynne, var også Norge på sett og vis naturgitt (Eriksen, 1999, s. 47-48 gjengitt i Sem, 2011, s. 56). Med et syn på den norske folkekulturen som naturgitt er det ikke å forundres over at folkekulturen og granskingen av den ble en selvsagt og sentral del av den tidlige nasjonsbyggingen. Innen granskingen av folkekulturen ble det norske funnet og de geografiske områdene som var mest fruktbare til å finne den norske kulturen sirklet inn. Landstads og Crøgers arbeid skulle bli fulgt opp av utallige folkeminnesamlere som sto utenfor de høyere kretser. Utgivelsen og prøvelsene deres skulle senere også få stor symbolbetydning når en annen som mente seg utenfor det gode selskap skulle skrive historien om den norske folkeminnesamlingen.

2.2 Sentraliseringen av det norske

Selv om det nasjonale prosjektet ble bedre og bedre formulert og godtatt i stadig større deler av samfunnet gav ikke kampen om hvordan det skulle gjennomføres, snarere tvert om. Siden flere opplevde at det nasjonale angikk dem, kom det i neste generasjon nye aktører inn med sine syn på utformingen av et fritt og selvstendig Norge. Omkring århundreskiftet vokste ungdoms- og bondeungdomslagene³ raskt og ble en maktfaktor både i by og bygd. Ideologien i bunn for ungdomslagene var at den ekte norske kulturen var det samme som bondekulturen, som ikke var forurenset av den danske embetsmannskulturen til de høyere klasser og den internasjonaliseringen bykulturen representerte. Motpolen til disse var den konservative høyresiden, som i likhet med generasjonen før i stor grad omfattet etterkommerne til den gamle embetsmannseliten. Av spesiell betydning for disse var målstriden, men også spørsmål om sentralisering og dermed statusen til Norsk Folkemuseum engasjerte ungdomslagene.

Stillingen de forskjellige samfunnsaktørene tok i målstriden kan tjene som en illustrasjon på hele kultursynet til disse gruppene. Ungdomslagene kjempet for å fordreive det danske fra språket og ville innføre landsmål som eneste skriftspråk i Norge. På den andre siden sto de konservative, som med sitt riksmål ville kultivere båndene til Danmark og det videre Europa, på bekostning av de ukultiverte bondemålene. Det var på denne tiden Moltke Moe og

---

³ Noregs Ungdomslag var delt inn i flere mer eller mindre selvstendige lag, så en- og flertallsformen brukes gjerne om hverandre (f.eks.. Eriksen, 2009, s. 83).

Lysakerkretsen virkelig begynte å gjøre seg gjeldende som en maktfaktor i det nasjonale prosjektet. I målstriden prøvde Lysakerkretsen med samnorsken å forene de to målformene i en slags gyllen middelvei og mente målformene med en viss grad av politisk styring, over tid ville smelte sammen uansett. Artikkelen «Nationalitet og kultur» (Moe, 1909) skriver seg direkte inn i målstriden og gjør det klart at den unge nasjonen etter Moltke Moes mening trengte sterkere samlende kulturelle uttrykk. Her gjorde Moltke Moe rede for et temmelig pragmatisk syn på det nasjonale, der en helhetlig kultur kunne brukes som et middel for å binde folket sammen og lage en nasjon med plass til alle. Moe mente man måtte både styrke den norske selvbevisstheten og samtidig ta til seg kunnskapen og kulturen båndene til det større Europa kunne bringe. «Ingen nation kan være sig selv nok. Hos ethvert folk og til enhver tid finder der paavirkning efter paavirkning sted fra andre kultursamfunn» (Moe, 1909, s. 257). Skulle man lete etter spesielle uttrykk for kultur i de enkelte nasjonene, var de å finne i nyansene som oppsto som følge av regionale utvelgelsesprosesser over tid, for «Ingen kultur er stedegen, bare stedfarvet. Hos alle folk er kulturen et produkt av vekselvirkning md andre kulturer og kulturperioder» (Moe, 1909, s. 256). Videre advarte han i artikkelen på det sterkeste mot nasjonal og kulturell «chauvinisme» (s. 263).

Målet til Lysakerkretsen var ifølge Bodil Stenseth å gjøre Norge til en sterk kulturnasjon og for å oppnå dette mente de det var helt nødvendig å styrke Kristiania som norsk hovedstad og sentrum. Flere av de involverte i Lysakerkretsen hadde posisjoner i Venstre og etter hvert i Frisinnede Venstre. Gjennom politikk, kunst og ikke minst det nasjonale symbolet Fritjof Nansen utøvet Lysakerkretsen påvirkning på mange områder av samfunnet: Lysakerkretsen var som nevnt ingen homogen gruppe. Den besto av en rekke sterke personligheter som ofte hadde interne uenigheter og personkonflikter. Likevel var det mye som samlet dem, både sosialt, kulturelt og ideologisk. Én av disse samlende ideologiene var en idé om fagmenn og heroiske eller fremragende personligheter som de best egnede til å bygge og styre den unge nasjonen Norge. Et profilert medlem i kretsen var kunstneren Erik Werenskiold. Han skrev i 1898 artikkelen «Lægmannsvisdom» der han angrep det han anså som en norsk modell der lekmenn hadde alt for stor makt og at deres uopplyste styre var en fare for fremtiden til nasjonen (Stenseth, 1993, s. 122). Både kunstneren Gerhard Munthe og Fridtjof Nansen gikk ut og støttet Werenskiold i flere egne avisartikler (Stenseth, 1993, s. 123). Nansen gikk så langt i støtten sin til dette synet at han fremsto som direkte antidemokratisk «Politikere av den rette malm går ikke til noe flertall, men flertallet kommer til dem» (Nansen gjengitt i Stenseth, 1993, s. 123).

«Fagkunnskap var en hedersbetegnelse i Lysakermiljøet, lekmannsskjønn et skjellsord» (Stenseth, 1993, s. 123). Ifølge Stenseth gav også Moltke Moe uttrykk for en del av de samme synspunktene, selv om han aldri gikk direkte inn i partipolitikken (1993, s. 127). For å støtte opp under fagmannsstyret, trengte landet en konsentrasjon av de beste menneskene landet hadde å by på, sammen med de beste institusjonene for utdanning og dannelse for å gi disse menneskene de beste betingelsene for å nå sitt fulle potensiale. Dette var bakgrunnen for at Lysakerkretsen jobbet for størst mulig sentralisering i og rundt Kristiania. De nådde gjennom på flere områder, både i språkstriden og innenfor kampen om å opprette sentrale institusjoner. Det største monumentet etter Lysakerkretsen og samlingsideologien deres skulle finne sin plass på Bygdø, halvøya mellom Lysaker og Kristiania.

2.2.1 Norsk Folkemuseum

Med Lysakerkretsen som en norsk elite, må Folkemuseet absolutt regnes som et elitært prosjekt. Hvordan passer museets bruk av folkekulturen inn i fasene Bjarne Hodne skisserte for utviklingen av en norsk nasjonalkultur? Videre mener jeg Folkemuseet har en sentral og unik plass i den institusjonaliseringen og eksproprieringen av folkekulturen som foregikk. Klarhet i prosessen rundt opprettelsen av museet og de involvertes standpunkter gir viktig bakgrunnskunnskap til undersøkelsen av den utviklingen innen folkeminnegranskingen.

I 1880 grunnla den svenske filologen og folkelivsgranskeren Artur Hazelius Nordiska museet i Stockholm, basert på hans egne etnografiske samlinger. Nordiska museet og det tilknyttede friluftsmuseet Skansen så på det som sin oppgave å beskrive folkelivet ikke bare i Sverige, men også det hos unionspartneren Norge. Dette ble ikke bare sett på som en fornærmelse hos den nasjonalt orienterte eliten i Norge, men skapte også bekymring for at nasjonalhistoriske skatter skulle forsvinne ut av landet (Aall 1920, s. 4; Dokument 41, s. 3; Talleraas, 2009, s. 73). Tannlegen Anders Sandviks tidlige samlinger, som skulle danne grunnlaget for friluftsmuseet på Maihaugen på Lillehammer, kan ses i sammenheng med denne bekymringen (Stenseth, 1993, s. 100).

Da den bibliotekarutdannede Hans Aall tok kontakt med Lysakerkretsen i 1894 var han bare 24 år gammel. På en innsamlingsreise for Nordenfjeldske kunstindustrimuseum hadde han begynt å stille spørsmålsteget ved museenes estetisk fokuserte innsamlingspraksis. Han hadde også kommet over en Aftenposten-artikkel om Skansen, og fått spire til en idé om å åpne et norsk friluftsmuseum (Aall, 1920, s. 1; Stenseth, 1993, s. 101; Talleraas, 2009, s. 73). Moltke

Moe bifalt entusiastisk planene hans og gikk raskt i gang med å trekke i trådene for å få dem gjennomført. Aall hadde allerede samlet seg verdifull erfaring innen museumsadministrasjon som konservator med blant annet innsamling som arbeidsområde på kunstindustrimuseet, men han var mer en romantisk idealist enn noen stor teoretiker, så han og Moltke Moe utfylte i så måte hverandre godt (Aall, 1920, s. 2; Stenseth, 1993, s. 100). Selv om Hans Aall, som museets første direktør, har blitt stående som museumsgrunnleggelsens *primus motor*, ble den ti år eldre Moltke Moe en mentor for Hans Aall og Moes ideologi og retorikk gjennomsyret arbeidet med museet fra første stund (Kristoffersen, 2011, s. 6).

2.2.2 Etableringen av Folkemuseet

Norsk Folkemuseum skulle ha en klar brodd mot sin svenske motpart (Stenseth, 1993, s. 100; Talleraas, 2009, s. 73), som ble sagt å med «rivende hurtighet» føre kulturgjenstander ut av landet. Dette, sammen med økt interesse fra antikvitethandlere og turisters oppkjøp, betød ikke bare at det ble vanskelig å få tak i disse gjenstandene, men også at prisene på dem ble presset stadig høyere (Dokument 41, 1896, s. 3). Dette hjalp de engasjerte i Folkemuseet til å skape et bilde av at hvis ikke museet ble opprettet straks, ville sjansen ha gått fra dem og nasjonen ville ha tapt kampen om viktige deler av dens kulturelle arv.

19. desember 1894 ble det holdt et stiftelsesmøte for Norsk Folkemuseum på Studentersamfunnet i Kristiania. Innbydelsen til møtet var skrevet av Moltke Moe og var en kort, men malerisk redegjørelse for først funksjonen til et Folkemuseum og så hva som utgjør et Folkemuseum. Her argumenterte han for at kulturhistorien var den som både var mest fengende og der «[...]vi lærer å forstå vårt folk bedre, hvordan det har blitt som det er, med sine dyder og lyter. Og jo mer vi forstår, dess mer vokser og styrkes også vår nasjonalfølelse». Folkemuseet var å se på som «[...]et monument over vårt folks vekst i kultur og nasjonalitetsutvikling, et monument over den gamle bondekultur så vel som over byenes og de høiere kredsers liv». Det å vandre rundt på Folkemuseet og reflektere over den samlede norske historien skulle altså «[...]gi en forståelse, som vil virke opdragende og utviklende på alle lag i vårt folk» (Aall, 1920, s. 3 til 5). Den unge nasjonen måtte legitimeres i historien, men til forskjell fra romantikerne i generasjonen før, mente han at den nasjonale ånden ikke var noe en var født med. En sterk nasjonalfølelse var noe både høy og lav måtte lære seg og kultivere ved å ta inn over seg den menneskelige, dagligdagse historien som alle var en del av. Nasjonens historie var ikke bøndernes- ei heller den politiske historien om

konger, adelige og embetsstanden. Nasjonen måtte bygges på en forståelse av at alle deler av befolkningen hadde spilt en rolle og hadde sin plass i det nasjonale byggverket (Kristoffersen, 2011, s. 6). Dette var en retorikk som tydeligvis traff sitt publikum. Hvor mange som møtte opp på stiftelsesmøtet er usikkert, men møtet endte med at 98 av byens fremste borgere signerte et opprop om bidrag til stiftelse av museet (Aall, 1920, bilag 1). Museet startet sitt arbeid med midler samlet inn blant givere og fra styremedlemmene selv og holdt det gående slik i den første perioden. Etter å ha fått avslag på en søknad om statsstøtte i Regjeringen, ble oppropet og en lengre redegjørelse for museets økonomiske situasjon oversendt Stortinget (Dokument 41 fra Budgetkomiteen, 1896). Her ble det lagt ekstra stor vekt på interessen rundt om i landet for museet og ikke minst konkurransesituasjonen med nabolandene. Både i Sverige og Danmark hadde staten «forlængst» sørget for rikelig støtte til opprettelse av lignende samlinger (Dokument 41 fra Budgetkomiteen, 1896, s. 4).

Stortingets budsjettkomite krevde en del redegjørelser for avgrensingen mot de allerede etablerte museene, men understreket at den anså Folkemuseet for å være av «[...]stor national Interesse» (Indst. S. no. 68, 1896, s. 164). En viktig avgrensing ble det historiske perspektivet til museet. Oldsaksamlingen på Kulturhistorisk museum hadde nemlig for lengst posisjonert seg som hovedstadens institusjon for førreformatorisk materiale og da var det naturlig at Folkemuseet avgrenset seg opp mot dette og holdt seg til den etterreformatoriske materielle kulturarven. Budsjettkomiteen ble ledet av venstremannen Viggo Ullmann og følte seg tydelig truffet av bemerkningen om at nabolandene hadde klart å opprette lignende samlinger med statsstøtte og det kommer frem at deler av komiteen ønsket å øyeblikkelig gi museet beløpet det ba om (Indst. S. no. 68, 1896, s. 164). Ifølge Aall viste Francis Hagerups unionsvennlige høyredominerte regjering seg fortsatt temmelig lunken til forslaget om et norsk Folkemuseum og året etter fikk Folkemuseet omtrent en tredjedel av beløpet det hadde bedt om i støtte fra staten (1920, s. 44). Dette viser hvordan folkekulturen ikke bare var interessant som et indre anliggende, men også brennbart politisk og det at den unge nasjonen Norge skulle ta like godt vare på og forvalte folkekulturen som nabolandene var viktig for selvfølelsen og ansvarsfølelsen til de involverte.

2.2.3 Norsk Folkemuseum, men hvem var folket?

For ungdomslagene var Folkemuseet problematisk på flere måter- Særlig plasseringen, der kulturgjenstander fra hele landet ble samlet rett utenfor Kristiania, representerte en sentralisering som brøt med måten ungdomslagene ville organisere landet. Disse ville ha mest mulig desentralisert makt, med ideen om den egenrådige norske bondestanden som forbilde. Et annet område der Folkemuseet avvek fra ideologien til ungdomslagene var hva som kunne stilles ut i et Norsk Folkemuseum:

Hensigten med denne Samling er at faa bevaret for det norske folk Billedet af det Liv, som i de senere Aarhundreder har været ført i Norge, vore Fædres Bygningsskikke, Bohave, Husgeraad, Dragter o. s. v., kort i det hele taget det Milieu, hvori de bevægede sig, og hvorom nu minderne lidt efter lidt forsvinder. [...] Her samles fra de forskjellige Bygder karakteristiske, ældre Bygninger [...] også med Billeder af de høiere Klasers Liv[...](Aall, 1920, Bilag 1).

Ideen om den norske bonden som bærer av den norske kulturen sto sterkt hos Lysakerkretsen, i likhet med romantikerne i generasjonen før. Som sitatet ovenfor viser, var dog Folkemuseets Norge mer enn bondestandens folkekultur. I likhet med i målstriden inntok Moltke Moe her en mellomposisjon og ville vise historien og det han oppfattet som kulturen til hele det norske folket- både høy og lav, by og land, for: «Enten vi er maalmænd eller riksmålmænd, byfolk eller bygdefolk, er vi nordmænd» (Moe, 1909, s. 261). Fra tidlig av mottok Folkemuseet interiører og gjenstander fra Kristianias elite og hvis man sammenligner kartet over hvordan museet sto i 1919 med planene for «Gamlebyen» ser bymiljøet ut til å ha vært planlagt å romme flere hus enn hele de landlige samlingene (Aall, 1920, Bilag 3 og 5 ; Kristoffersen, 2011, s. 9). Aall forklarte også flere steder i boken overvekten av stuer fra landet med praktiske og økonomiske hensyn. Disse var billigere, enklere å sette opp og var i større grad enn bybebyggelsen i ferd med å moderniseres (f.eks. Aall, 1920, Bilag 4). Aall beklaget at slike hensyn måtte tas og fremholdt museets begrensede midler som eneste grunn til dette. Slik det var planlagt representerte Folkemuseet altså et ganske annet syn på hvor det norske var å finne, enn ungdomslagenes entydige fremheving av bondekulturen. I praksis ble det likevel en ruvende institusjon i det beskjedne norske museumslandskapet, som brukte det lille økonomiske spillerommet de hadde til å begynne arbeidet med å flytte bygde-Norges hus og gjenstander til samlingene sine som i 1902 fant sin endelige plass på Bygdø.

2.3 Folkemuseumsinstitusjonen

Norsk Folkemuseum drev altså både foredling og formidling av folkekulturen, samtidig som museet ble opprettet i opposisjon til inkluderingen av norske kulturgjenstander i et svensk folkemuseum. Slik sett representerer museet de to siste fasene i oppbyggingen av den norske nasjonalkulturen. Folkemuseet gjorde norske folkekulturelle gjenstander til objekter som kunne tas ut av sine områder og sin kontekst og inngå i en ny nasjonal fortelling, der den urbane befolkningen kunne gjøre seg kjent med levekårene på bygdene på en helt annen måte enn tidligere. Denne flyttingen og rekontekstualiseringen, gjort av en museumsstiftelse der staten var en stor bidragsyter var også en håndfast ekspropriering av folkekulturen. Museet var også det første steget i den faglige oppdelingen av det institusjonelle arbeidet med folkeminnene, der Folkemuseet skulle ta seg av den materielle folkekulturen og folkelivsgranskningen, mens den kommende Folkeminnesamlingen beskjeftiget seg med en folkeminnegransking avgrenset opp mot arbeidet ved museet.

Sist, men ikke minst skulle Norsk Folkemuseum utvide todelingen innenfor arbeidet med folkekulturen, siden Ungdomslagene svarte på opprettelsen av Folkemuseet ved å støtte opprettelsen av flere regionale og lokale folkemuseer (Eriksen, 2009, s. 83). Disse institusjonene virket som samlingspunkt for folkeminneinteresserte på landsbygda og viste dem hvordan de ikke bare ideologisk, men også praktisk og økonomisk sto i en konkurransesituasjon med Norsk Folkemuseum og de andre større sentralmuseene⁴, og de andre sentraliserte delene av folkeminnegranskningen.

---

⁴ Til tross for kamplinjene, kan man ikke tegne et fullstendig svart/hvitt bilde av situasjonen. Folkemuseet fikk for eksempel i 1903 tre bygg fra Kilde i Østerdalen, donert av Tollef Kilde som tilhørte bondearistokratiet og i likhet med ungdomslagene jobbet for større autonomi for bygde-Norge (By og bygd 43, 2010, s. 107). En annen ting som gjør bildet mer komplisert er at Ivar Tveiten var varamann i museumsstyret fra 1914. Tveiten satt på Stortinget som representant for den radikale bondefløyen i Venstre. Han var mål- og avholdsmann og representerte mange av verdiene til ungdomslagene. Han var også initiativtaker for et eget bondelag innenfor venstres stortingsgruppe («Ivar Tveiten», 2011). På den motsatte siden sto høyremannen og professoren Yngvar Nielsen. Han tilhørte gammel embetsmannsslekt og var, i tillegg til en nær venn av Kong Oscar 2., en av Norges varmeste unionstilhengere («Yngvar Nielsen», 2011). Han var bestyrer for Etnografisk museum og jobbet for opprettelsen av en avdeling for norsk etnografika underlagt museet. Talleraas bruker ham som eksempel på hvordan opprettelsen av Norsk Folkemuseum var kontroversiell blant de konservative (2009, s. 75). Fiendskapet stakk dog ikke dypere enn at han fikk heroisk omtale av Aall allerede i innledningen til *Norsk Folkemuseum* (1920, s. 1). Videre skrev Aall om ham at «[...]når vår kulturforsknings historie engang skal skrives, vil hans navn komme langt frem i rekkene» (s. 14). Nielsen var også æresmedlem av Norsk Folkemuseum fra 1909, frem til sin død i 1916 (Aall, 1920, s. 51). Dette kan illustrere hvordan det, til tross for at forskjellige interessegrupper sto bak, gjerne var et ønske om å ikke bygge opp under politiske skillelinjer i arbeidet med å bygge opp nasjonale kulturinstitusjoner (Skott, 2008, s. 38).

3 Den vitenskapelige utgivelsen av folkevisene

Proessen rundt *den vitenskapelige utgivelsen av folkevisene* var omfattende og talende for både hvem som var autoritetene innen folkeminnegranskingen i perioden oppgaven omhandler, hvordan fordelingen av makt var mellom de involverte og hvordan de brukte den. Arbeidet samlet også personene som er sentrale i denne teksten og skulle virke som en katalysator for konfliktene som skulle komme.

3.1 The Grundtvig and Sophus Bugge connection

Hva som ble og hadde blitt gjort i Sverige og Danmark må altså ikke undervurderes hverken som motivasjon eller argument i tiden omkring løsrivelsen fra Sverige. Det var ikke bare i etableringen av institusjoner mange følte Norge lå bak nabolandene sine. Ett område Danmark hadde nådd spesielt langt var innsamlingen og bearbeidingen av folkeviser. Innsamlingen av disse hadde foregått i lang tid og det fantes spredte utgivelser av folkevisemateriale i Danmark gjennom mye av den moderne perioden. Denne teksten er ikke stedet for å gå gjennom historien til det danske arbeidet med folkevisene, men én mann kommer vi ikke utenom: Filologen og folkeminnegranskeren Svend Grundtvig. Dels fordi Grundtvigs samlinger av folkeviser skulle senere danne grunnlaget for Dansk folkemindesamling, men først på grunn av utgivelsesarbeidet hans. I 1850 hadde han nemlig fått gjennom et forslag i Samfundet til den danske Literaturs fremme om å starte arbeidet med en moderne vitenskapelig utgivelse av danske folkeviser (Aubert, 1909, s. 52). Det første bindet av Danmarks gamle Folkeviser kom ut i 1853 og ble lest med stor interesse av den unge studenten Sophus Bugge. Første bind ble innledet med en bønn om bistand fra «kyndige Læsere» (Grundtvig gjengitt i Aubert, 1909, s. 52) og ingen svarte på dette kallet med samme iver som Sophus Bugge. Bugge skrev hele 35 brev med tilføyelser, rettelser og annet til Svend Grundtvig i løpet av årene Grundtvig var involvert i arbeidet med utgivelsene (Aubert, 1909, s. 52). Bugge skulle også bli noe av en disippel av Grundtvig i Norge. Bøkene med danske folkeviser inspirerte Sophus Bugge til å dra på flere innsamlingsferder også etter at han var uteksaminert filolog og i 1858 gav han som nevnt ut Gamle norske folkeviser. Han bygde seg opp en betydelig samling folkeviser utover det utgitte materialet og med tiden startet Sophus

Bugge forarbeidet til en norsk vitenskapelig utgivelse av folkevisene basert på ideen bak Grundtvigs Danmarks gamle Folkeviser.

I 1881 gikk Bugge sammen med andre storheter innen arbeidet med den norske folkekulturen som blant andre Ivar Aasen, Peter Asbjørnsen, Hans Ross og Moltke Moe sammen om å stifte Samlaget for norske Dialektar og Folketraditionar (Fedraheimen, 23.04.1881). Denne foreningen skulle støtte et

[...]mere systematisk og frugtbringende samarbejd [...] Et sådant vil lettest kunne fremmes ved stiftelsen af en forening, der har til formål på den ene side at virke for et kraftigere og mere omfattende arbeid i retning af indsamling og videnskabelig tilgodegjørelse af stoffet, på den anden side at danne midtpunktet for en større sammenslutning mellem disse fags dyrkere (Fedraheimen, 12.03.1881).

Foreningen var ment å gi ut jevnlig publikasjoner med materiale innen folkeminne og dialektgransking og skulle holde jevnlig møter for å debatt og faglig påfyll. Den skulle også knytte til seg «[...]medarbeidere og samlere i by og bygd» (Fedraheimen, 12.03.1881). En del av ideene bak denne foreningen skulle også fremmes igjen 33 år senere i form av lanseringen av Norsk Folkeminnelag stiftet av Moltke Moes kommende elev Knut Liestøl. Samlaget for norske Dialektar og Folketraditionar ble kortlevd og ikke fikk utrettet stort, men i samme periode begynte Sophus Bugge og Moltke Moe et annet samarbeid, som skulle få større betydning for folkeminnearbeidet.

3.1.1 Moe blir involvert i den vitenskapelige utgaven av folkevisene

På Folkeminnesamlingen fins det en upaginert notatblokk fra omkring 1912 med en redegjørelse av den tidligere nevnte arvestriden mellom Moltke Moe og Rikard Berge om materialet etter Sophus Bugge (NFS, skap 48, Papirer og notater vedr. folkevisestriden mellom M. Moe og Leiv Heggstad, Skeie J. 1914, Saken Bugge-Berge og folkevisene). Notatblokken er ikke signert, men hvis vi skal dømme etter et brev som ligger sammen med boken, adressert til Moltke Moes søster, ble notatboken sannsynligvis ført i pennen av Jon Skeie (NFS, skap 48, Papirer og notater vedr. folkevisestriden mellom M. Moe og Leiv Heggstad, Skeie, J. 1914 [2]) . Skeie var en høyt ansett jurist med flere viktige verv. I denne saken virket han som Moltke Moes advokat og deltok i meglingene som etter hvert skulle komme mellom Moe og Rikard Berge.

I løpet av de siste to tiårene av 1800-tallet tok Sophus Bugge kontakt med Moltke Moe for å involvere ham i arbeidet med den vitenskapelige utgivelsen av de norske folkevisene. Dette var et arbeid som skulle ta lang tid og Bugge ble kritisert for å «som en drage ruge på skattene sine», fremfor å få dem ut til folket (NFS, Skeie, 1914). Sophus Bugge hadde fra 1856 av mottatt stipender fra staten for innsamlingsarbeidet sitt, med en klausul om at universitetet hadde rett til alt innsamlet materiale av «vitenskapelig værd» (NFS, skap 48, Papirer og notater vedr. folkevisestriden mellom M. Moe og Leiv Heggstad, Kirkedepartementet, 1856). For å komme kritikken i møte, bestemte Bugge seg for å gi ut en del av materialet i en enkel restituert folkeutgave, parallelt med at han fortsatte arbeidet med den vitenskapelige utgivelsen. Han skrev en kontrakt med bokhandleren og forleggeren Jacob Dybwad⁵ om utgivelse og var også i kontakt med Aschehougs forlag. Fra Aschehoug fikk han i 1902 et brev han fant så krenkende at han likegodt valgte å avslutte hele arbeidet sitt med folkeviser og lot Moltke Moe overta det omfangsrike materialet han hadde samlet om emnet med full disposisjonsrett (NFS, Skeie, 1914). Moltke Moe forsøkte å få sin tidligere elev Alexander Bugge med i arbeidet med utgivelsen av farens materiale, men den nyoppnevnte professoren Alexander Bugge hadde ikke mulighet, da han hadde nok å gjøre med forelesningene sine (NFS, Skeie, 1914). I 1903 skrev Sophus Bugge testamente og testamenterte folkevisematerialet sitt til Alexander Bugge. Ifølge Moltke Moe ble Sophus Bugge likevel enig med Moe om at han skulle fortsette arbeidet med utgivelsen av folkevisene og at en ny kontrakt om utgivelse skulle skrives i Moltke Moes navn (NFS, Skeie 1914).

I løpet av 1905 innså Moltke Moe at prosjektet ble for omfangsrikt til å gis ut i en billig ettbinds folkeutgave og det ble i samråd med Jacob Dybwad besluttet at utgivelsen heller skulle deles opp i mindre hefter basert på motiv og gis ut over en periode. Den nye kontrakten krevde at Moltke Moe og Sophus Bugge ikke kunne gi ut folkeviser i noe format innen serien var fullført. Sophus Bugge gav igjen beskjed om at han ikke orket å jobbe noe mer med dette og gjentok at Moe måtte fullføre arbeidet som planlagt og ikke stikke materialet «i røveres haand» (NFS, Skeie, 1914).

---

⁵ Jacob Dybwad var navnet på både bokhandelen og den opprinnelige eieren. Den ble holdt i familien, så når Skeie omtaler forhandlinger med «Dybwad» er det veldig vanskelig å si om det var med bokhandelen eller bokhandleren.

3.1.2 Rikard Berge entrer scenen

Sophus Bugges datter, Johanna Bugge⁶ vokste opp med familien i Kristiania, men tilbrakte en del av ungdomstiden med venninner i Kviteseid i Telemark (Ormbrek, 1994, s. 5). Her ble hun kjent med Rikard Berge og forlovet seg med ham uten at familien be rådført om det. Detaljene er uklare, men det virker som Sophus Bugge ikke var helt begeistret for at datteren hadde funnet seg en ukjent «bondegut frå Telemark» (Ormbrek, 1994, s. 5) og bryllupet kom ikke i stand før året etter hans død. Moltke Moe gikk i henhold til Alexander Bugges løfter til svogeren med på å overføre materiale fra Sophus Bugges samlinger til Rikard Berge på betingelse av at Berge ville fullføre arbeidet Moe hadde forpliktet seg til å gjøre ifølge kontrakten med Dybwad. Dette var en løsning hverken Rikard Berge eller Jacob Dybwad godtok (NFS, Skeie, 1914).

Etter dette inviterte Moltke Moe Rikard Berge til å samarbeide om utgivelsen og dele av honoraret. Denne gangen takket Berge ja til samarbeidet, men siden han ikke hadde noen stor akademisk tyngde, ville Moe også ha med Knut Liestøl. I 1910 ble det besluttet å oppgi utgivelsen av denne folkeutgaven i hefteformat og Moe og Liestøl gikk heller sammen om en skoleutgave med deler av materialet. Alexander Bugge ble informert om dette, men ikke Berge, selv om han på papiret fortsatt var del av prosjektet (NFS, Skeie, 1914).

Som en del av arbeidet med utgivelsen, hadde Moltke Moe i 1911 sendt Leiv Heggstad på stipendstilling til København for å ta avskrifter etter det av norske papirer som befant seg i de Grundtvigske samlingene. Her lå blant annet flere ellers ukjente viseoppskrifter som Sophus Bugge hadde sendt Grundtvig i forbindelse med den tidligere nevnte korrespondansen deres. Heggstad var sønn av professor Marius Hægstad og på den tiden overlærer ved Voss landsgymnas. Under arbeidet traff Leiv Heggstad den danske folkeminnesamleren Hakon Grüner-Nielsen som var ansatt i Grundtvigs samlinger. Disse ble enige om å skrive en egen bok basert på materialet Heggstad hadde fått betalt for å skrive av for Moltke Moe. Moltke Moe anså dette som både et tillitsbrudd og et brudd på betingelsene for stipendet Heggstad hadde fått. Etter en tids meget krass brevveksling mellom de to og etter at Moltke Moe hadde kontaktet kirkestatsråd Qvigstad og truet med advokat (NFS, skap 48, Visesaken, Heggstad-saken, Notater av Moltke, Moe, 1911), ble det enighet om at Heggstad skulle betale tilbake deler av stipendet han hadde fått og få gi ut boken, men bare etter at manuset hadde blitt

---

⁶ Senere Johanna Bugge Berge

godkjent av Moe (Skeie, 1914). Moe krevde et par revisjoner, men året etter fikk Heggstad og Grüner-Nielsen i stand utgivelsen av Utsyn yver gamall norsk folkevisedikting (1912). Blant det utgitte materialet var noen av Sophus Bugges og Jørgen Moes opptegnelser som inngikk i de Grundtvigske samlingene. Slik Moltke Moe forklarte saken i Skeies notater trodde han hadde Bugges arvingers støtte da han gav dem den endelige godkjenningen før utgivelsen, men da boken kom ut, engasjerte Rikard og Johanna Bugge Berge advokat for å få alle eksemplarene beslaglagt fra forlaget (NFS, Skeie, 1914).

Berge gav Moe skylden for den uautoriserte bruken av materiale han anså som sitt i henhold til løftet fra Alexander Bugge og avtalen han hadde gjort om samarbeid med Moltke Moe (NFS, Skeie, 1914). Slik Rikard Berge i 1919 beskrev saken kjente han til utgivelsesplanene til Heggstad og Grüner-Nielsen etter at Moltke Moe hadde skrevet et brev til Berge om det. I brevet hadde Moltke Moe gjort det klart at både materialet etter Sophus Bugge og Jørgen Moe var privat eiendom, da de var innsamlet for private midler og på egen arbeidstid. Moltke Moe skulle derfor skaffe juridisk bistand for å få stoppet utgivelsen, siden den ikke var godkjent av arvingene etter disse som var de rettmessige eierne av materialet (Berge, 1919, s. 5). Etter at Leiv Heggstad hadde lagt ned arbeidet med avskriftene, fikk Rikard Berge stipend av Moltke Moe for å dra til København høsten 1911 for å fortsette avskrivingsarbeidet. Berge kjente som nevnt ikke til at arbeidet med folkeutgaven var lagt ned og at Moltke Moe og Knut Liestøl i stedet hadde begynt å føre materialet fra denne over i skoleutgaven som Rikard Berge ikke var engasjert i. I januar 1912 fikk Rikard Berge nyss om arbeidet med skoleutgaven og så på det som et avtalebrudd (NFS, Skeie, 1914).

Rikard Berge visste at Moe og Liestøl ville trenge en del av Sophus Bugges manuskripter som var arkivert i Universitetet i Oslos håndskriftsamlinger både for å fullføre skoleutgaven og i det videre arbeidet med den vitenskapelige utgaven, som Berge fortsatt var en del av. Dette materialet fikk han folk han kjente til å hente ut fra universitetet og sende til seg i København, slik at det skulle bli utilgjengelig for Liestøl og Moe. Moltke Moe mente dette var et brudd på Sophus Bugges testamente og engasjerte da også advokat for å få materialet tilbake til Oslo og Berges navn slettet fra kontrakten om utgivelsen av den vitenskapelige utgaven av folkevisene. På dette punktet avsluttet Jon Skeie sin utredning av saken. Ifølge Rikard Berge hadde innleveringsplikten knyttet til Sophus Bugges stipender i 1850-årene bare vært «proforma» og ikke noe noen parter faktisk mente skulle gjennomføres (Berge, 1919, s. 5). Berge skrev i innledningen til Norsk folkekultur nr. 3 (1917) at Sophus Bugge i løpet av

samarbeidet med Moltke Moe hadde begynt å innse at Moes sedvanlige problem med å fullføre et prosjekt gjorde seg gjeldende i arbeidet med den vitenskapelige utgaven av folkevisene og at utgaven nok derfor ikke kom til å bli ferdigstilt i hans levetid (Berge, 1917, s. 21). Derfor hadde han bedt arvingene ta over arbeidet. Rikard Berge mente at han som inngift arving derfor ikke bare var i sin fulle rett til å hente samlingene ut av Universitetsbiblioteket, men at han ved å gjøre arbeidet på vegne av Alexander Bugge jobbet for oppfyllelsen av Sophus Bugges ønsker.

3.1.3 Liestøl arvet striden

Knut Liestøl gjorde i et brev til Kirkedepartementet fra 1914 rede for hvordan arbeidet med den vitenskapelige utgaven hadde vært etter hans inntreden og viste hvordan det lå an på det tidspunktet (NFS, skap 48, Papirer og notater vedr. folkevisestriden mellom M. Moe og Leiv Heggstad, Liestøl, 1914[2]). Også Rikard Berge hadde skrevet en slik redegjørelse til departementet, men hadde siden trukket brevet tilbake. Han nevner selv ikke dette brevet noe sted, så her har vi bare Liestøls insinuasjoner om at brevet ikke ville tåldagens lys å støtte oss på (NFS, Liestøl, 1914[2]).

Ifølge Liestøl hadde Berges oppførsel hadde oppskaket Moltke Moe så ille at han vurderte å trekke seg fra hele arbeidet, men forpliktelsene han hadde tatt på seg var for sterke til at han kunne bryte dem- på den ene siden hadde han avtalen som Sophus Bugge nærmest hadde tvunget ham og Liestøl til å inngå med Dybwad og som forleggeren nektet å fri dem fra og på den andre siden av bevilgningene staten hadde gitt til arbeidet (NFS, Liestøl, 1914[2]). Moe gav derfor Bugges arvinger et ultimatum om at de enten måtte levere tilbake samlingene Berge hadde fjernet fra universitetsbiblioteket, eller la Liestøl skrive til Stortinget og få bevilgningene til arbeidet –og dermed også andelen til Berge- stoppet. Bak lukkede dører hadde Liestøl diskutert disse alternativene med Jon Skeie, kirkeminister Just Qvigstad og formannen i budsjettkomiteen. Qvigstad var for øvrig også folkeminnesamler og skulle i likhet med Liestøl bli knyttet til Institutt for sammenlignende kulturforskning når dette ble igangsatt. Disse kom frem til at Bugges viseoppskrifter var samlet inn med statlig støtte og var å regne som nasjonale dokumenter- og derved statlig eiendom- mens manuskripter og slikt forfattet av Bugge var private og altså arvingenes eiendom (NFS, Liestøl, 1914[2]). Arvingene skulle også ha rett til et eventuelt økonomisk utbytte av det innsamlede materialet, selv om selve dokumentene var statens. Dette ble komplisert av at Bugges manuskriptsamling

inneholdt en hel del av Jørgen Moes innsamlede materiale, som han hadde lånt Bugge for vitenskapelig bearbeiding, men Liestøls brev fortalte ikke noe om hvordan dette var ønsket løst (NFS, Liestøl, 1919[2]).

Her møttes altså mektige menn med felles interesser bak lukkede dører og forsøkte å bestemme fremtiden til en av de største samlingene folkeminner her i landet. Rikard Berge hadde karakteristisk nok ikke akkurat tedd seg diplomatisk, men om man allerede hadde et horn i siden til eliten i Kristiania trengte man ikke å se lengre enn til denne hendelsen for bekreftelse på at disse jobbet for å tuske til seg de flotteste immaterielle folkekulturminnene, slik de allerede gjorde med de materielle.

3.1.4 ...og arbeidet med utgivelsen

Noen måneder etter Moltke Moes død hadde Rikard Berge kommet med en forespørsel til Knut Liestøl om å fortsette arbeidet frem mot utgivelsen av folkevisene. Rikard Berges forslag gikk ut på at han skulle få tilgang til Moltke Moes oppskrifter i bytte mot at Knut Liestøl fikk tilgang til materialet etter Sophus Bugge, som Rikard Berge fortsatt satt på (NFS, Liestøl, 1914[2]). Dette forslaget hadde søstrene til Moltke Moe reagert på, da Berge hadde forvoldt Moe så store bekymringer i de siste leveårene hans. Liestøl overbeviste dem om å gå med på dette mot at Rikard Berge leverte alle oppskriftene etter Sophus Bugge tilbake til universitetet etter hvert som de var klargjort til utgivelse på grunn av sakens store nasjonale og vitenskapelige betydning. Søstrene til Moltke Moe gikk med på at han skulle få tilgang til Moltke Moes avskrifter av folkevisene, men de nektet fortsatt at Rikard Berge skulle få bruke Moltke Moes materiale og Rikard Berge utarbeidet og underskrev så en avtale for arbeidsfordeling, for at de skulle jobbe så lite parallelt og i konkurranse som mulig, samtidig som det var klart hvem som skulle ha befatning med hvilket materiale.

Alt så vel og bra ut, frem til Berge sendte denne avtalen inn til departementet, med en anmerkning tilføyd etter at planen var underskrevet av Knut Liestøl. Denne slo fast at Rikard Berge skulle ta avskrifter av Sophus Bugges viseoppskrifter og sende dem til Knut Liestøl på forespørsel, på samme måte som Berge måtte be om avskrifter fra Moltke Moes materiale, fremfor å få originalene. Liestøl lot seg provosere av implikasjonene i denne anmerkningen og mente den gjorde det store vitenskapelige arbeidet utgivelsen krevde umulig (NFS, Liestøl, 1914[2]). Knut Liestøl representerte på dette punktet den nyopprettede Folkeminnesamlingen. Han mente at det var unaturlig at Berge som privatperson satte de samme kravene og

betingelsene som en offentlig institusjon for arbeid og fordeling av dokumenter, som tross alt var offentlig eiendom. Videre syntes han at dette var å lese som et brudd på selve avtalen, da det ikke innebar at Bugges materiale kom i folkeminnesamlingens hender. (NFS, Liestøl, 1914[2]).

Etter Liestøls redegjørelse ble det sendt et brev med nytt forslag til Rikard Berge hvordan arbeidsfordelingen og striden om materialet kunne løses. Brevet er ikke underskrevet, men ut fra konteksten og innholdet er det sannsynligvis ført i pennen av kirkeminister Qvigstad. Dette innledet temmelig krast med at Berges plutselige uventede forandring av den allerede godtatte avtalen hadde gjort både Liestøl og Moes søstre «oppskremt». Ministeren gav Berge reprimande for sin fremferd i saken og gav uttrykk for at han har forståelse for at den andre parten så på Berge med økende mistro. Han gjorde det klart at han hadde all grunn til å tro at den andre parten ville godta forslaget og innledet med et lite skjult ultimatum «Jeg finder da at burde henstille til Dem og Deres frue at akseptere den her foreslaede form for samarbeide, idet jeg tror det er umulig at faa istand nogen anden minderlig og fredelig overenkomst» (NFS, skap 48, Papirer og notater vedr. folkevisestriden mellom M. Moe og Leiv Heggstad, Qvigstad, 1914).

Først og fremst skulle alt materiale være tilgjengelig i originalutgave for begge parter. Dette skulle primært oppbevares i Folkeminnesamlingen, men forslaget åpner i en parentes for at det også kan være hjemme hos Rikard Berge i Øyfjell [Øyfjell]. Hovedtiddelen på det ferdige verket skulle fastsettes av departementet, men Berge og Liestøl skulle bli enige om hvem som skulle ta for seg hvilke tema og utgi hver sine bind, som den enkelte av dem skulle bli kreditert for og ha det fulle og hele ansvaret for. Moltke Moes avhandlinger om folkevisene skulle bli utgitt separat og skulle være Liestøls eget felt. Sist men ikke minst skulle alle de originale viseoppskriftene, uansett opphav, innføres i Folkeminnesamlingen etter at arbeidet med utgivelsen var ferdigstilt- om ikke før. Qvigstad avsluttet med et tilbud om lønn under arbeidet- inkludert kompensasjon for reisingen i tilfelle han frivillig overførte Bugges materiale til Folkeminnesamlingen (1914).

3.1.5 Utgivelsesplanene blir godkjent og koker bort

Til tross for Qvigstads ultimatum kom ikke denne avtalen i orden og først to år senere kunne maallags- og venstremannen Jørgen Løvland, som da hadde fått posten som kirke- og undervisningsminister gå til Stortinget med en ferdig arbeidsavtale underskrevet av begge parter. Denne inngikk i stortingsproposisjon nr. 90 (St. prp. Nr. 90, 1916) om bevilgning til arbeidet med den vitenskapelige utgivelsen av folkevisene. Her kunne Løvland melde at det endelig hadde blitt oppnådd enighet om at alt materialet med og om folkeviser og folketradisjon etter Sophus Bugge skulle overføres til Folkeminnesamlingen. At han mente dette var i boks, ble understreket av at han ba om at det skulle bevilges en årslønn på 2500kr til Rikard Berge- det beløpet han ble tilbudt i brevet fra 1914 som kompensasjon for å ha levert fra seg samlingen. Denne endelige avtalen mellom Berge og Liestøl var temmelig detaljert og innebar at departementet kunne gå inn og styre arbeidet. Departementet skulle også opprette Folkevisekomiteen bestående av Alexander Bugge, Magnus Olsen og Marius Hægstad. Sammensetningen av denne komiteen var rimelig balansert sammensatt, med tanke på hvor tett sammenvevd aktørene i det folkloristiske akademiske miljøet var. Filologen Magnus Olsen var Sophus Bugges tidligere assistent og knyttet til Folkeminnesamlingen, mens Alexander Bugge jo var Berges svoger. Marius Hægstad var venstremann, landsmålsprofessor og den første formannen i Norrigs Maallag. Disse skulle være en rådgivende instans både overfor departementet, samt Berge og Liestøl og fungere som en redaksjon. Alt materiale til den vitenskapelige utgaven skulle leveres til dem, løpende etter hvert som det ble ferdig, slik at disse kunne komme med innsigelser og kommentarer før det ble levert som ferdige arbeider til trykk. Avtalen sa også at Berge skulle ha tilgang til hele Moltke Moes vitenskapelige arbeid, mens han ble forbeholdt førsteretten til utgivelser fra materialet etter Sophus Bugge. På grunn av forholdet mellom Berge og Liestøl ble det også ført opp på et eget punkt at departementet skulle ha rollen som endelig dommer om det skulle komme til videre tvister mellom dem i arbeidet.

Stortingsproposisjonen ble fulgt opp med innstilling om bevilgninger til Stortinget, som ble vedtatt (Inds. S. nr. 201, 1916, s. 334) med sterke tilrådninger om hvor viktig det var å få fortgang i arbeidet, siden det var av høyeste betydning både «nasjonalt, kulturelt og vitenskaplig» (Inds. S. nr. 201, 1916, s. 332). Endelig skulle arbeidet komme skikkelig i gang og gratulasjonene lot ikke vente på seg: allerede fire dager etter vedtaket mottok Liestøl brev fra Ivar Tveiten på Stortingets brevpapir med de hjerteligste gratulasjoner- og en liten

påminnelse om at Tveiten hadde jobbet for opprettelsen helt siden 1906 (NFS, korrespondanse, 1916/7). I november samme år forfattet Liestøl og Berge i fellesskap et brev til departementet der de satte opp en endelig plan for bindene i utgivelsen, samt prinsippene som skulle gjelde i forhold til utvelgelse og språkdrakt. Kimen for den neste uenigheten mellom Rikard Berge og Knut Liestøl var dog allerede sådd og arvestrid ble avløst av desentraliseringsstrid. Sophus Bugges materiale kom ikke tilbake i statens eie før etter Rikard Berges død i 1969 og ingen av de opprinnelig involverte skulle leve til å se utgivelsen av den vitenskapelige utgaven av folkevisene.

3.2 Arvestriden

Gjennom arbeidet med den vitenskapelige utgivelsen av folkevisene begynte visene for alvor å behandles vitenskapelig. Landets største autoriteter på feltet jobbet sammen og her skulle alle kilder samles og varianter kartlegges. De ble fortsatt sett i en helhetlig nasjonal kontekst og ble presentert som norske folkeviser, selv om de i stor grad var samlet inn i et veldig begrenset geografisk område og at allerede Sophus Bugge hadde aktivt jobbet med å sammenligne norske og utenlandske oppskrifter, gjennom korrespondansen mellom ham og Grundtvig. Betydningen folkevisene hadde som del av det nasjonale prosjektet understrekes igjen av det politiske nivået vanskene i arbeidet ble behandlet på og selv om han gikk inn i det noe motvillig, må Moltke Moes befatning med dem ses i forbindelse med det nasjonsbyggende prosjektet hans. Knut Liestøl ble rekruttert til prosjektet av sin tidligere lærer og så ut til å jobbe innenfor den samme forståelsen av folkevisenes plass i kultivering av en nasjonal felleskultur som Moe, noe som understrekes av prioriteringen deres av å få gitt ut skoleutgavene foran arbeidet med den vitenskapelige utgaven.

Rikard Berge kom inn i prosjektet med bakgrunn som folkeminnesamler på lokalt nivå og i en periode der han var involvert i opprettelsen av et lokalmuseum. Disse museene sto som tidligere vist i opposisjon mot Norsk Folkemuseum og det tok ikke lang tid før han og Moltke Moe var låst i en bitter konflikt. Til tross for Rikard Berges bakgrunn, virker denne konflikten først og fremst som en personkonflikt og en kamp om å beholde rettighetene, som han hadde blitt lovet til materialet etter Sophus Bugge. Her sto det altså både penger og makt på spill. Så lenge Berge satt på materialet etter Bugge hadde han muligheter til å utøve et betydelig press mot de som hadde nasjonale interesser i folkevisene.

Når Moltke Moe døde og Knut Liestøl tok over, brukte Liestøl den direkte tilgangen sin til toppen av Kirkedepartementet til å få gjennom en beslutning om at folkevisematerialet etter Sophus Bugge var statlig eiendom og derfor utenfor Rikard Berges råderett. Igjen opplevde altså Berge hvordan sentralt plasserte personer med tilknytning til den norske eliten i ordets rette betydning forsøkte å ekspropriere folkekulturelt materiale. Ved å trenere prosessen og til slutt ganske enkelt la være å levere materialet tilbake, viste han også at det var mulig å øve aktiv motstand mot denne eliten, noe han virkelig skulle gå i bresjen for senere.

I løpet av et liv i studiet av folkekulturens tjeneste, hadde Moltke Moe samlet seg opp en betydelig samling folkeminnemateriale. Dette oppbevarte han hjemme og mengden var slik at det var umulig å holde styr på eller granske på tilfredsstillende vis. Dette materialet måtte komme seg inn i et ordnet, offentlig tilgjengelig arkiv, slik at det kunne nå sitt fulle potensiale (*Morgenbladet*, 02.06.1909).

4 Opprettelsen av Norsk Folkeminnesamling

Med oppløsningen av unionen med Sverige, kunne arbeidet med folkekulturen ha mistet drivkraften sin, men arbeidet med å skape en norsk nasjonalkultur var på ingen måte over. Viktigere i denne sammenhengen er likevel vitenskapeliggjøringen og institusjonaliseringen av folkeminnene. Her skulle folkeminnegranskingen finne ny legitimitet og nye arbeidsformer. Av særlig betydning ble den sammenlignende folkeminnegranskingen. Den sammenlignende folkeminnegranskingen ville samle inn og granske varianter av folkeminne basert på faglig definerte typer. Disse typene skulle kunne finnes igjen folkekulturelle uttrykk i nær sagt alle samfunn og med å sammenligne et stort nok tilfang av disse typene ville man kunne kartlegge kulturelle utviklingstrekk og [...]en vei til bake til det store almene grundlag, hvorfra til syvende og sist al menneskelig kultur er grodd frem» (Christiansen, 1925, s. 7). I dette kapitlet skal jeg se på opprettelsen av folkeminnesamlingen og hvordan den var del i den vitenskapelige eksproprieringen av folkeminnene. Videre vil jeg vise hva slags syn på folkeminnene, folkeminnegranskingen og ikke minst folkeminnesamlerne kom til uttrykk i denne prosessen.

4.1 Axel Olrik i Kristiania

I 1907 besøkte den kjente danske folkeminnegranskeren Axel Olrik Kristiania. Olrik var et stort navn innenfor den skandinaviske folkloristikken. Han hadde studert under Moltke Moe og tre år tidligere hadde han også vært *primus motor* for stiftelsen av Dansk Folkemindesamling basert på de Grundtvigske samlinger. Institusjonaliseringen av folkeminnesamlingen hadde kommet lengre i Danmark, som jo allerede hadde jobbet over femti år med den vitenskapelige utgivelsen av Danmarks gamle folkeviser og hadde fått opprettet sentralinstitusjonen for folkeminnegransking.

Axel Olrik var i Kristiania på vegne av den nyopprettede foreningen Folklore Fellows som han hadde vært med på å opprette sammen med blant andre den store finske folkeminnegranskeren Kaarle Krohn. Folklore Fellows var gjennom grunnleggerne sine tilknyttet de allerede eksisterende folkeminnearkivene i Danmark og Finland. De jobbet på denne tiden med å få på plass institusjoner for arkivering og systematisering av folkeminne i

flere land til bruk for sammenlignende forskning på tvers av landegrensene. Ideen om et norsk folkeminnearkiv hadde levd noen år, men hadde aldri riktig blitt tatt tak i. Axel Olrik inviterte til et møte om opprettelsen av en norsk folkeminnesamling på Holmenkollen i samarbeid med Den filologiske klub, som samlet seg flere interesserte og ble det virkelige startskuddet for det organiserte opprettelsesarbeidet her.

Axel Olrik innledet møtet med en kort beskrivelse om hvordan folkekulturen ble skrevet ned og hvordan det vanligvis gikk med dette materialet. Det manglet nemlig ikke på nedtegnelser av folkekulturen- fra samlernes notatbøker via seterjentenes stevbøker til de utallige små lapper hastig skriblet ned med en gåte her og et vers der (1907, s. 476). Norge hadde og hadde hatt en «rigdom av folkeminner» og disse nedtegnelsene hadde potensiale til å ta vare på folkeminnet lenge etter at det var «dødt» (Olrik, 1907, s. 476). Mangelen på en sentral institusjon som kunne ta vare på slike opptegetninger gjorde at disse i likhet med folkeminnene de beskrev ofte ville ende opp med å forsvinne. Slik mente han tilstanden i Norge var på den tiden foredraget ble holdt.

Noen av landets beste menn var satt til å samle inn og skrive ned folkeminner og den sterke nasjonalfølelsen hadde fått mange ute på bygdene og i grendene til å gjøre det samme, men det de samlet var spredt for alle vinder og selv de største og viktigste samlingene var på private hender ble oppbevart i boliger. Derfor var de «[...]daglig utsatte for tilintetgjørelse» (Olrik, 1907, s. 476). «Matias Skard, Ivar Kleiven og hvad alle bygdesamlerne hedder gemmer deres skatte indenfor deres egne vægge» var altså i fare, især for brann (Olrik, 1907, s. 477). Et skrekkeksempel i denne sammenhengen var Magnus Brostrup Landstads opptegetninger, der så godt som alt det originale materialet var forsvunnet og kun flaks gjorde at man hadde det lille som var igjen (Olrik, 1907, s. 477).

Sverige lå ifølge Axel Olrik et skritt foran. Der hadde staten sørget for rett til det meste som hadde blitt og ble samlet inn. Det fantes likevel heller ikke der noe sentralt sted for oppbevaring av materialet. Derfor var det umulig å få en oversikt over hva som var samlet inn. Det var heller ikke alltid lett å få tilgang til materialet som befant seg hvor hen «[...] livets bølgeslag skyller dem op paa stranden» (1907, s. 477). Danmark hadde frem til opprettelsen av den danske folkeminnesamlingen hatt det på samme vis som i Sverige og selv om de fortsatt hadde en vei å gå var forholdene i klar bedring. Dette takket være iherdig innsats fra folkeminnegranskerne og testamenterte gaver fra samlere med krav om at materialet skulle innlemmes i folkeminnesamlingen (Olrik, 1907, s. 477). Til tross for at det

var den danske samlingen som skulle stå som forbilde for den kommende norske, var det Finland som hadde kommet desidert lengst ifølge Axel Olrik. Der hadde Det Finske Literaturselskab i «et par menneskealdre» (1907, s. 477) samlet inn denne typen materiale og disponerte egnede lokaler for sikker oppbevaring av det. Der hadde Kaarle Krohn fått opprettet et folkloristisk seminar og var i gang med å utdanne en hær av folkeminneforskere knyttet til arkivet, som hadde store skap med «[...]den rejsende stipendiats og den jævne bondes optegnelser side om side i alfabelisk orden» (Olrik, 1907, s. 478).

Dette viser visjonen til Folklore Fellows med folkeminnesamlingene ikke bare som arkiver, men som samlingspunkter og utdanningsinstitusjoner, som kunne strekke sine fingre ut og røre ved alle landenes kroker gjennom mengder av tilknyttede informanter. Opprettelsen av Dansk Folkemindesamling hadde åpnet opp for muligheten til å drive sammenlignende folkeminnegransking på et nasjonalt nivå og Olrik ble rent poetisk når han beskrev opplevelsen av å oppdage faste typer gjemt i et stort materiale samlet inn fra alle deler av det danske riket (1907, s. 480). Den sammenlignende folkeminnegranskingen var dog ikke bare et nasjonalt anliggende, men hadde potensiale til å utvikle seg til et internasjonalt fellesmenneskelig prosjekt. Hver gang man fordypet seg i et emne gikk veien gjennom utenlandske versjoner og der støtte man gjerne på vansker med å skaffe til veie materialet som jo oftest var uttrykket (Olrik, 1907, s. 480). Dette kunne sentrale folkeminnearkiv med dedikerte tilknyttede informanter bøte på. Det var med dette mål i sikte at Folklore Fellows var blitt stiftet og Axel Olrik var kommet som deres representant for å innlemme de norske folkeminnegranskerne i denne gruppen.

4.1.1 Overdragelsesbrevet blir skrevet

På dette møtet fikk arbeidet med å opprette Norsk Folkeminnesamling som nevnt et mer organisert format enn det tidligere hadde hatt og Moltke Moe lovte å donere alt materiale i sine samlinger til staten (Bugge, 1907; Solheim, 1964, s. 1). Alexander Bugge kom med samme løftet angående samlingene etter sin da nylig avdøde far (Bugge, 1907; Aftenposten 23.04.1913; Solheim, 1964, s. 1). Moe og Bugge skrev en erklæring på denne overdragelsen, som i dag befinner seg på Norsk Folkeminnesamling. Erklæringen er et temmelig kort og konsist dokument, men skulle få stor betydning for Folkeminnesamlingen. Ikke bare betød erklæringen at de som jobbet for opprettelsen av Folkeminnesamlingen hadde en stor mengde

vitenskapelig interessante og unike dokumenter i sin besittelse klare til innlemmelse, Moe og Bugge satte også opp en rekke betingelser for overdragelsen av samlingene deres.

Disse betingelsene skisserte en modell for samling og gransking av folkeminner i én sentral institusjon, som stemte overens med sentraliseringstanken til Lysakerkretsen. Norge skulle få ett enkelt sted tilknyttet andre institusjoner for folkekultur og læring, der interesserte kunne komme og studere alle tilgjengelige norske folkeminner. Denne modellen la seg tett opp mot beskrivelsene Moes tidligere elev Axel Olrik kom med om hvordan en folkeminnesamling burde være og hva Folklore Fellows ville trenge i sin sammenlignende folkeminnegransking. «Forutsætningen for denne overdragelse er at det offentlige bevilger de nødvendige midler til vedligehold, katalogisering og registrering af samlingene samt tilsyn med dem» (NFS, brevsamling, Bugge, 1907). Videre understreket Moe og Bugge at samlingene måtte være tilgjengelige for alle interesserte og at alle skulle ha rett til å utgi materiale fra samlingene, så lenge de fikk godkjennelse til det fra de som ville bli satt til å styre samlingen. Moltke Moe og Alexander Bugge mente at «Denne samling vil, hvis den opprettes, kunne komme i tidens løb at omfatte alt vad Norge eier af folkeminder. Vi forutsætter nemlig at alle som eier samlinger vil udlevere disse enten som gave eller til afskrivning» (Bugge, 1907) Moe og Bugge forutsatte nemlig at Folkeminnesamlingen ville ha ressurser til å selv ta avskrifter av alt materiale folk var villige til å sende inn, men ikke avstå fra. Noe av det som skulle skape misnøye med Folkeminnesamlingen kom nemlig i neste linje: «Knytter saa det offentlige til bevilgninger af stipendier og lignende den betingelse, at ialfald én afskrift af de indsamlede folkeminder skal afleveres til folkemindesamlingen, vil denne stadig kunne øges» (Bugge, 1907). Dette var ikke så forskjellig fra betingelsene som tidligere hadde ligget til grunn for statsstipendene til folkeminnesamling, men hadde ikke vært noe problem siden klausulen hadde blitt håndhevet i så liten grad at Berge beskrev den som «proforma» (Berge, 1919, s. 5). På det tidspunktet da Alexander Bugge og Moltke Moe skrev under erklæringen befant samlingene etter Sophus Bugge seg i stor grad på universitetsbiblioteket, siden dette jo var før konflikten mellom Moltke Moe og Rikard Berge som har blitt beskrevet ovenfor.

4.1.2 Moltke Moe får arbeidshjelp

Moltke Moes helse begynte å bli svekket omkring århundreskiftet og han var tynget under store arbeidsbyrder, både i sitt virke ved universitetet, men også de mange andre oppgavene han tok på seg innenfor de brede interessefeltene sine (Forhandlinger i Stortinget nr. 212,

1909, s. 1689). I 1909 foreslo Ivar Tveiten ovenfor Stortinget at det burde bevilges penger til arbeidshjelp for Moltke Moe. Det samme hadde blitt tatt opp av både Studentmaallaget og Det norske samlaget. Joachim Grieg fra Frisinnede venstre, Fredrik Stang -statsråd for høyre og senere en av grunnleggerne av Institutt for sammenlignende kulturforskning- samt universitetsrektor Waldemar Christofer Brøgger fra Samlingspartiet gav de varmeste bifall til Tveitens forslag. Det ble bevilget et årlig beløp på inntil 2000 kroner som kunne fordeles slik Moltke Moe i samråd med Kirkedepartementet anså at det på best mulig måte var til hjelp med arbeidet hans (Forhandlinger i Stortinget nr. 212, 1909, s. 1690). At Moltke Moe hadde store oppgaver å løse er det ingen tvil om, og han fikk en del støtte fra Nansenfondet allerede. Denne bevilgningen fra staten, derimot, var han ikke videre begeistret for. Han opplevde den som et press for å komme i gang med utgivelser han mente tiden enda ikke var moden for og utbrøt at «Jeg vil ikke ha noen raket i e- på mig!» (Moe i Berge, 1917, s. 30). Han endte likevel opp med å ta mot midlene. Denne bevilgningen til arbeidshjelp for Moltke Moe og stipendene han delte ut av dette, skulle på forskjellig vis stå sentralt både i ansettelsen av Knut Liestøl og opprettelsen av Norsk Folkemинnesamling. Til tross for tiden det tok og problemene som oppsto med samlingene etter Sophus Bugge, mistet Moltke Moe aldri troen på en norsk folkemинnesamling og holdt frem med arbeidet for å få opprettet den og å forberede samlingen sin til innlemmelse i en slik frem til han gikk av med døden 15. desember 1913.

4.2 Budgetkomitéen fremmer Folkemинnesamlingen

I januar 1914 oppnevnte Det Akademiske Kollegium en Budgetkomité bestående av Marius Hægstad, Magnus Olsen, samt filologen Hjalmar Falk og historiker, mållagsmann og arbeiderpartimedlem Halvdan Koht som skulle utrede og fremme en innstilling til stortinget om hva som skulle gjøres med professoratet som ble ledig etter Moltke Moes død. I februar samme år utarbeidet de et dokument med sine innstillinger til det Historisk-Filosofiske Fakultet (Dokument nr. 36, 1914). Disse fremmet et ønske til fakultetet om at professoratet ikke måtte legges ned. De mente dog at det i øyeblikket ikke fantes kvalifiserte søkere da «[...]ingen av fagets dyrkere her i landet har habilitert sig ved noget større selvstændig arbejde» (Dokument nr. 36, 1914, s. 1). Å ha mulighet til å gjenopplive professoratet når en kvalifisert søker en gang var mulig å oppdrive var av største betydning da «Folketraditionerne har spillet en usædvanlig rolle i hele vor nationale utvikling, og vort universitet var det første i

verden som anerkjendte deres videnskapelige betydning[...] (Dokument nr. 36, 1914, s. 1). Det var altså både en «[...]national og kulturel pligt[...] å bygge videre på arbeidet som hadde blitt gjort ved universitetet fra den tiden Jørgen Moe hadde vært adjunktstipendiat der (Dokument nr. 36, 1914, s. 1).

For å kunne drive en fullgod undervisning i folkeminneforskning var det en absolutt nødvendighet at læreren som en dag ville komme på plass hadde «[...]til sin raadighet en rik og velordnet samling av traditionsliteratur, trykt og haandskreven» (Dokument nr. 36, s. 2). I dette henseende lå Norge langt tilbake. Som i debattene rundt opprettelsen av Norsk Folkemuseum, var også her argumenter om at nabolandene lå lengre fremme enn den unge nasjonen Norge på visse felt temmelig virkningsfulle. Dette var argumenter som Axel Olrik hadde tatt opp i innledningen sin til møtet i 1907 og som Budgetkomiteen mente var viktige å ha i mente når forslaget deres skulle behandles. I 1909 hadde, som nevnt, Stortinget opprettet en stilling som Moltke Moes arbeidshjelp for «bearbeiding af vore folketraditioner» (Forhandlinger i Stortinget nr. 212, 1909, s. 1689). Denne stillingen hadde et lønnsbudsjett på 2000kr per år. Da Moe døde og det ikke lengre var naturlig å ha en stilling som arbeidshjelp for ham, anbefalte komiteen at dette beløpet kunne brukes til å lønne en ansatt for å sette i gang arbeidet med å gjennomgå og ordne samlingen Moltke Moe i henholdt til overtagelsesbrevet hadde etterlatt til staten. Denne samlingen kunne være hjørnesteinen i «det folkeminne-institut» som de altså mente en vitenskapelig undervisning i faget måtte være knyttet til (Dokument nr. 36, 1914, s. 2). De håpet også at Sophus Bugges samlinger skulle finne veien sin tilbake til universitetet, slik at disse kunne innlemmes i instituttet.

Budgetkomiteen foreslo at Knut Liestøl, som etter deres mening var den best skikkede for jobben, først kunne gå i gang med å ordne og katalogisere materialet. Det var dessuten «[...]nødvendig at forberede organisationen av en planmæssig innsamling av endnu levende folketraditioner[...] (Dokument 36, s. 2). Derfor var det formålstjenlig å tilby Liestøl stilling som bestyrer ved folkeminne-instituttet i tillegg. Budgetkomiteen ba Knut Liestøl skrive en utredning om hvordan han så for seg et slikt institutt, samt et budsjettforslag. Denne utredelsen ferdigstilte han den 19. mars 1914 og fikk den sendt med dokument nr. 36 som et vedlegg.

4.2.1 Liestøls budsjettforslag

Liestøl innledet dette budsjettforslaget, i likhet med budgetkomiteen, med at mange andre land hadde opprettet denne typen samlinger. Liestøl sørget også innledningsvis for å rette takk til Axel Drolsum, overbibliotekaren ved Universitetsbiblioteket. Drolsum var en sterkt engasjert nasjonsbygger og hadde satt av to rom i det nye biblioteket på Solli plass, som åpnet noen måneder før innstillingen fra Budgetkomiteen, til disposisjon for Norsk Folkemminnesamling (Solheim, 1964; Dokument nr. 36, 1914, s. 4). Han lovet i tillegg å overføre alle Universitetsbibliotekets samlinger av folkeminner til Folkemminnesamlingen.

Liestøl gjorde kort rede for hva som hadde kommet ut av møtet Axel Olrik «[...]sendemann for det store samfolkelege laget av folkeminnegranskarar «Folklore Fellows»» (Dokument nr. 36, 1914, s. 4) holdt på Holmenkollen. Videre kunne Knut Liestøl gjøre det klart at en eventuell Norsk Folkemminnesamling også hadde en støttespiller i utgiveren av tidsskriftet *Maal og minne*⁷. Knut Liestøl unnlot her å nevne at redaktøren for tidsskriftet var den samme Magnus Olsen som satt i Budgetkomiteen, men det kan jo hende det var så velkjent at det ikke var nødvendig å omtale ham med navn. Liestøl understreket at overtagelsesbrevet til Moltke Moe gjorde det ettertrykkelig klart at staten fikk overta samlingene hans på det vilkår at det ble ansatt en arkivar til å ivareta materialet og at det skulle bevilges penger til å få det katalogisert (Dokument nr. 36, 1914, s. 4). Statuttene Liestøl skisserte her var ellers de samme som Moe og Bugge hadde satt opp i overtagelsesbrevet. Respekten for Moltke Moe sto sterkt og i tillegg til det rent taktiske ved å vise at Folkemminnesamlingen ville stå i tett forbindelse med Moes arbeid, gjorde det arkivet mest mulig kompatibelt med de andre folkeminnearkivene kretsen rundt Folklore Fellows hadde opprettet og håpet ville se dagens lys over hele Europa.

Det store materialet Folkemminnesamlingen ville rå over allerede ved oppstart representerte et betydelig arbeide, både i forhold til arkivering og katalogisering av materialet, i tillegg var det jo en nærmest selvsagt del av en slik folkemminnesamlings virke at den skulle drive innsamling

---

⁷ *Maal og minne* var tidsskriftet til Bymaals-laget. Bymaals-laget hadde allerede utgitt to av Moltke Moes skrifter fra målstriden og redaktør Magnus Olsen brukte innledningen til første nummer av tidsskriftet (1909, s. VI) til å vise støtte til planene om opprettelsen av en norsk folkemminnesamling. Olsen mente *Maal og minne* kunne ha en koordineringsoppgave i forhold til folkemminnesamlerne og jobbe «haand i haand» med Folkemminnesamlingen når opprettelsen av denne var fullført- en formulering som lå tett inntil den Knut Liestøl skulle bruke om Norsk Folkeminnelag i 1914 (se nedenfor). Som en kuriositet kan det også nevnes at omslagsbildet på dette første nummeret var av Johanna Bugge Berge, basert på en akvarellkopi Rikard Berge hadde laget (Olsen, 1909, s. IV).

av nytt materiale. Knut Liestøl tegnet et bilde av et stort stykke arbeid, men også store muligheter da arkivet endelig skulle bli opprettet i moderne brannsikre lokaler ja, for også han viste til den konstante brannfaren hos samlinger i privat eie og den store risikoen som lå i dette for materiale av både nasjonal og vitenskapelig verdi (Dokument nr. 36, 1914, s. 4).

For å oppnå sitt fulle potensiale ville Folkemинnesamlingen dog trenge visse fullmakter. Liestøl mente, og støttet seg på egen korrespondanse med Axel Olrik, at Norsk Folkemинnesamling måtte spille en koordinerende rolle i den videre innsamlingen av folkemинne i Norge og at det måtte komme på plass en innleveringsplikt for alt folkemинne samlet inn med statsstøtte. En del områder av landet var allerede «godt dekket» av innsamlingsmateriale, mens andre knapt var undersøkt. For å gjøre arbeidet så ordnet som mulig burde forstanderen til Folkemинnesamlingen ha et ord med i laget i fordelingen av alle fremtidige midler stilt til rådighet vedrørende folkemинnesamling i landet (Dokument nr. 36, s. 4) slik at det ble samlet inn i områdene og etter metodene Folkemинnesamlingen trengte. Til slutt kom Knut Liestøl med et grovt budsjettoverslag lagt til 2000kr som lønn til arkivaren⁸, samt 800kr ekstra første året grunnet en del engangsutgifter i forbindelse med opprettelsen. I årene fremover mente Liestøl at et budsjett på om lag 2500kr skulle holde. Til sammenligning, opplyste Liestøl, hadde den danske søsterinstitusjonen et budsjett på 4000kr. Han understreket hvor mye større del av arbeidet ved den norske folkemинnesamlingen som kunne gjøres av arkivaren, så selv om det ikke var umulig at det ville tilkomme skjulte utgifter i fremtiden, ville en hardtarbeidende arkivar forhindre at budsjettet vil trenge å komme opp på dansk nivå (Dokument nr. 36, 1914, s. 5), et poeng som nok var greit å komme med i et Norge på vei inn i dyrtid.

I mai 1914 behandlet Stortinget budsjettet for universitetet for perioden juni 1914 til juni 1915. Her ble blant annet forslaget fremlagt av Budgetkomiteen opprettet av Det Akademiske Kollegium (Dokument nr. 36) behandlet. I papirene fra denne behandlingen kommer det frem at «Det historisk-filosofiske fakultet har enstemmig sluttet sig til komiteens indstilling, og de øvrige fakulteter har erklært at de intet har at invende mot forslaget» (Tillæg 2 til indst. S. XXI, 1914 s. 2). Stortinget hadde heller ingen innvendinger til forslagene, utover at de mente de 2000 kronene som var bevilget til arbeidshjelp for Moltke Moe var nødvendige for å beholde fremgangen i arbeidet med den vitenskapelige utgivelsen av folkevisene. Stortinget

---

⁸ Dette var jo også det beløpet Knut Liestøl allerede mottok fra bevilgningen til arbeidshjelp for Moltke Moe.

godtok budsjettet Liestøl hadde satt opp, men besluttet at det i stedet for fra bevilgningen til arbeidshjelp for Moltke Moe, skulle utgiftene føres på universitetet ved biblioteket (Tillæg 2 til indst. S. XXI, 1914).

4.3 Um innsamling av norske folketradisjonar

I juli 1914 holdt Knut Liestøl foredraget «Um innsamling av norske folketradisjonar » på arrangementet Historikarmøtet i Kristiania. Foredraget ble også gitt ut i Maal og minne og som særtrykk samme året og nådde derfor ut til et betydelig publikum. På dette punktet hadde Stortinget godtatt innstillingen om å opprette Norsk Folkemинnesamling. Knut Liestøl kom her med en kort innledning om folkemинnesamlerne som hadde virket i Norge- personer han mente også ofte hadde vært viktige på øvrige områder i den unge nasjonens streben etter fremgang (1914, s. 113). For nynorsken og den nynorske diktingen hadde folkemинnesamlingen vært av betydning, men Liestøl mente at også «Almenta hev meir og meir fenge syn for at innsamlingi av folketradisjon er ei landssak, der det nationale og det vitenskaplege gjeng jamsides» (1914, s. 113). Betydningen av folkemинnesamlingen var dog ikke det Liestøl skulle snakke om i foredraget- på dette punktet var den så allment akseptert at han ikke trengte bruke tid på det. Det han var der for å snakke om var hva som skulle gjøres med folkemинnene når de først hadde blitt samlet inn og hva som var oppnådd i det lange arbeidet med å få på plass en norsk folkemинnesamling.

Her utdypet han en del av poengene fra utredningen til Budgetkomiteen og ikke minst fra innledningen til møtet til Axel Olrik. Særlig viste Liestøl igjen til den konstante redselen for brann i dårlig sikrede arkiver og hos lokale samlere «Det er berre eit tidsspursmaal naar kvart privat hus brenn» (Liestøl, 1914, s. 115). Formen på foredraget var preget av den nye stillingen hans som leder av sentralinstitusjonen for folkemинne og av at han hadde andre mål og prioriteringer enn de som tidligere hadde rådet i arbeidet med disse. Måten han omtalte folkemинnesamlerne på ble oppfattet som nedlatende og en del tok kraftig anstøt av dette.

4.3.1 Tilgjengelighet og sikkerhet

Liestøl gjorde et sterkt poeng av hvor vrangle samlerne kunne være mht. å la andre granske materialet deres og hvor vanskelig tilgjengelig stoffet deres ofte var. Enkelte ville til og med at det de hadde samlet skulle følge dem i grava «Og det vil alltidfinnast folk av same slaget

som dei spelemennene, som heller vilde at slaatten skulde døy med dei, enn dei vilde læra han ifaa seg» (1914, s. 115). Om den som skulle granske materialet som var i samlerens eie i det hele tatt visste at det eksisterte, var det derfor langt fra sikkert at de fikk tilgang til det (Liestøl, 1914, s. 114). Dette i stor kontrast til hvordan ting skulle bli etter opprettelsen av Norsk Folkeminnesamling, med sine kommende kataloger over innhold og formålsparagraf om full tilgjengelighet for alle interesserte. Samlingene skulle også organiseres både etter tema og samler, slik at man kunne holde de store samlernes materiale samlet og for å motivere nye samlere med vissheten om at materialet deres for all tid ville være å finne under akkurat deres navn (Liestøl, 1914, s. 115). Knut Liestøl gjentok videre at en innleveringsplikt måtte komme på plass for å sørge for ivaretagelsen av det nedskrevne materialet. I 1914 var nemlig situasjonen i til samlingene i privat eie i stor grad på samme vis som syv år tidligere når Axel Olrik hadde holdt sitt innlegg- store folkløriske skatter befant seg spredt rundt omkring i det ganske land uregistret og vanskelig tilgjengelig for «[...] dei som hev mest bruk for dei» (Liestøl, 1914, s. 114) og dette var åpenbart de som skulle granske folkeminnene.

Folkeminnesamlingen hadde dessverre ikke noe formelt juridisk krav på materiale samlet inn uten statsstipend. Det ville likevel være «rett og rimelegt» (1914, s. 115) at alt slikt ble sendt inn til arkivet. I alle fall etter at eieren hadde benyttet materialet til eget bruk, siden folkekulturen var hele landets eiendom og derfor ikke noe som den enkelte samleren skulle sitte og ruge på. Når det gjaldt materiale samlet med statsstøtte var spørsmålet om eiendomsrett enklere. Det lå jo alt fra midten av 1800-tallet av inne betingelser om at stipend kunne gis mot at universitetet hadde rett til alt innsamlet av vitenskapelig verdi. Sannsynligvis var det et stikk til Rikard Berge at Liestøl nevner hvordan «Dei fleste av dei store samlarane vaare hev daa heller aldri vore i tvil um soverne samlingar med rette hørde staten til» (1914, s. 115). Hverken Johannes Skar eller Moltke Moe hadde vært i tvil om at deres innsamlede materiale til syvende og sist var nasjonale dokumenter som måtte tilkomme staten og derfor ikke noe de kunne testamentere videre til arvingene sine når de gikk av med døden. Om innsamlet materiale ikke ble gjort tilgjengelig for offentligheten, var den nærmest bare å regne som fritidssysler for folkeminneinteresserte, og ingen kunne vel forvente at staten skulle ha investert penger i dét (Liestøl, 1914, s. 115).

4.3.2 Innsamlingen av folkeminne

Når det angikk ressurser, ble det allerede delt ut ganske store midler til innsamling av folkeminne, men i mangel på en sentral koordinerende instans var ikke bare materialet som ble samlet inn spredt rundt om i landet, det var også i stor grad uegnet for den fremvoksende fagdisiplinen. For å drive den typen sammenlignende forskning som finnene hadde kommet så langt i, måtte en ha et bredt materiale med versjoner av kjente eventyr som hver for seg kunne virke verdiløse (1914, s. 117). Knut Liestøl gjorde seg ikke populær i enkelte kretser med påstanden sin om at staten hadde delt ut stipender nærmest på slump og at det derfor hadde vært en gullalder for «einstødingar, som vantar sans for det dei store nationale oppgaaovor krev» (1914, s. 118). Situasjonen var så ille at det ifølge Liestøl fikk internasjonal oppmerksomhet og det var for å bøte på dette Axel Olrik hadde ment at forstanderen for Folkeminnesamlingen måtte få medansvar i godkjenningen av statsstipender til samlerne. Liestøl mente innleveringsplikten og koordineringsrollen kunne komme på plass allerede fra 1915 av, men håpet i tillegg at Folkeminnesamlingen kunne få rå over egne midler som de kunne stå fritt til å dele ut som stipender og innkjøp alt etter som den så behov for det. Liestøl ville også knytte til seg informanter fra utkantstrøkene. I utlandet hadde man gjort seg en del dårlige erfaringer med forskjellige metoder for innsamling, så det var viktig å treffe de rette folkene og gi dem god opplæring. Knut Liestøl hadde god erfaring med «upplyste bønder» (1914, s. 120) som innsamlere og ikke minst lærere hadde vist seg som gode og produktive i innsamlingsarbeidet.

Når Norsk Folkeminnesamling først hadde fått alle disse forutsetningene for god drift på plass, ville Liestøl opprette Norsk Folkeminnelag som var ment å jobbe «[...]hand i hand med[...] Folkeminnesamlingen (1914, s. 121). Folkeminnelaget skulle fungere som en sentral organisasjon for samlerne og etter dansk mønster være satt opp med lokale amtsformenn og tillitsmenn spredt utover landet. De enkelte folkeminnesamlerne hadde en tendens til å samle inn folkeminner etter enkelte tema de selv var interesserte i. For å rette på dette kunne Folkeminnesamlingen gjennom Folkeminnelaget sende ut håndbøker og informasjon til informantene sine om områder samlingen trengte fokus på etter hvert som organiseringsarbeidet og forskningen steg fremover (Liestøl, 1914, s. 121). At Folkeminnelaget også kunne gi ut materiale ble nevnt, men fremsto som sekundært i forhold til det å være et verktøy for Folkeminnesamlingen for å berike tilfanget sitt og skaffe kvalifiserte innsamlere. Å få Norsk Folkeminnesamling operativt ville ta tid, men følelsen av

at folkeminnene som ikke allerede var festet på papir forsvant som sand mellom fingrene til granskerne var alltid tilstede, også mens Liestøl jobbet med å arkivere tilfanget de allerede rådde over. Derfor mente Liestøl til at Folkeminnesamlingen allerede fra 1915 måtte få midler til å prøve å knytte til seg «[...]so dugande og paalitlege folk raad er» (1914, s. 122).

4.4 Norsk Folkeminnesamling opprettet

Igjen hadde det altså blitt opprettet en sentral institusjon som arbeidet med folkekultur. Selv om Norsk Folkeminnesamling hadde blitt opprettet etter Moltke Moes død, var det i høyeste grad han som hadde vært arkitekten for Folkeminnesamlingen og den skulle følge programmet han og Alexander Bugge hadde satt opp i overlatelsesbrevet sitt fra 1907. Med tilknytningen til den øvrige europeiske folkeminnegranskingen gjennom diffusjonismen, fikk arbeidet med folkeminnene i Norge ny legitimitet og ble i langt større grad enn tidligere underlagt klare vitenskapelige retningslinjer.

Staten gav Norsk Folkeminnesamling midler, som den kunne dele ut for å tilpasse innsamlingsarbeidet som ble gjort rundt om i Norge i henhold til sine behov. Dette gjorde at folkeminnesamlerne ikke lengre kunne være «einstødigar» som samlet inn hva enn falt dem inn, eller de hadde personlig interesse for, men måtte tilpasse seg en ny hverdag som del av en sentral institusjon og et stort vitenskapelig prosjekt med internasjonale forgreninger. Slik overførte med et pennestrøk Knut Liestøl makten over folkeminneinnsamlingen fra lokalt til nasjonalt nivå. Dette innebar en klar arbeidsdeling der Norsk Folkeminnesamling satt øverst med folkeminnesamlerne som underordnede. Disse skulle ikke lengre forsøke seg på gransking av det de samlet inn, men bare skaffe til veie materialet Folkeminnesamlingen trengte for å gjennomføre sitt sammenlignende granskingsarbeid. Gjennom Norsk Folkeminnelag skulle Norsk Folkeminnesamling lære opp gode folkeminnesamlere over hele landet som kunne fylle de nye kravene og få gitt innsamlet materiale tilbake til de folkeminneinteresserte i bokform.

Denne institusjonaliseringen rekontekstualiserte folkeminnene og gav dem ny betydning. De norske folkeminnene som små brikker i det store puslespillet av internasjonale typer og vandringer var noe ganske annet enn det folkeminnesamlerne på bygdene hadde jobbet med dem som, og krevde helt annen vitenskapelig ekspertise enn de tidligere arbeidsformene folkeminnene hadde vært underlagt. Slik sett representerer opprettelsen av Norsk

Folkemminnesamling absolutt en vitenskapelig ekspropriering av folkeminnene. Når Liestøl i tillegg krevde at alle folkeminner som ble eller hadde blitt samlet inn med statsstipend skulle leveres inn til Folkemminnesamlingen, viste han et ønske om å fysisk flytte de nedskrevne folkeminnene til en sentralinstitusjon ikke ulik den Folkemuseet oppnådde når den kjøpte opp et stabbur og flyttet det fra gården som hadde reist det til Kristiania.

5 Rikard Berge i årene før Desentraliseringsstriden

Rikard Berge var aktiv på mange fronter innenfor sitt interessefelt og det er imponerende å sitte i ettertid og lese hvor stor arbeidskapasitet han hadde. På samme tid som han både drev museumsreisning, avskrifter i København og var involvert i en bitter krangel med Moltke Moe og Knut Liestøl. Her skal jeg først og fremst gjøre kort rede for museumsarbeidet hans og utgivelsen av *Norsk folkekultur*. Hvilket syn på folkeminnesamlingen viste Rikard Berge her og hvilken rolle hadde han i det norske landskapet av folkeminneinteresserte frem til Desentraliseringsstriden?

5.1 Museumsmannen

Årene 1908 til 1916 var de årene Rikard Berge var mest aktiv i innsamlingsvirket (Kvideland, 1988, s. 9). I tillegg gav han ut en rekke bøker og artikler i perioden. I 1907 var han også initiativtaker for opprettelsen av Kviteseid Bygdemuseum. Samme år gav han ut et hefte kalt «Bygdesamlingar», som var et slags program for opprettelsen av små lokale bygdemuseer fremfor å sentralisere samlingene fra de enkelte bygdene i større enheter på fylkes- eller bymuseer. Han var ikke negativ til opprettelsen av slike sentraliserte institusjoner i seg selv, siden han mente de var uttrykk for at det var folket i byene som hadde vist et mest aktivt og bevisst forhold til å ta vare på de norske kulturelle særtrekkene under en dansketid som hadde splittet og undergravd det norske folket (Kvideland, 1988, s. 35). Han hadde heller ingen motforestillinger mot at enkelte gjenstander fra bygdene ble stilt ut i disse bymuseene, siden det kunne skape fellesskapsfølelse og felles respekt mellom by og land. Problemet var omfanget og at slik situasjonen var sto de større museene i et konkurranseforhold til de små bygdemuseene, med en svært skjev fordeling av makt og resurser. Her er det interessant å merke seg at argumentasjonen hans- at innkjøpere, fra museer med større budsjetter reiste rundt og ribbet bygdene for kulturhistorisk materiale og slik gjorde det utilgjengelig for de som var del av kulturen gjenstandene hørte hjemme i – er identisk med argumentene Moltke Moe og Hans Aall kom med i 1896 for opprettelsen av et norsk Folkemuseum i en tid da danske og særlig svenske museer med relativt store budsjetter bygde opp sine skandinaviske samlinger med innkjøp rundt omkring i Norge.

Derfor burde bymuseene tilbakeføre deler av samlingene sine til de bygdene gjenstandene kom fra, i bytte mot velvillighet fra bygdemuseene som kunne bistå det vitenskapelige arbeidet på de større museene. (Kvideland, 1988, s. 35). I 1909 fikk Berge også opprettet Fyresdal Bygdemuseum, noe som gav ham enda mer tyngde idet han kunne vise at han hadde satt tankene sine ut i praksis (Kvideland, 1988, s. 39). På denne tiden hadde arbeidet med å gjøre Skiens musæum til amtsmuseum for hele Telemark foregått en stund og utspillene til Rikard Berge var først og fremst rettet mot en slik sentralisering. Som ledd i denne prosessen ble den innflytelsesrike museumsmannen Anders Sandvig invitert til Skiens museum for å gi råd og innspill. Dette falt ikke i god jord hos Rikard Berge som mente det var slett spill av sine meningsmotstandere å hente inn «[...] storkanona Anders Sandvig [...] og skyt paa os smaafolk» (Berge gjengitt i Kvideland, 1988, s. 39). I 1910 ble arbeidet fullført og Fylkesmuseet for Telemark og Grenland så dagens lys (Landsverk, 1988, s. 43). Seks år etter snudde Berge tilsynelatende helt om og søkte på den da ledige stillingen som konservator og styrer på Fylkesmuseet. I tillegg til at Alexander Bugge stilte seg bak søknaden kunne Berge friste med at museet i tillegg til museumseksperisen hans, ville få kona Johannas kompetanse innen folkekultur med på kjøpet (Landsverk, 1988, s. 46). Styret var ikke helt sikker på Rikard Berges engasjement for museet og selv om han fikk stillingen, ble denne omgjort slik at han formelt sett bare var konstituert styrer. Det skulle dog ikke mangle på engasjement og arbeidslyst så selv om økonomien til museet var så trang, at det etter hvert ikke engang hadde råd til å produsere årsmeldinger, beholdt han posten sin helt til 1951.

5.1.1 Norsk folkekultur

Det andre langvarige prosjektet hans disse årene var tidsskriftet *Norsk folkekultur*. I 1915 kom første nummer av Rikard Berges tidsskrift ut. Med seg på utgivelsen hadde han blant annet Alexander og Johanna Bugge. I 1912 hadde Alexander Bugge sluttet på universitetet fordi han utviklet en aversjon mot å forelese. Han flyttet til Telemark ikke langt fra Rikard og Johanna. Med årene hadde interessen hans fjernet seg fra det etablerte vikinge- og middelalderhistoriefaget han først og fremst hadde virket innenfor på universitetet og i denne perioden vendte han seg mer og mer mot lokalhistorien og kom dermed også faglig nærmere Rikard Berge. Nummeret ble innledet med 78 støtteunderskrifter. Blant disse var Knut Liestøl og også andre etablerte innen den norske folkeminnegranskingen som Marius Hægstad og Just Qvigstad. Innledningen er også interessant på andre måter- den hadde en utpreget nasjonal retorikk, der det handlet om å bruke folkeminnene til å styrke nasjonsfølelsen i et lite

land omgitt av krig. For å gjøre det måtte interne stridigheter legges til side og folket stå samlet. Berge klaget til og med på manglende støtte til en sentralinstitusjon for å ta vare på folkeminne (1915, s. 1). Det viste seg riktig nok at han helst så for seg et tidsskrift til dette formål, noe som kanskje ikke var så overraskende med tanke på at dette var første nummer i nettopp et tidsskrift som var tenkt å bli sentralt innen folkeminnegranskingen. Rikard Berge mente *Norsk folkekultur* kunne bli en verdifull samarbeidspartner for Norsk Folkeminnesamling (1915, s. 3). Ellers rettet han grovt skyts mot det lille som ellers fantes av lignende utgivelser i Norge. *Norsk folkekultur* skulle skille seg fra disse med et mindre vitenskapelig språk og innhold. I denne utgivelsen hadde Rikard Berge også funnet plass til notiser der forskjellige lokale historielag kunne presentere seg. Noe som var felles i disse var at de uttrykte et ønske om å vekke bygdefolkets interesse for historien og kulturen sin. Edvard Langset uttrykte seg i en av disse notisene på en måte som kunne være tatt ut av munnen til de nasjonalt orienterte folkeminnesamlerne fra en generasjon tidligere: «Det norske folk tek meir og meir til aa vakna. Og etter kvart tek vi til aa leita fram vaart eige» (Langset i Berge, 1915, s. 159).

5.2 Den norske folkeminnesamlingens historie

I 1917 kom tredje nummer av *Norsk folkekultur* ut. Dette nummeret inneholdt et ganske langt innledende essay der Rikard Berge gjør rede for historien til den norske folkeminnesamlingen, slik han mente den burde fremstilles. Typisk for Berge var tonen i essayet temmelig konfronterende og det er tydelig at en del av tankene som skulle komme til overflaten under Desentraliseringsstriden var i ferd med å formes på dette tidspunktet. Gjennomgående var dette historien om vitenskapsmennene representert ved Jørgen Moe, Moltke Moe og hans disippel Knut Liestøl og deres arbeid med å holde tilbake og kue de virkelige folkeminnesamlerne, som Berge mente han selv representerte.

Berge mente en av grunnene til at folkeminnesamlingen i Norge hadde kommet så mye senere i gang enn i Danmark, var at de første spede innsamlingene som hadde vært forsøkt hadde skjedd i feil områder i landet (1917, s. 4). Det lille som var å finne ble av latskap stort sett bare registrert som danske viser og det var ikke før man fikk i gang innsamling i «[...]sjølve Telemarki, den norske folkevisenheimen fram-um andre» (Berge, 1917, s. 4) at `norske folkeviser` ble et begrep. «For granskaren var de [folkevisene i Telemark] ei oppdaging, for den nationalhuga aalmanningen ei openberring» (Berge, 1917, s. 6). Ideen om å samle

folkeviser i Telemark var ikke ny og den hadde ikke kommet utenfra. Allerede tidlig på 1800-tallet hadde bøndene i Telemark selv begynt å skrive ned viser og kved, men dette ble ikke noe stort arbeid (Berge, 1917, s. 6). Den første utgitte norske visesamlingen som var verdt å nevne var *Samling af Sange, Folkeviser og Stev i Norske Almuedialekter med en Indledning af Jørgen Moe* (1840). Jørgen Moe hadde ifølge Berge allerede på dette tidspunktet bygd seg opp ett visst ry og det var en urett at han fikk navnet sitt på utgivelsen, siden Berge påsto at det egentlig var boktrykker og bokhandler Peter Tidemand Malling som sto for både deler av innsamlingen og hele utvalget.

Mens Jørgen Moe ifølge Berge nok var flink på sine områder, var det tydelig at han ikke hadde den kjennskapen til hverken folkevisene eller Telemark som det å skrive et slikt forord krevde. Berge mente derfor at han i tillegg til urettmessig ære for utgivelsen også hadde gjort grove feil (Berge, 1917, s. 6). Den neste som ville få til en utgivelse av folkevisene var Olea Styhr Crøger. Hun levde under små kår og hadde ikke mulighet til å gi ut materialet hun hadde samlet inn selv. Derfor gav hun det meste av oppskriftene sine til Jørgen Moe, som ble ansett som en foregangsmann på feltet, takket være at navnet hans sto på omslaget til utgivelsen til Malling (Berge, 1917, s. 8). Berge hevdet Jørgen Moe tok imot visene med de beste forsett, men som vitenskapsmann i et felt han ikke hadde særlig kjennskap til, satte han seg fore å sette seg inn i alt granskingsarbeid på folkeviser som hadde blitt gjort internasjonalt på det tidspunktet før han kunne renskrive og godkjenne Crøgers materiale for utgivelse. Da det hadde gått noen år begynte Olea Crøger å se seg om etter noen andre som kunne gi ut folkevisene hennes. Både Andreas Faye og Mauritz Tønnesen, Landstads svoger og sogneprest i Kviteseid viste interesse, men Jørgen Moe nektet dem tilgang til materialet Olea Crøger hadde sendt ham, da «Tiden til deres Utgivelse er ikke nu forhaanden; heller ikke har jeg Lyst til uden videre til den Første den beste Fusker at aftræde min redactionsret[...]» (Moe sitert i Berge, 1917, s. 8). Heldigvis var den neste Crøger henvendte seg til Magnus Brostrup Landstad.

Landstad var kanskje ikke en vitenskapsmann av samme kaliber som Jørgen Moe, men han hadde det som ifølge Berge virkelig trengtes av en som skulle samle og gi ut folkeviser- en sann kjennskap til folkelivet (Berge, 1917, s. 9). Det var Landstad som skulle «[...]lyfte skatten i dagen so han skein for alt folke[...]» (Berge, 1917, s. 10). Siden Landstad hadde bodd tretti år av livet sitt i Telemark, var han for telemarking å regne og «[...]kjende soleis jordbotnen visune grodde betre enn nokon annan. Han var ein folkeven og mykje i lag med

aalmugen. Han hadde de vare øyra og han hev visst fraa barns bein lydt undrande til folkesongen[...] (Berge, 1917, s. 10). Her ser vi de egenskapene Rikard Berge mente en folkeminnesamler måtte ha, og som han senere skulle beskylde vitenskapsmennene i Kristiania for å mangle: Kontakten og nærheten til folket og selve jorden folkevisene hadde grodd frem av, en form for medfødt affinitet for folkets uttrykksformer som ikke kunne læres bare kultiveres hos de som allerede hadde den i besittelse. Her viste Berge et syn på folkekulturen som ikke bare sto i opposisjon mot en sentralisert folkeminnegransking, men som også var uforenelig med de nye vitenskapelige sammenlignende metodene og ideen disse bygde på av vandringer og ingen egentlig stedlig tilknytning.

Landstad skulle komme i hardt vær for å ikke være tilstrekkelig vitenskapelig i arbeidet sitt. Særlig Sven Grundtvig var en arg kritiker av utgivelsen hans. Grundtvig sendte Sophus Bugge ut for å gå opp sporene etter Landstad for å påvise feil i materialet hans, men Bugge hadde lite å påpeke etter ferden. Også Rikard Berge selv hadde oppsøkt de samme områdene for å høre hvorvidt Landstads versjoner av visene stemte og han mente at Landstad i stor grad hadde truffet svært godt i boken sin (Berge, 1917, s. 15). Den som skulle dømme arbeidet til Landstad måtte ifølge Berge ha samme syn på folkevisene som Landstad selv. Det var nemlig først og fremst dikteren i ham som hadde gitt ham interesse for folkevisene «Deira fagre, malmstøypte tonar klinga saman med de sterke, heimeegne bondelive ikring honom som klokkeklang fraa ei meir stort tenkjande og djupt kjennande tid» (Berge, 1917, s. 11) og siden han så, «[...]meir i styrking av national sjølvvyrdnad enn i litterærhistorisk og filologisk filigransarbeid[...]» (Berge, 1917, s. 11), at Landstads utgivelse av folkevisene hadde fått nesten samme status som bibelen hos allmuen (Berge, 1917, s. 11). Med tanke på at Landstad hadde jobbet ulønnet og betydningen boken hans hadde hatt for både vitenskapen, kunsten og folkelivet «[...]skal me takka og væra glade, eller skal me lata vitskapleg kardialgi taka burt livsens friskleik?» (Berge, 1917, s. 15).

Jørgen Moe ville fortsette arbeidet med folkevisene og fikk statsstipend for å dra på samlerferder, men han fant lite som ikke allerede var kjent gjennom Crøger og Landstad. Etter noen år gav han seg med det og forærte viseoppskriftene sine til Sophus Bugge (Berge, 1917, s. 10). Sophus Bugge var den som skulle ta den norske folkevisegranskingen inn i den nye tiden og hans *Gamle norske folkeviser* (1858) introduserte den moderne kritiske tekstlige utgivelsen av visestoffet og var således å regne som en «mynsterutgaave» (Berge, 1917, s. 16). Sophus Bugge var bymann og mer vitenskapsmann enn dikter og således mer i ånden til

Jørgen Moe enn Landstad, men Berge holdt ham frem som et forbilde, om enn med færre superlativer og mindre blomstrete språk enn Landstad. De feilene Bugge gjorde når det gjaldt Telemarksdialekten passet Berge på å understreke at også Moltke Moe hadde gjort etter ham (Berge, 1917, s. 18). Sophus Bugge var også «[...]like ypparleg baade til aa faa folk i gjenge og til aa spyrja metodisk» (Berge, 1917, s. 20). Dessuten mente Berge at «Samvære med folke hev havt stor innverknad paa honom» (Berge, 1917, s. 19) og det er jo verdt å huske på at han var Rikard Berges svigerfar og den som hadde samlet inn det meste av materialet som gjorde Berge til en maktfaktor innenfor folkeminnegranskingen i samtiden. Et materiale som [...]um de andre sidan kann hava samla er like mykje i mengd, so kjem de aldri upp imot Bugge-samlingane i gjævleik» (Berge, 1917, s. 20).

Via Sophus Bugge og arbeidet hans med den vitenskapelige utgivelsen av folkevisene kom Rikard Berge inn på Moltke Moe som «[...]alle veit hav var fødd med ein uhug til aa faa ifraa seg arbeidi sine, og antenn no han kunde til de eller inkje, for visesaki var de skade» (Berge, 1917, s. 21). Berge ila Moltke Moe, i likhet med Jørgen Moe, kun de beste hensikter. Likevel er det tydelig at Berge ikke anså arbeidet de faktisk fikk gjort av veldig stor verdi. Moltke Moe var den «hondi som fraa midten av 1880-aari i eit kvart hundradaar fram-etter samla alle taattar i norsk folkeminnesamling og folkeminnegransking[...]» (Berge, 1917, s. 26).

Én som hadde vist stort potensiale i det lille han hadde gitt ut, var teologen og forfatteren Iver Mortensson. Mortensson var barndomsvenn av Moltke Moe og de hadde et nært forhold også som voksne. Da Ivar Mortensson begynte å jobbe med Draumkvedet lekset Moltke Moe opp for ham at han var «[...]diktar, ikkje granskar. Mortensson log med munnen, men de kann nok hende hjarta gret av og til [...]Alltvisst eig han ei blanding av granskar-instinkt og diktarflog som mangein klinksteinsmurar i vitskapen ovunner honom» (Berge, 1917, s. 25). Slik behandlet altså Moltke Moe ifølge Bugge selv sine nærmeste venner når de bevegde seg inn på fagområdet hans. Også Johannes Skar støtte på problemer med Moltke Moe. Skar hadde samlet inn i Setesdalen og vist at det var et rikt tilfang der, selv om det ikke kunne «[...]mæle seg med Telemarki» (Berge, 1917, s. 26). Johannes Skar jobbet lange dager med et lite statsstipend og siden han ifølge Rikard Berge hadde lovet bort materialet sitt til Moltke Moe, fikk han aldri i sin levetid gitt ut annet enn små prøver av det innsamlede stoffet (1917, s. 26). Et stort problem med Moe var hans «[...]ulukkelege ynskje um aa `stande faddar` til alt dei andre sende ut, naar de daa aldri saa lite snart inn-paa hans fag» (Berge, 1917, s. 28) og siden han var så god av seg og det ikke var noen vei utenom ham, hadde han så fulle dager at

man kunne måtte vente måneder på «audiens» hos ham (Berge, 1917, s. 29). At han også lot seg suge inn i arbeidet med målarbeidet og brukte store ressurser på det fremfor på folkeminnegranskningen var «[...]for folkeminnegranskingi og allræmest folkevisearbede i Noreg var de ubøtande skade» (Berge, 1917, s. 29)

Moltke Moe hadde også selv vært ute på statsstøttede samlerferder. Han brukte folkeviseregistrene til Sophus Bugge som spørrebok og «[...]med so gode greidur er de snart vita at han maate faa ei baade stor og gild visesamling, ikkje stort ukjende visur, men so mange fleire gode uppskriftir av dei kjende» (Bugge, 1917, s. 27). Når man la hans egne opptegnelser sammen med det Moltke Moe hadde arvet fra sin far, Ivar Aasen og en del annet han fikk gjennom virket sitt, kunne samlingene hans i alle fall i mengde måle seg med samlingene etter Sophus Bugge (Berge, 1917, s. 27). Berge mente Moltke Moes største bidrag til folkevisene var arbeidet hans med å trenge inn bak folkediktingen som helhet og prøve å finne ut av det dets hemmelige opphav. Dette var riktignok et arbeid også Sophus Bugge hadde gjort før Moe, men Bugge hadde aldri publisert det (1917, s. 28).

Her trakk Rikard Berge opp to parallelle linjer i folkeminnegranskningen, der han brukte gamle historier og hendelser til å skrive seg inn en tradisjon som hadde blitt forsøkt undertrykt og Knut Liestøl inn i en tradisjon av undertrykkere. På den ene siden hadde den norske folkeminnesamlingen bestått av folk som Crøger og Landstad, som gjennom ektefølt engasjement og vilje trosset motstanden og skapte en utgivelse som fikk enorm betydning for folket på bygdene og som bidro til å holde bevisstheten om folkekulturen oppe. På den andre siden var universitetsfolkene. Disse hadde en annen agenda for folkevisene som ble samlet inn og var ikke interessert i det levende og poetiske som gjorde at visene kunne bevare sin vitalitet. Grundtvig hadde vært ute etter Landstad, Jørgen Moe hadde nærmest tusket til seg æren for Mallings samlinger og stått i veien for Crøgers utgivelse, mens Moltke Moe hadde ledet Mortensson vekk fra folkeminnearbeidet, siden han vek fra Moes idé om hvordan dette skulle bedrives. Grundtvig og far og sønn Moe var nidkjære vitenskapsmenn og hos dem ble visene bare tørre eksemplarer som skulle studeres og dissekteres. Sophus Bugge fikk en slags grenseoverskridende rolle og materialet hans, som var i Berges besittelse, ble gjort til den ypperste samlingen med potensiale for begge leire. Mens Sophus Bugge hadde vært en av Landstads kritikere, hadde han gått tilbake på kritikken senere (Hodne, 2008, s. 48). Gjennom koblingen med Sophus Bugge ble Moltke Moe bare et slags parentes i historien om folkeminnesamlingen i Norge. Sophus Bugges folkeviseregistre hadde løftet ham opp og det

som sto igjen som Moltke Moes største bragd, hadde Sophus Bugge egentlig allerede ført i pennen.

5.3 Bygdevitenskapsmannen

Rikard Berges virke som museumsstifter og konservator gav ham erfaring med å ligge i en konkurransesituasjon med de større sentrale museene og en opplevelse av at disse hadde en økonomisk og politisk makt som sto i fare for å ribbe den norske landsbygda for potensielle museumsobjekter og dermed museer. De sentrale museumsinstitusjonene hadde sin misjon, men den var underordnet den nasjonale samlingsoppgaven de lokale museene hadde.

Den raske urbaniseringen på 1800-tallet og de økende forskjellene mellom by- og bygdeliv gav grobunn for en bevegelse med økt fokus på det lokale. *Heimat* [heimbygden] ble den sentrale størrelsen både for identitetsskaping, fellesskapsfølelse og synet på nasjonen.

Heimbygdsbevegelsen var absolutt opptatt av det nasjonale, men med det lokale særpreget og fellesskapet som orienteringspunkt (Eskilsson, 2008, s. 21). Berge var så vidt jeg vet aldri del av noen formell heimbygdsbevegelse, men han gav uttrykk for mange av de samme meningene og ideene som denne bevegelsen fremmet. Folket måtte lære sin kultur å kjenne der de befant seg og kulturen hørte hjemme, for å bli gode nordmenn.

Rikard Berge viste ikke bare et ønske om å skrive seg inn i en annen tradisjon enn Knut Liestøl, men han viste en forståelse av folkekulturen som helt og fullt knyttet til det lokale. Folkekulturen var stedbundet og de forskjellige folkekulturelle uttrykkene hørte hjemme der de hadde blitt skapt. De som arbeidet med folkeminnene måtte likeledes være knyttet til stedet der de virket og selv råde over arbeidet sitt. Når sentrale krefter forsøkte å ta fra dem råderetten i vitenskapens navn, førte det ifølge Berge ikke noe godt med seg. Han jobbet med alle sider av den lokale historien og kulturen. Hans helhetlige syn på det folkekulturelle var uforenelig med inndelinger av folkekulturen i forskjellige vitenskapelige disipliner og ikke minst i at forskningen på den skulle foregå på sentrale institusjoner.

6 Landslaget for folkeminnesamlarar mot strømmen

Museumsvesenet hadde vokst seg såpass stort at det hadde oppstått konkurranse om midler og gjenstander mellom både de store nasjonale institusjonene og de mindre regionale og helt lokale museene. Dette var med på å øke bevisstheten rundt den materielle kulturarven og engasjementet rundt den. Etter 1914 hadde også arbeidet til Norsk Folkeminnesamling startet opp og begynt å berøre folkeminnesamlerne, både gjennom stipendene de delte ut, innleveringsplikten og gjennom sin status og faglige tyngde. Også en del av historikerne ved universitetet hadde, som vi skal se, begynt å sirkle seg inn på interessefeltene til folkeminnesamlerne. På den andre siden hadde Rikard Berges *Norsk folkekultur* begynt en mer konfronterende linje, gjennom artikler og ledere. De uavhengige, lokale bygdemuseene økte raskt i antall og forskjellige lokalhistorieinteresserte begynte å danne løst sammensatte lag og organisasjoner (Reinton, 1970, s. 148).

I dette kapittelet vil jeg ta for meg forløpet til opprettelsen av Landslaget for folkeminnesamlarar og hva Landslaget egentlig foretok seg. Kapittelet dekker hovedsakelig en kort men spennende del av den norske folkeminnesamlingens historie. Her vil også jeg undersøke to veiledere i folkeminnesamling og se på hvilke syn på folkeminnene som kommer til uttrykk i disse og hvordan de passer inn i historien om institusjonalisering av folkeminnegranskingen. Og ikke minst, hvordan påvirket historikernes nyvunne interesse for folkekulturen folkeminnesamlerne på bygdene og hva var de direkte foranledningene til Desentraliseringsstriden?

6.1 Veilederne

Rikard Berges gjennomgang av den norske folkeminnesamlingens historie i *Norsk folkekultur* (1917) var på ingen måte en balansert eller objektiv fortelling. Den kan likevel fortelle oss mye, blant dette om hvordan folkeminnesamlerne arbeidet da de reiste på samlingsferdene sine. Sophus Bugge hadde hatt med seg Landstads *Norske folkeviser* og lett etter varianter av visene nedskrevet i denne, mens Moltke Moe hadde hatt med seg Sophus Bugges nedtegnelser til arbeidshjelp. Begrepet folkeminne var så langt ganske upresist, uten klare grenser mot bygdehistorien og de tilgrensende uttrykkene for folkekulturen (Kverndokk,

2012, s. 6). De tidlige folkemинnesamlerne hadde også konsentrert seg om bestemte deler av folkemинnene, alt etter interesse og hadde gjort det norske folkemинnematerialet til en brokete samling (Flatin, 1920, s. 4).

Det andre tiåret begynte det å komme egne veiledere eller håndbøker for folkemинnesamlere. Én slik, som raskt ble viktig for de folkemинneinteresserte i Norge, var skrevet av den svenske folkloristen Carl Wilhelm von Sydow. Von Sydow hadde vært en av foregangsmennene innen den nye folkemинnegranskingen og en av stifterne av Folklore Fellows. I 1915 gav han ut sin *Folkminnena och deras insamling*. To år senere kom de to første norske veilederne. Disse ble skrevet helt uavhengig av hverandre, uten at den ene forfatteren visste om den andre (Flatin, 1920, s. 7). Et interessant trekk ved disse veilederne er hvor like, men samtidig hvor forskjellige de er. De reflekterte tydelig to forskjellige syn på folkemинnesamlingen. Den ene ble skrevet av folkloristen Reidar Th. Christiansen, som skulle bli Knut Liestøls samarbeidspartner og arkivar ved Norsk Folkemинnesamling. Den andre av læreren og folkemинnesamleren Tov Flatin, som ble leder av Landslaget for folkemинnesamlarar. Reidar Th. Christiansens var delt opp i syv overordnede kategorier, som igjen var delt opp i flere underkategorier. Kyrre Kverndokk har undersøkt disse veilederne og bemerket at kategoriene i Christiansens veileder var de samme som arkivene i Norsk Folkemинnesamling var tematiske og systematisert etter. Dette betyr at en samler som fulgte denne veilederen ville samle inn materiale som var ferdig prosessert etter vitenskapelige kategorier og kunne gå rett inn i arkivet uten noe videre arbeid (Kverndokk, 2012, s. 7). Denne veilederen satte også for første gang frem tydelige grenser for hva som var folkemинner, grenser som stemte overens med Folkemинnesamlingens nedslagsområde og datidens vitenskapelige definisjoner for folkloristikken. Like mye som å si hva som var folkemинne, gjorde veilederen altså klart hva som ikke var folkemинne og altså ikke interessant for folkemинnesamleren (Christiansen, 1925).

Tov Flatins veileder satte ikke opp slike grenser og inkluderte både folkekunst, folkemusikk og gransking av stedsnavn. Flatin hadde også en annen inndeling enn Christiansen, siden denne fremfor å være inndelt etter tema, var delt inn etter genre. Der samlere som fulgte Reidar Th. Christiansen, ville samle inn vitenskapelig folkloristisk materiale som var klart til å arkiveres og puttes inn i tidens internasjonalt orienterte typesystemer for sammenlignende gransking, hadde Tov Flatins samlere et lokalt perspektiv. De var opptatt av sin bygd eller region og målet deres, hvis de fulgte Flatins veileder i innsamlingsarbeidet var å virkelig

samle opp alle folkekulturelle trekk på det enkelte geografiske område samleren virket på, for å bevare alt dette materialet for ettertiden (Flatin, 1920, s. 3).

Moltke Moe hadde i 1880 skrevet en oversikt over hva som hadde blitt utgitt av norske folkeminner (Moe, 1880). Her brukte han et bredere folkeminnebegrep, som inkluderte både folkemusikk og folkemål. Likeledes hadde Knut Liestøl opprinnelig ment at disse kategoriene hørte innenfor Norsk Folkeminnesamlings arbeidsområde (1914, s. 114). Reidar Th. Christiansen var en utpreget internasjonalt orientert folkeminnegransker, som var helt i front når det gjaldt å bruke de nye folkeminnevitenskapelige metodene. At Knut Liestøl lot Christiansens avgrensning av folkeminnebegrepet styre Folkeminnesamlingens virksomhet kan tyde på at han også i årene mellom 1914 og 1917 i større grad tok til seg disse vitenskapelige strømningene. Forskjellen på veilederne viser bruddet i synet på folkeminnene som skjedde mellom en stadig mer vitenskapelig og internasjonalt orientert gruppe spesialister innen folkeminnegranskingen, i stor grad med tilknytning til universitetet og det til de lokalt orienterte folkeminnesamlerne på bygdene, hvis mål var å bevare mest mulig av bygdas historie og folkekultur. At en gruppe med status som vitenskapsmenn og universitetsgrader skulle fortelle samlerne hva disse skulle få beskjefte seg med og hva som var nyttig folkeminnemateriale var dømt til å ikke bli tatt godt imot. At vitenskapsmennene etter opprettelsen av Norsk Folkeminnesamling også satt på pengesekken og var ansvarlige for å dele ut stipender til samlere som samlet inn materiale på måter og innenfor temaer Folkeminnesamlingen trengte, satte ytterligere begrensninger på virket til samlerne ute på bygdene. Når Knut Liestøl snakket om den løse, uvitenskapelige lokalt orienterte folkeminnesamlingen som pågikk og hadde pågått med statsstøtte som at «Det ser mest ut som stipendiatane kann gjera som dei finn høveleg. Det hev reint vore ein gullalder i so maate for einstødingar, som vantar sans for det dei store nationale oppgavor krev» (Liestøl, 1914, s. 118), trakk han i full offentlighet på tærne til mange samlere med et annet syn på folkeminnene enn hans.

Utskillelsen av bygdehistorien som en kategori adskilt fra folkeminnene var nok en del av arbeidsdelingen som skjedde ved institusjonaliseringen av historie- og folkloristikkfeltet. Dette, sammen med at det veilederen og arkivnøkkelen for Folkeminnesamlingen stemte overens tok enda mer makt fra bygdens folkeminnesamlere, fikk betydning både for hva som ble samlet inn og hvordan det ble presentert (Kverndokk, 2013, s. 559) fletter veilederen til Reidar Th. Christiansen inn i historien om den vitenskapelige eksproprieringen av

interessesfæren til Rikard Berge og de andre folkeminneinteresserte utenfor universitetsmiljøene.

6.2 Det historiske forløpet: The rise and fall of Landslaget

Norsk Folkeminnesamling var altså i ferd med å definere hva som var og ikke var faglig interessant innenfor folkeminnegranskningen. De linjene som ble trukket opp var som vist ovenfor ikke nødvendigvis forenelige med folkeminnesamlernes syn på feltet de arbeidet med og karakteristikkene de hadde blitt møtt med av Knut Liestøl for arbeidet de hadde gjort, kunne oppleves som dypt krenkende. Knut Liestøl hadde også lansert planene om å danne et Norsk Folkeminnelag, som i større grad kunne organisere folkeminnesamlerne og bringe dem inn under Folkeminnesamlingens kontroll.

Samtidig som Folkeminnesamlingen gjorde det klart at de ikke ville beskjeftige seg med deler av det som tidligere hadde falt innenfor folkeminneparaplyen, hadde andre faglige miljøer fattet interesse for disse. Dette gjaldt særlig historikerne. Tidligere hadde disse ikke vært videre interessert i bygdehistorien, men utover siste del av 1800-tallet hadde også disse, som en del av en internasjonal historikertrend, begynt å se med interesse på denne delen av faget. Utenfor spesialistmiljøene var det fortsatt i stor grad de samme som interesserte seg for begge feltene og disse så, som illustrert av Tov Flatins håndbok, på bygdehistorien og folkeminnene som to sider av samme mynt. En del av de folkeminneinteresserte utenfor hovedstaden begynte å se seg lei av inngripen og diktering ovenfra og ideen om at de samlet kunne yte motstand mot overmakten begynte å formes.

6.2.1 Landskomitéen for lokalhistorie av 1913 maner til samling

Den Norske historiske forening opprettet i 1913 Landskomitéen for lokalhistorie av 1913⁹ i Kristiania. Komiteens fremste medlemmer var historikerne Oskar Albert Johnsen og Edvard Bull d.e. Den hadde som oppgave å jobbe for å styrke det lokalhistoriske arbeidet i Norge. Komiteen nådde hovedsakelig ut til Østlandsområdet (Reinton, 1970, s. 50), men gjorde en del som skulle få ringvirkninger for hele landet. På denne tiden var det lokalhistoriske miljøet

---

⁹ «Av 1913» måtte med fordi Den Norske historiske forening hadde opprettet en komité med samme navnet i 1906, men denne ble oppløst samme året.

i det sørlige Norge i stor grad delt mellom det på Østlandet med base i Kristiania og det på Vestlandet med Vestlandske Historielags Fællesforening i Bergen som omdreiningspunkt (Reinton, 1970, s. 148). De to miljøene var veldig forskjellige både når det gjaldt formål og organisasjon. Landskomitéen i Kristiania var først og fremst styrt av akademisk utdannede historikere med bånd til internasjonale forskningsmiljøer og ønsket å bruke lokalhistorien for å utfylle og berike rikshistorien. Fællesforeningen var derimot en forening satt sammen av løst tilknyttede lokale historielag fra hele landsdelen og jobbet først og fremst for å forbedre forholdene lokalhistorikerne på bygdene jobbet under. Arbeidet til Landskomitéen og Fællesforeningen overlappet en del og selv om de hadde noe kontakt, ble Kirkedepartementet etter hvert bekymret for splittelsen og konkurransen om midler mellom de to gruppene. Derfor la de press på Landskomitéen om å samarbeide mer med Fællesforeningen (Reinton, 1970, s. 148). I 1919 sendte Landskomitéen ut en invitasjon til Fællesforeningen og flere andre historiske lag om å komme sammen og drøfte en felles organisasjon som virkelig kunne dekke hele landet (Reinton, 1970, 149).

Drøftingen var planlagt å skje på to folkeminnekurs Landskomitéen og Norsk Folkeminnesamling hadde planlagt på Hamar og Kristiansand våren 1919. Invitasjonen ble sendt ut bare fem uker før det første kurset og hadde en tone ikke ulik den Knut Liestøl brukte i «Um innsamling av norske folketraditioner» noen år før. Tonen i invitasjonen møtte sterk kritikk fra de andre miljøene som igjen følte seg sett ned på av akademikerne i Kristiania. Rikard Berge var knyttet til Fællesforeningen og foreslo å i stedet holde et landsmøte for lokalhistorikere på Lillehammer i juni 1919 og danne en ny fellesforening for hele landet, basert på organisasjonsstrukturen til Vestlandske Historielags Fællesforening (Reinton, 1970, s. 149). Rikard Berge la sterkt press på lederen av Fællesforeningen, statsarkivar Just Bing, om å boikotte møtet på Hamar til fordel for det han skulle holde på Lillehammer. Bing sto mot presset og møtte Landskomitéen til drøftinger. Ifølge Just Bing selv var diskusjonene på Hamar veldig konstruktive og mange hindringer for en landsdekkende organisasjon ble ryddet av veien (Reinton, 1970, s. 150). Etter møtet ble Just Bing og Oskar Albert Johnsen enige om å sette tid og sted for stiftelsesmøtet for denne landssammenslutningen. For å imøtekomme presset fra Berge var det dog et krav fra Bing om at Rikard Berge måtte få delta på stiftelsesmøtet «Har jeg tat fanden paa nakken, faar jeg se til at bære ham frem saa langt» (Bing sitert i Reinton, 1970, s. 150). Rikard Berge og hans allierte endte likevel opp med å spille seg selv ut på sidelinjen da de stilte et ultimatum om å få diktere hvor dette

stiftelsesmøtet skulle holdes og han fikk ingen videre rolle i historien til Landslaget for bygde- og byhistorie.

6.2.2 Landslaget for folkeminnesamlarar ser dagens lys

Det ble altså klart at Berge hadde for få allierte for å gjennomføre planene om en sammenslutning av lokalhistorikere som motvekt mot Landskomitéen for lokalhistorie av 1913. Møtet på Lillehammer 27. og 28. juni 1919 ble likevel holdt og det ble i stedet besluttet å opprette Landslaget for folkeminnesamlarar, med brodd mot Norsk Folkeminnesamling. De som var nærmest tilknyttet Folkeminnesamlingen ble ikke invitert og det ble sagt at ingen kunne ha verv i Norsk Folkeminnesamling og samtidig være medlem av Landslaget for folkeminnesamlarar. Seks stykker stilte opp på stiftelsesmøtet og valgte seg selv inn i styret som styrere og varamenn. Som leder valgte de Tov Flatin. Flatin var venstremann, lærer og en engasjert bygdehistoriker og folkeminnesamler. Året før opprettelsen av Landslaget hadde han fått tilkjent fast statsstipend gjennom Folkeminnesamlingen til å drive samlerarbeid- en støtte det kan være greit å nevne at han ikke sa fra seg under striden og fortsatte å motta resten av livet («Tov Flatin», SNL).

Det ble vedtatt å bruke Norsk folkekultur som forum for Landslaget og at alle kjente folkeminnesamlere skulle kontaktes med tanke på rekruttering, samt at Landslaget skulle søke om 5000kr i statsstøtte (NFS, Møtebok for Landslaget for folkeminnesamlarar, 1919, upaginert). Landslaget skulle være en organisasjon for og med folkeminnesamlerne og skulle jobbe for å skaffe midler til utgivelse av materiale direkte fra samlerne. De valgte å fokusere på nettopp utgivelse, siden Knut Liestøl allerede hadde fått gjennomslag for ønsket sitt om innsendelsesplikt for materiale samlet inn med statsstøtte (Espeland, 1974, s. 72).

6.2.3 Landslaget etter opprettelsen

Landslaget fikk ikke gjennomslag for søknaden sin om 5000kr i statsstøtte. Dette var kanskje ikke så merkelig, men tanke på hvor svakt de sto i mht. medlemstall og organisasjon. Norsk Folkeminnesamling hadde tross alt fem år tidligere måtte jobbe hardt for å få under det halve i støtte. Etter avslaget fra staten valgte de å søke Per Væringaasens fond [Peer Væringaasens nationalfond] om 6000kr. Fra dette fondet mottok de 2000kr i 1920 og 1000kr i 1922 (NFS, Kassabok aat Landslaget for folkeminnesamlarar, s. 26). Dette utgjorde den klart største inntekten til Landslaget. Landslaget utlyste offentlig stipender og til sammen 1000kr fra

fondet gikk i sin helhet tilbake til en håndfull medlemmer i form av støtte til innsamling, i tillegg til 1000 kr til utgivelse av Ole Knutson Ødegaards *Gamalt fraa Valdres V* (1921) (NFS, *Kassabok aat Landslaget for folkeminnesamlarar*, s. 27). Utover det de fikk fra fondet hadde Landslaget hele tiden svært begrenset økonomisk spillerom, da de eneste andre inntektene til Laget kom fra medlemsavgiften på 5kr. per år, samt rentene på disse.

I tillegg til *Gamalt fraa Valdres V* fikk Landslaget gitt ut Rikard Berges «Decentralisation» som særtrykk og begge skriftene ble sendt medlemmene. De sendte ut et femtitalls innbydelser til samlere rundt om i landet og i løpet av 1919 fikk Landslaget 19 betalende medlemmer. Selv om det sporadisk kom til nye medlemmer, mistet de stadig flere og da medlemslistene opphørte i 1925 besto Landslaget bare av ti stykker¹⁰ (NFS, *Kassabok aat Landslaget for folkeminnesamlarar*, s. 37 og 38). De første årene drev Tov Flatin hyppig korrespondanse på vegne av Landslaget til diverse samlere. Han sendte også underrettelser til Rikard Berge om all aktiviteten og til sammen kan det se ut til at Rikard Berge fikk flere brev fra Landslaget, enn alle andre til sammen. I 1921 holdt de sitt siste styremøte og aktiviteten gikk gradvis nedover.

I 1923 ble det besluttet at Rikard Berge skulle få støtte fra Landslaget til å gi ut materiale etter folkeminnesamleren Hallvard Arneson Ellestad Bergh. De siste 1000 kronene Landslaget satt på av midlene fra Peer Væringsaasen nationalfond gikk til Berge for å støtte arbeidet med denne. I 1924 kommer det ikke frem noen aktivitet som helst fra Landslaget eller hva som foregikk mellom Tov Flatin og Rikard Berge i mellomtiden. Da Flatin sendte brev til Berge i 1925, fikk han bare et «brevkort» tilbake med melding om at Berge meldte seg ut av Landslaget¹¹ og at han selv skulle sørge for at medlemmene fikk boken med Berghs samlinger når han var ferdig med den. Han skulle også personlig levere Berghs materiale tilbake til etterkommerne hans (NFS, *Journal for Landslaget for folkeminnesamlarar*, upaginert). Ut fra det jeg kan finne ut, ble aldri denne boken utgitt og Landslaget satt tilbake med brukket rygg, med nesten tom kasse og uten medlemmet som i sin tid hadde vært pådriveren for stiftelsen. Journalføringen stoppet ved Berges utmeldelse, mens regnskapsføringen fortsatte frem til 1926 da folkeminnesamleren Knut Bjørngaas og Landslagets kasserer helt siden 1919 Sigurd S. Reinton delte Landslagets resterende kassabeholdning på 461,04kr som stipender mellom seg (NFS, *Kassabok aat Landslaget for folkeminnesamlarar* s. 4).

---

¹⁰ For 1921 er det diskrepans mellom medlemstallet i regnskapet (17 stk.) og i journalen (24 stk.).

¹¹ Hverken han eller Johanna Bugge Berge betalte medlemskontingenten for 1924 og Berge står i regnskapsboken oppført som «utmeldt» allerede da.

27. august 1926 ble Landslaget for folkeminnesamlarar offisielt oppløst av Sigurd S. Reinton (NFS, *Kassabok aat Landslaget for folkeminnesamlarar* s. 4).

Gjennom opprettelsen av Landslaget hadde denne gruppen av folkeminnesamlere presentert seg som en egen størrelse som så på det arbeidet de allerede gjorde som fullverdig, uten at de trengte å være del av Norsk Folkeminnesamlings prosjekt. Landslaget for folkeminnesamlarar var også en desentralisert organisasjon, ved det at den ble opprettet utenfor Kristiania, med styrer i Telemark og uten noen faste lokaler. Med Landslaget bekreftet de en felles interesse og identitet ovenfor hverandre, men det skulle gå noen måneder fra opprettelsen, før de skulle markere seg for offentligheten. Når de først gjorde det var det på et vis som skulle dra store deler av de som jobbet på noe plan med folkekulturen inn i en bitter strid.

Som vi skal se var det viktig for Landslaget å fremstille seg som en demokratisk, desentralisert organisasjon med en horisontal struktur. Likevel kan det være vanskelig å komme utenom Rikard Berges ruvende posisjon i gruppen. Det fremkommer fra journalføringen til Tov Flatin at han konstant holdt Berge oppdatert på og tilsynelatende ba om godkjennelse for alt han gjorde i kraft av vervet sitt som styrer i Landslaget. Når Berge meldte seg ut, forsvant ikke bare det meste av de økonomiske midlene Landslaget rådde over, men omtrent all aktivitet i organisasjonen stoppet også opp og det tok ikke langt tid før det ble oppløst.

6.3 Avisstriden

Siden Knut Liestøl og de andre tilknyttet Folkeminnesamlingen ikke hadde blitt invitert til opprettelsesmøtet til Landslaget for Folkeminnesamlarar, var det første han hørte om denne koalisjonen av folkeminnesamlere et presseskriv. At Landslaget gikk sterkt ut og offentliggjorde opprettelsen, tvang Liestøl på offensiven og ordskiftet utartet raskt til en strid der begge sider innimellom alle personangrepene gjorde rede for og forsvarte sitt syn på folkeminnene. Siden de ikke bare diskuterte seg i mellom, men var ute etter å få opinionen på sin side, ble argumentene tilspisset og synene deres skrevet ut i klartekst. Jeg vil nedenfor forsøke å følge argumentasjonsrekkene og ordskiftet med vekt på problemstillingene jeg satte opp innledningsvis. Langt flere engasjerte seg i avisstriden en det som kommer frem nedenfor. Når disse er utelatt, er det fordi striden i avisene som nevnt raskt utviklet seg i retning av rene personangrep og forsvar mot disse.

6.3.1 Landslaget for Folkeminneramlarar opprettet. Norsk Folkeminnelag kom etter

Landslaget sendte ut en pressemelding til 30 aviser den 20. august for å offentliggjøre stiftelsen (NFS, *Journal for Landslaget for folkeminneramlarar*, 1919, upaginert) og 26. august trykket avisene *Gula tiend* og *Norig* presseskrivet med den kanskje noe uheldige tittelen «Norsk Folkeminnelag» (Flatin, 1919) og ««Norskt Folkeminnelag» skipa» (Flatin, 1919[2]). I skrevet kom det frem at det hadde vært en rivende utvikling innen folkeminneramlingen i Norge, men at det etter hvert store antallet samlere savnet en organisasjon som kunne virke som døråpner og felles stemme for dem. Derfor hadde «[...]dei mest kjende samlarar i landet[...]» (Flatin, 1919) invitert til opprettelsen av Landslaget for Folkeminneramlarar. Knut Liestøl hadde tilsynelatende ikke hørt noe om møtet på Lillehammer eller opprettelsen av Landslaget og reagerte med harme, både over måten stiftelsen hadde blitt gjort og ikke minst at de hadde brukt tittelen «Norsk Folkeminnelag» i overskriften (Liestøl, 1919). Et forslag om å stifte Norsk Folkeminnelag i tilknytning til Folkeminneramlingen hadde nemlig allerede kommet opp i «Um innsamling av norske folketradisjonar» i 1914 og på det nevnte kurset og møtet om folkeminneramling og lokalhistorie hadde ideen blitt konkretisert. Folkeminnerkeidet i Kristiansand hadde offentliggjort en formell forespørsel til Norsk Folkeminneramling om å opprette Norsk Folkeminnelag kort tid før (Liestøl, 1919). Dette sto i stor kontrast til Landslagets fremgangsmåte, der det i det stille hadde blitt sendt ut invitasjoner til «[...] dei folkeminneramlarane avsenderane fann for godt aa venda seg til[...]» (Liestøl, 1919[2]) og der det offentlige ikke fikk nyss om opprettelsen før flere måneder senere. Liestøl tok det for så vidt som et kompliment at de som sto bak Landslaget syntes ideen hans om et Folkeminnelag var så god at andre følte de måtte skynde seg for å kuppe den, men han var redd Landslaget hadde forblitt en skyggeorganisasjon, opprettet i «dulsmaal» og drevet skjult for allmenheten, om ikke det hadde blitt vedtatt å opprette Norsk Folkeminneramling på folkeminnerkeidet i Kristiansand, noe som tvang Landslaget til å markere seg (Liestøl, 1919[2]). Når Landslaget så hadde fått nyss om dette vedtaket, skyndet de seg å sende ut notiser til avisene om at de hadde blitt opprettet, attpåtil med «Norsk Folkeminnelag» i tittelen, sannsynligvis for å gi inntrykk av at det var Norsk Folkeminneramling som «[...]diltar etter» og skapte en «kløyving» som var til skade for hele arbeidet med de norske folkeminnerne (Liestøl, 1919[2]).

Den 11.11.1919 kunne omsider *Den 17de mai* trykke et opprop om at Knut Liestøls Norsk Folkeminnelag hadde blitt stiftet og at de oppfordret alle som var interesserte i norske folkeminne om å melde seg inn, slik at flest mulig utgivelser med folkeminne kunne gis ut og spres. Retorikken i oppropet var utpreget nasjonal og alle som var interesserte i å «[...]halda uppe vaare gamle minne og arbeider for nasjonal atterreising um aa gjera laget kjent og faa folk til melde seg inn» (Hannaas, Kleiven, Koht m.fl. 1919). Oppropet var undertegnet først den bergenske filologen Torleiv Hannaas, så folkeminnesamleren Ivar Kleiven, Halvdan Koht, kirkehistorikeren og arkivforkjemperen Oluf Kolsrud, Knut Liestøl, Jørgen Løvland, formannen i Norigs ungdomslag Olav Midttun, Magnus Olsen, Just Qvigstad, teologen Bernt Støylen og Ivar Tveiten.

6.3.2 Hvorfor ha en sentralisert struktur i folkeminnearbeidet?

En knapp uke etter offentliggjøringen av opprettelsen av Landslaget fikk Knut Liestøl trykket det første i en serie på fem lengre leserinnlegg med overskriften «Norsk Folkeminnelag». Her gjorde han rede for Norsk Folkeminnesamlings misjon og den sammenlignende kulturforskningen, vinklet som et verktøy for samlerne og bygdehistorikerne. Eneste måten de folkeminneinteresserte kunne vite om noe hadde blitt samlet inn allerede og om funnene deres var unike for området sitt eller også var å finne i nabobygda var å ha tilgang til en institusjon som Folkeminnesamlingen, som etter hvert skulle få full oversikt over det norske materialet. Folkeminnesamlingen var derfor et gode for alle og derfor «[...]gjeld ikkje motsetningi millom landsbate og bygdebate, millom centralinstitusjonar og bygdesamlingar, millom kravi paa centralisasjon og decentralisasjon, som sume gjer so mykkje braak um» (Liestøl, 1919[3]). Til forskjell fra for eksempel et museum var det nemlig ikke noe problem å oppbevare det samme både ute i bygdene og i en sentralinstitusjon som Folkeminnesamlingen, det var her tross alt snakk om nedskrevet materiale som hadde akkurat like stor verdi uansett hvor mange ganger det ble kopiert. Med moderne maskinskrift eller hektografi fikk Liestøl det til å høres ut som en smal sak å duplisere tekst og sende inn duplikatet. At dette ikke var allment tilgjengelig teknologi ble forbigått i stillhet (Liestøl, 1919[3]). Her kom Knut Liestøl på sett og vis Flatin og Berge litt i møte og viste en oppmykning i retorikken etter de enkle, bombastiske kravene om innlevering i 1914.

I de senere innleggene i denne serien utdypet han historien bak opprettelsen av Folkeminnesamlingen, dels med fokus på hvor vellykket søsterinstitusjonen i Danmark hadde

blitt (Liestøl, 1919[4]). Videre tok han for seg arbeidet som så langt hadde blitt gjort ved samlingen og registreringsprinsippene de fulgte. Til slutt kom han til spørsmålet om utgiving og behovet for et Norsk Folkeminnelag. Innledningsvis høres Liestøl ut som et ekko av Landskomitéen for lokalhistorie, som argumenterte for samling blant annet for å heve kvaliteten på det som ble utgitt. Ingen hadde interesse i at masse entusiaster gav ut materiale hist og her uten noen form for kvalitetskontroll. Norsk Folkeminnesamling hadde fagpersoner som kunne sørge for at ting fra hele landet ble gitt ut på «[...]rette maaten» (Liestøl, 1919[5]). All den tid staten gjennom Norsk Folkeminnesamling gav støtte til utgivelser, måtte den også ha en viss kontroll med det som ble utgitt og hadde den det, ville nok samlerne også se den bli mindre restriktiv med stipendene og støtten. At et Norsk Folkeminnelag måtte vært knyttet til Folkeminnesamlingen var også en selvfølge, siden det var der de eldste, største og viktigste samlingene befant seg. Det var også disse som var viktigst å starte utgivelser fra. Alle som hadde hatt ordet på møtet i Kristiansand våren før hadde vært enige om at den enkleste måten å drifte Norsk Folkeminnelag i starten var å holde den innenfor den allerede eksisterende strukturen til Folkeminnesamlingen, og la de ansatte der ta seg av søknadene om statsstøtte og rekruttere lagmenn for opprettelsen av Folkeminnelaget [Liestøl, 1919[5]]. Den skulle også være tett knyttet opp mot den nyopprettede organisasjonen Landskomitéen for lokalhistorie hadde opprettet. En forutsetning for at en sentralorganisasjon for folkeminner skulle lykkes, var at alle involverte skjønnte ansvaret som lå i den nasjonale oppgaven de skulle oppfylle og var villige til stå sammen. Norsk Folkeminnelag skulle ikke være et forbund for akademikere, eller profesjonelle samlere. Alle måtte få være med og alle interessemotsetninger måtte bli lagt til side. Det var heller ingen grunn til å ha flere lag med samme oppgaver i et så lite land som Norge (Liestøl, 1919[5]).

6.3.3 Hvorfor trengtes da Landslaget?

Tov Flatin repliserte 07.10.1919 med et innlegg i *Den 17de mai*¹² om hvordan det sto til med den norske folkeminnesamlingen fra et samlerspesspektiv. Han gjorde det klart at Landslaget ble stiftet som et samlag mellom folkeminnesamlere for å kunne jobbe fritt uten noe formynderskap (Flatin, 1919[3]). Slikt selvstyre som Landslaget skulle bygge opp under kom til å være det beste for innsamlingsarbeidet som helhet, siden samlerne da ville legge mest kjærlighet inn i jobben. Siden samlerne jo hadde jobbet mer eller mindre ulønnet, ville det å i

---

¹² Trykket på nytt i Norig 09.10.1919.

sin levetid få sett materialet sitt utgitt være den beste belønningen de kunne få. Dette ville ikke skje når det innsamlede materialet ble sendt til Norsk Folkeminnesamling. Der kom det innsamlede materialet i stor grad til å bli liggende glemt eller kun være til glede for «dei lærde menn» (Flatin, 1919[3]). Kun sjelden ville noe av materialet komme tilbake til allmenheten og da gjerne etter at samleren har avgått med døden.

Å få utgitt folkeminne fortløpende var ifølge Flatin helt nødvendig for å styrke nasjonalfølelsen ute på bygdene og man trengte overhodet ingen fra et Norsk Folkeminnelag eller Norsk Folkeminnesamling for å drive utvalg. Det man selv hadde samlet inn, men valgt å ikke gi ut, kunne da enkelt gjøres tilgjengelig for vitenskapen ved å sende det uutgitte materialet til Folkeminnesamlingen (Flatin, 1919[3]).

Flatin hadde heller ikke mye til overs for kursene («skeidene») Knut Liestøl skrøt over at Folkeminnesamlingen hadde hatt slik suksess med- folkeminnesamlerne måtte bygge på et ektefølt engasjement. Man kunne ikke skape folkeminnesamlere «en gros» og det innsamlede vil være av liten verdi hvis det kom fra skolebarn og samlere uten lokalt kjennskap og engasjement. Landslaget ble opprettet for å gi veiledning og økonomisk støtte til samlere fra samlere og det mente han staten ville ha forståelse for når bevilgninger skulle gis. Landslagets oppgave var slik sett demokratisk og Flatin argumenterte for at samlerne var de best skikkede til å gi ut folkeminne på en måte som både var til gagn for vitenskapen og gjenkjennelig for folk flest (Flatin, 1919[3]).

Selv om Knut Liestøl gjentatte ganger hadde gjort det klart at den enkelte samleren skulle ha førsteretten til å gi ut materialet sitt, selv om det befant seg på Folkeminnesamlingen, påsto Tov Flatin at Norsk Folkeminnesamling ville ha retten til det samlerne hadde samlet inn og hindre dem i egne utgivelser. Dette var i prinsippet usant, men i praksis var veien til Kristiania og Norsk Folkeminnesamling så lang at når materiale først var arkivert der, ville det være vanskelig for samlerne fra de mest avsidesliggende strøkene å få tilgang til materialet sitt.

Flatin mente at Folkeminnesamlingen gjennom innleveringsplikten hadde mistet mange frivillige og han kunne ikke skjønne hvem som egentlig tjente på den. «Eg maa daa spurja: Kven er denne tvangen til bate for. Ingen treng taka til med folkeminnesamling for aa tene pengar, det er kjærleiken til arbeide, som er drivkrafti» (Flatin, 1919[4]). Ingen samlere var lengre så dumme at de oppbevarte samlingene sine slik at de ble ødelagte eller ville forsvinne når de gikk av med døden. Det var heller ingen som var så vrang at de ikke ville gi fra seg

opplysninger fra materialet sitt til vitenskapen, så lenge vitenskapsmannen «[...]brukar folkeskikk og bed um det» (Flatin, 1919[4]).

En bedre måte å organisere arkiveringen av folkeminnene ville ifølge Flatin ha vært å lagre alt lokalt, men gi Folkeminnesamlingen opplysninger om alt arkivert materiale på bygdene, så kunne de som jobbet med folkeminne på mer overordnet nivå gå dit for å sjekke hvor de måtte dra for å finne det materialet de trengte. «Men-, dette er tankar, som sjølv sagt ikkje er gode faa inn i skallen sin for ein professor.» kunne Flatin fortelle. «Han tenkjer formykje paa sit egne yrkje til det. Og hev so tidt altfor fint høve til aa fikte for eigenbaten og segja det er landsbaten» (Flatin, 1919[4]). Det var altså egentlig ikke snakk om at Knut Liestøl og folkene tilknyttet Norsk Folkeminnesamling hadde andre ideer om hvordan folkeminnene kunne organiseres til beste for landet, de var egentlig bare ute etter å gjøre det enkelt for seg selv og mele egen kake.

6.3.4 Rikard Berge melder seg på

Gjennom den første perioden av avisstriden hadde Rikard Berge vært ukarakteristisk taus og latt Tov Flatin tale Landslagets sak. Den 30.10.1919 tok Berge imidlertid bladet fra munnen med innlegget «Kristianiadespotiet og samlarane» og brakte striden øyeblikkelig til et nytt nivå. Én ting var å kritisere Knut Liestøl- dette hadde Tov Flatin kunnet gjøre, uten at det skapte særlig mye oppstyr, men når Rikard Berge i dette innlegget karakteriserte den avdøde Moltke Moe som en streng «papa» som har behandlet folkeminnesamlerne som uskikkelige barn som kunne refses og tuktes, begikk han helligbrøde som han skulle få høste storm for. Særlig setningen «Fyrr tukta Moe oss med svipur; men no vil Liestøl tukte oss med skorpionar» (Berge, 1919[2]) skulle dukke opp i flere av svarene på dette innlegget. Teksten var bygd opp som en lang kronologisk liste over enkeltsaker der Rikard Berge mente Moltke Moe eller Knut Liestøl på en eller annen måte hadde motarbeidet eller forulempet andre innen samlermiljøet. Slik videreførte han bildet han hadde lagt i *Norsk Folkekultur nr. 3* av to linjer i den norske folkeminnesamlingen, der Knut Liestøl sto i en tradisjon som motarbeidet samlerne, mens Berge selv sto i den beste samlertradisjon. Etter kritikk fra flere hold presiserte Rikard Berge senere at han hadde brukt den famøse «pisking med skorpionar» - replikken sin for å formidle hva samlerne syntes om Liestøls krav og formaninger i «Um innsamling av norske folkeminner». «*Ved dette arbeidsprograme for innsamling piner han alle samlarar, tek burt deira interessa og arbeidsgleda* [Berges utheving]» (Berge, 1919[3]).

Klagelisten var ifølge Berge heller ikke å regne som et personangrep, slik mange åpenbart gjorde, men «Det var ei summarisk opprekning av korleis samlarane maa stride og stræve, i miskjenning fra høgare stad og i tronge kaar hjaa forleggjarar[...]» (Berge, 1919[3]).

Berge begynte også for alvor å forsøke å lage en kløft mellom «samlarane» og på den ene siden og «vitenskapsmennene» på den andre. Han omtalte de knyttet til Landslaget konsekvent som samlerne, og mente at når Knut Liestøl og de andre tilknyttet Norsk Folkeminnesamling ikke støttet opprettelsen av Landslaget, motarbeidet de de norske folkeminnesamlerne som helhet.

Ein maa spyrja kva det er som hev sett Liestøl i slik egse? Kva er det for eit heilagbrot samlararne hev gjort? Er det at me vil hjelpa oss sjølve, sidan ikkje han hjelpar oss? Er det at me vil hava lov aa gjeva ut sjølve det me sjølve hev samla? [...]Sanningi er at vitenskapsmennene som berre sit paa ein krakk og nyt godt av det samlarane strævar ihop, men ikkje bry seg med samle sjølve, dei vil hava materialet til eige bruk, til aa taka seg sine private riddarsporar (Berge, 1919[4]).

Rikard Berge mente Landslaget mest av alt ønsket seg ro til å drive arbeidet sitt i fred og at hvis Liestøl visste hva som var bra for folkeminnesamlingen og for å få økt tilfanget til Norsk Folkeminnesamling, burde han sette godsiden til og gjøre seg mer populær blant samlerne. Om han fjernet innleveringsplikten, skulle han sågar få lov til å bli med i Landslaget (Berge, 1919[3]).

6.3.5 Samarbeidet

Utover i avisstriden begynte begge parter å mane til samarbeid. Spørsmålene knyttet til et slikt samarbeid var dog mange. Knut Liestøl var ikke fremmed for at et desentralisert Landslag for Folkeminnesamlarar kunne eksistere og pleie et forhold som kunne være konstruktivt for begge parter. Når det gjaldt samarbeidsformer hadde det absolutt vært best om de kunne tatt disse diskusjonene før opprettelsen av landslaget og med full åpenhet mellom partene (Liestøl, 1919[5]). Her gjorde Knut Liestøl et morsomt trekk, idet han snudde bordet og fikk det til å høres ut som det var de tilknyttet Norsk Folkeminnesamling som var den svake parten og som var satt utenfor det gode selskap; «Det skal ikkje i løynd verta laga lovparagrafar som vilkaarleg og utan grunn gjer nokre til utskot. Dette er ei sak som vedkjem heile folket, og alle kort bør koma paa bordet» Skulle et eventuelt samarbeid bli aktuelt var

det et krav om at samarbeidet var tuftet på jevnbyrdighet. «Full fridom og full jamstelling og same rett for alle skal det vera» (Liestøl, 1919[5]).

Måten opprettelsen foregikk på var ifølge Tov Flatin valgt nettopp med tanke på at ingen tilknyttet Folkeminnesamlingen skulle høre om det, siden de ikke hadde noen plass i Landslaget slik det var tiltenkt (Flatin, 1919[5]). Landslaget hadde valgt å sende ut invitasjoner til et bestemt utvalg av medlemmer bare for å ekskludere de tilknyttet Folkeminnesamlingen, slik at ingen av disse skulle bli medlemmer og motarbeide foreningen innenfra (Flatin, 1919[5]). Til tross for hvordan Flatin fikk det til å høres ut, var det ikke satt opp noen formelle forbud mot samlere tilknyttet folkeminnesamlingen i statuttene til Landslaget (NSF, *Møtebok for Landslaget for Folkeminnesamlarar*, 1919). Når Tov Flatin sa at alle folkeminnesamlere ikke tilknyttet Folkeminnesamlingen var velkomne, var det uansett som å si at alle folkeminnesamlere var velkomne. Implisitt altså at de som var knyttet opp mot universitetsmiljøet ikke var ordentlige folkeminnesamlere. «Dei som t.d. er fast knytte til «Norsk Folkeminnesamling», dei treng sjølsagt ikkje å fara land og strand og tiggja forleggjar til arbeidi sine. Dei sit med si faste løn og hev skipeleg økonomisk utkome» (Flatin, 1919[5]). Her virker det som Tov Flatin ikke bare beskrev en virkelighet, men også et ideal om hvordan folkeminnesamleren skulle være. Selv var han jo lærer med fast stilling og i en periode ordfører, i tillegg til stipendet til folkeminnesamling han mottok fra Folkeminnesamlingen, så noe tiggerliv levde han nok ikke. «Det er soleis heller ingin grune for dei til vera med i vaart lag- anna som herrar hovdingar. Men ein slik herredom hev me som fyrr sagt, tenkt aa berge oss utan» (Flatin, 1919[5]).

I stykke sitt (nr. 249) fortel Liestøl, at «Norsk folkeminnesamling» vil samarbeid med «Landslaget», ja det trur eg væl; men kva grunnlag vil han tufta samarbeide paa? Me vil samarbeid med «Norsk folkeminnesamling», men ikkje paa den maaten, at dei skal herrar vera og me skal sekken bera (Flatin, 1919[4]).

Om partene skulle leve sammen, måtte kravet om innlevering bort og folkeminnesamlerne måtte få samle inn og gi ut det de ønsket og selv interesserte seg for, uansett om det passet Folkeminnesamlingens behov eller ikke

6.3.6 Et tilbud om samarbeid

Tov Flatin og Rikard Berge på sin side, mente uansett at Berge- og dermed Landslaget- hadde invitert Norsk Folkeminnesamling til samarbeid allerede flere år før Landslaget hadde blitt

opprettet. Rundt opprettelsen av *Norsk Folkekultur* skulle nemlig Rikard Berge ha invitert Norsk Folkeminnesamling til et slags partnerskap, der Folkeminnesamlingen kunne få fast spalteplass i tidsskriftet eller egne temanummer. I stedet valgte Norsk Folkeminnesamling å bruke *Maal og minne* som talerør, noe de mente var et godt eksempel på at Liestøl allerede selv hadde gjort den «kløyvingen» han beskyldte Landslaget for å gjøre (Flatin, 1919[4]). *Norsk folkekultur* var nemlig det eneste organet for folkeminnesamlere i Norge og det eneste naturlige tidsskriftet for publisering av denne typen materiale. *Maal og minne* var jo opprettet først og fremst som et tidsskrift for lingvistiske studier og selv om disse falt innenfor folkeminnedefinisjonen Tov Flatin skisserte i veilederen sin, var tidsskriftet ikke stedet for den slags materiale.

Samarbeidet mellom *Maal og minne* og Folkeminnesamlingen, som ifølge Berge og Flatin var et tegn på manglende samarbeidsvilje med «sammlarane» og *Norsk folkekultur*, hadde blitt formelt inngått i 1914- altså året før *Norsk folkekultur* i det hele tatt fantes. Det eneste som hadde blitt publisert der var dessuten Knut Liestøls egne vitenskapelige arbeider. Ikke noe materiale fra Norsk Folkeminnesamling. At Reidar Th. Christiansens veileder hadde blitt utgitt gjennom *Maal og minne* var heller ikke problematisk i så måte, siden Christiansen ikke hadde vært knyttet til Norsk Folkeminnesamling da han gav den ut, selv om han gav tillatelse til at Folkeminnesamlingen satte sitt merke på utgivelsen (Liestøl, 1919[5]).

Liestøl husket uansett det påståtte tilbudet om samarbeid mellom Folkeminnesamlingen og *Norsk folkekultur* ganske annerledes. Her fantes det ikke noe skriftlig dokumentasjon, så partene sto ord mot ord, men Liestøl mente Berge bare muntlig, nærmest i forbifarten hadde tilbudt Liestøl å skrive en artikkel om sagnene knyttet til Vidrik Verlandsson til tidsskriftet. Liestøl hadde stilt seg avventende til forespørselen og hørt ikke mer om det siden. Knut Liestøl mente at Rikard Berge hadde siden brukt påstanden om at skulle ha blitt inngått et samarbeid mellom *Norsk folkekultur* og Folkeminnesamlingen som et argument ovenfor stortinget som en grunn til å få økt tilskuddet til tidsskriftet- noe han fikk innvilget (Liestøl, 1919[5]). Liestøl skrev ikke direkte at Berges forespørsel til ham var et spill for galleriet, med det mål å få gjennom bevilgningene han ønsket seg, men han kom nært: «Berge fekk større statstilskot, so tilbodet gjorde vonleg si nytte» (Liestøl, 1919[5])¹³ .

---

¹³ Da Knut Liestøl var kirke- og undervisningsminister, skal han også personlig ha sørget for at Norsk Folkekultur mistet statsstøtten og måtte legges ned.

Berge avviste selvfølgelig insinuasjonene til Liestøl og mente at både Johanna Bugge Berge og andre kunne stille som sannhetsvitner for ham. At Liestøl valgte å «glemme» hvor godt tilbudet han hadde fått fra *Norsk folkekultur* var bare et bekvemmelighetsspørsmål. At tilbudet var fabrikkert for å øke statsstøtten falt også på sin urimelighet «[...]av den enkle grunn at det t r o n g e g k j e; for «Norsk folkekultur» hadde alt havt statsstudnad eit aar da. [...]allarminst hadde eg torv til aa servera ei usanning for staten og faa pengar paa det» (Berge, 1919[5]).

Tov Flatin svarte Knut Liestøl i *Den 17de mai* med at uansett hvordan tilbudet fra Berge om å skrive i *Norsk folkekultur* hadde vært utformet, var det mange folkeminneinteresserte som ikke kunne skjønne hvorfor Liestøl, Norges eneste professor i folkeminnevitenskap, aldri hadde skrevet noe for Norges eneste tidsskrift for folkeminneinteresserte. Om det som hadde blitt gitt ut i *Maal og minne* var private skrifter eller ikke, var i og for seg irrelevant.

Utgivelsene der var i seg selv tegn nok på Liestøls og Folkeminnesamlingens manglende interesse for samarbeid og en tydelig illustrasjon på at det ikke var sammenheng mellom liv og lære når Liestøl klagde over splittelser blant de folkeminneinteresserte.

Knut Liestøl mente at det fikk være måte på hvordan han skulle strekke seg for å tekkes Rikard Berge. Én ting var at Berge og Flatin gjorde felles sak, men at Rikard Berge i skrivene sine konsekvent mente hans stemme var den samme som «sammlarane» sine, det gikk han ikke med på;

Det er ellers ein uderleg tale at naar eg ikkje gjer nettupp som Rikard Berge vil, so skille lag med «sammlarane». Um Flatin tykkjer at han og Berge er som eitt, og at dei representerar «sammlarane» so er det for mykkje kravt at eg skulle koma paa sovore av meg sjølv, og naar eg fekk greide paa det, skulde vera samd i det (Liestøl, 1919,[5]).

Han mente også at saken egentlig handlet om at Rikard Berge følte seg personlig forulempet siden Liestøl hadde satt det å finne en god utgiver for materialet i Folkeminnesamlingen som første prioritet og «Aa gjera Rikard Berge til lags fekk koma i andre rekkja» (Liestøl, 1919[5]).

Affæren med tilbudet om samarbeid mellom *Norsk folkekultur* og Norsk Folkeminnesamling kan virke som et sidespor, men saken viser hvor tett sammenvevd agendaene og motivasjonene var i denne var i denne striden. Rikard Berge skiftet mellom rollen som utgiver av et tidsskrift, som han åpenbart hadde interesser knyttet til, både når det gjaldt penger og

anseelse, og rollen som talerør for forulempede samlere som fikk påbud tredd over hodene på seg.

6.4 Hvem sitt Folkeminnelag?

Knut Liestøl lanserte Norsk Folkeminnelag ikke som vitenskapsmennes institusjon, men som en organisasjon som tilhørte alle folkeminneinteresserte. At det måtte være knyttet til Norsk Folkeminnesamling var dog en nødvendighet både av praktiske og faglige grunner. Norsk Folkeminnesamling satt på den største mengden og det viktigste av innsamlet norsk folkeminne. Folkeminnesamlingen var også en nasjonal oppgave, med forgreninger utover til hele Europa og alle måtte beholde dette perspektivet klart for seg og dra lasset sammen for at oppgaven skulle bli løst på beste måte. Det var Norsk Folkeminnesamling som hadde den faglige tyngden som kunne sørge for at ting ble gitt ut på den «rette måten».

Tov Flatin derimot var lei av Folkeminnesamlingens formynderskap og mente Landslaget representerte den eneste organisasjonen som kunne samle nok folkeminnesamlere til at de sammen kunne få styrken som krevdes for ekte selvstyre og råderett over både hva de samlet og sitt egne innsamlede materiale. Han fremstilte det som han var talsmann for en organisasjon med en horisontal, og dermed demokratisk oppbygging. Dette sto i sterk kontrast til hvordan Knut Liestøl ifølge Flatin brukte Norsk Folkeminnesamling og mandatet Folkeminnesamlingen hadde fått for å koordinere det norske arbeidet med folkeminne til å legge sitt åk på alle folkeminnesamlerne, for å mele Liestøls egen kake.

Folkeminnesamlerne hadde også, i form av Rikard Berge, rukket ut en hånd til Knut Liestøl med et tilbud om at Norsk Folkeminnesamling kunne bruke *Norsk folkekultur* som forum for utgivelse av sitt materiale. *Norsk folkekultur* hadde sågar brukt et slikt samarbeid som argument for å få økte bevilgninger fra Stortinget. Hvordan tilbudet hadde vært utformet var det delte meninger om mellom Rikard Berge og Knut Liestøl. Det interessante er uansett at Rikard Berge presenterte det som et tilbud fra ham var et tilbud fra alle norske folkeminnesamlere og at en avvisning av ham likeledes var en avvisning av folkeminnesamlerne som helhet. Saken er en god påminnelse om at det også er nødvendig å se etter vikarierende motiver som kan ligge under den faglige og kulturelle retorikken, siden det jo sto penger og prestisje på spill når en statlig institusjon skulle velge samarbeidsorganer.

7 Decentralisation

Mens avisstriden pågikk, skrev Rikard Berge et nitten sider langt essay, der han gjorde opp status for og gjorde rede for sitt syn på folkeminnesamlingen. Siden den er så mye lenger enn de vanlige avisinnleggene der striden hittil hadde foregått, hadde Berge god plass til å utdype meningene sine. Videre kom han inn på flere momenter som hittil ikke hadde blitt tatt opp i særlig grad. Til tross for hva man kanskje skulle tro, ble aldri essayet «Decentralisation» en del av Desentraliseringsstriden. Innen Berges tekst kom på trykk i første halvdel av november 1919, hadde striden i avisene i stor grad sporet av og blitt til den serien av beskyldninger og personangrep den kanskje er mest kjent for. Om dette var grunnen til at «Decentralisation» ikke fikk tilsvaret i avisene er ikke godt å si, men det eneste egentlige svaret på essayet skulle komme fra historikeren Edvard Bull d.e. og det i fagtidsskriftet *Syn og segn*, framfor i aviser med større lesergrupper utenfor fagmiljøene.

7.1 Sentraliseringens problemer

Berge åpnet essayet med å male et bilde av verdenshistorien som en kamp mellom to krefter – sentralisering og desentralisering. Gjennom å trekke store linjer viste han at denne kampen også var en klassekamp, der sentraliseringen av kultur var den kraften som opp gjennom historien hadde reist opp de få på bekostning av de mange: «Magti vert lagt i hendane paa eit faamannsstyre, som styrer alt fraa sitt regjeringskontor og sin generalstab. Folke vert ikkje høyrte eller spurt og torer ikkje hava nokor meining» (Berge, 1919, s. 2). En for sentralisert kultur tok livet av «[...]individualiteten, den frie viljen og den aandelege jamvippen» (Berge, 1919, s. 2). Ikke bare var det en klassekamp, der de mange små fra utenfor maktens sirkler ble knuget ned av sentralisering, det var også et spørsmål om selve kulturens overlevelse, siden «De høyrer til barnelærdomen i historia at naar ein kultur vert centralisera til han tek skade, er han au utlivd» (Berge, 1919, s. 1). Sentraliseringen Rikard Berge og hans meningsfeller kjempet mot ble slik sett en ond kraft som gitt frie tøyler kunne velte hele samfunn. Derfor hadde «framsynte mennar» gjennom historien forsøkt å desentralisere kulturen og drive opplysningsarbeid ovenfor allmuen. Som eksempel på hvor viktig denne kampen var brukte han verdenskrigen, hvis grusomheter og menneskeslakt på industrielt nivå knapt var avsluttet på denne tiden. Den store ufreden var som «alle veit» et resultat av sentralisering av makt både hos «de einskilde folk, de einskilde stand og ymse einskilde mennar.» (Berge, 1919, s.1).

Selv om første verdenskrig ikke berørte Norge direkte, var den et traume for hele Europa og under ett år etter at stormaktene sluttet fred, må det ha kunne vekket sterke følelser når den ble trukket frem. Det å bruke verdenskrigen som eksempel må også kunne ses på som et tegn på hvor alvorlig Rikard Berge mente det han skrev og speiler et verdenssyn med sentralisering og desentralisering som sentrale størrelser. Innledningen til essayet satt altså kampen hans mot sentralisering av kulturinstitusjoner inn i en nærmest kosmologisk sammenheng og viste tydelig at han som desentraliseringsforkjemper var en av de som ønsket å redde kulturen fra undergangen sentraliseringskreftene ledet den mot.

Etter å ha vist størrelsen og alvoret i kampen mot sentraliseringen som moralsk og politisk fenomen, trakk han linjene nedover til mer lokalt nivå. Det var fortsatt samme strid, selv om slagmarken var mindre. Han vedgikk at enkelte nok ville finne det søkt å male slike store bilder i norsk sammenheng. Det var dog bare å se på hvordan kulturen og især skoleverket fungerte også her, og leseren ville forstå at dette var en stadig pågående og høyst nødvendig kamp også på lokalt nivå. (Berge, 1919, s. 2). Her viste Berge ikke bare sin forståelse av kampen mellom sentralisering og desentralisering som universell og ideologisk, men han kom også med en del eksempler som tydeliggjorde de spesielle utfordringene folk fra landsbygda møtte. I det norske skolevesenet og især innen høyere utdanning i en tid der Kristiania var eneste norske universitetsby, hadde bygdeungdommen langt dårligere forutsetninger for å klare seg enn de fra byen. Kummerlige boforhold om de i det hele tatt fikk tak i et sted å bo og vanskelig kommunikasjon gjorde Kristiania veldig dårlig egnet som universitetsby for landets øvrige befolkning (Berge, 1919, s. 2). Denne typen praktiske utfordringer som begrenset bygdebefolkningens adgang til Norges sentraliserte institusjoner, samt sentralt plasserte personers og institusjoners tilgang til maktapparatet var i stor grad de to bena argumentasjonen hans for desentralisering hvilte på.

7.1.1 Institusjoner for bygdehistorie

Over tid hadde det blitt bygd opp flere institusjoner i direkte tilknytning til, eller med berøringspunkt til, arbeidet med folkeminnene. Arkivverk, museer og utdanningsinstitusjoner var alle sentrale i dette arbeidet, men de store sentrale institusjonene hadde vokst seg for mektige og var enten dårlig skikket til å ta vare på folkekulturen eller direkte skadelige for folkets kulturelle minne. Introduksjonen gjorde på sett og vis de prinsipielle og moralske

sidene av kritikken hans implisitt og selv om han ikke alltid tok opp denne dimensjonen ved hvert enkelt tilfelle og tema, må hele essayet leses med dette i mente.

Når det gjaldt arkivverket, hadde opprettelsen og styrkingen av de sentrale institusjonene en del praktiske utfordringer og selv om det var disse han først og fremst konsentrerte seg om i teksten, betød det altså ikke at han ikke så på denne sentraliseringen som en del av den store kampen han skisserte innledningsvis. De som hadde størst interesse av den lokale historien var ifølge Berges syn på faget selvfølgelig de historieinteresserte i den aktuelle bygden eller tettstedet. At kirkebøker, skjøter og andre skriftlige kilder ble fjernet fra de områdene de kunne være mest til gagn og ble plassert i store sentralarkiv gjorde ingen noen tjeneste. I en tid med ganske andre kommunikasjonsmuligheter enn i dag, var det svært utfordrende for folk fra periferien å fysisk oppsøke de sentrale arkivene. Arkivene hadde dog plikt til å, mot en avgift, lage avskrifter og sende til interesserte parter, men ifølge Rikard Berge hadde disse sentrale arkivene vokst seg så store at dette var en oppgave de ikke var i stand til å løse på tilfredsstillende vis og en ville ofte ende opp med å aldri få avskriften man hadde bedt om (Berge, 1919, s. 3). Bibliotekvesenet sto det heller ikke veldig godt til med i landet, men kanskje overraskende fikk Universitetsbiblioteket i Kristiania de beste skussmål, styrt som det var av «[...]velviljuge og greide folk» (Berge, 1919, s. 3). Likevel, det at store deler av samlingen ikke var til utlån gjorde også Universitetsbiblioteket mindre brukbart for folk som ikke hadde fast bopel i Kristiania: «Centraliseringi her fører med seg at all kunnskap maa søkjast paa ein stad; difor er han dyr og vanskeleg tilgjengeleg for folk langt undan» (Berge, 1919, s. 3).

Det tilsynelatende eneste samfunnsområdet der Berge så en klar positiv utvikling var museumssektoren. Sentralmuseene hadde i sin tid gjort et stort og viktig arbeid, men rakk aldri over nok. Tross motstand fra de sentrale museumsinstitusjonene, hadde det blitt opprettet en rekke fylkesmuseer. Selv disse var i for stor grad sentraliserte, men tross motstand fra både sentral- og fylkesmuseene, ble det opprettet flere og flere bygdemuseer. Utover at disse faktisk ble opprettet, noe som var positivt i seg selv, var statusrapporten Berge leverte temmelig nedslående. «Til desse [bygdemuseene] ser fylkesmuséi skeift, og centralmuséi nærast lær. Bygdemuséi trur og liver paa sveltihel» (Berge, 1919, s. 3). De økonomiske og faglige utfordringene bygdemuseene møtte ble i seg selv argumenter mot den typen desentralisering bygdemuseene representerte og de større museene jobbet aktivt mot dem. «Og da kunnskapsmagti gjerne er alliera med pengemakti og yteevna, so fær bygdemuséi

sigle sin sjø, bygdemusefolki fær tid til misse mode og nokre fleire kulturminne i vaart fatige land fær tid til gange til grunns. Berre pure av centralisationstrong og vitskaplegt vidsyn!!» (Berge, 1919, s. 4). Rikard Berge hadde som nevnt tidligere vært med på opprettelsen av minst ett bygdemuseum og visste nok hva han snakket om. Det er likevel verdt å merke seg at han på den tiden han skrev dette, hadde jobbet tre år som bestyrer av Fylkesmuseet for Telemark og Grenland og dermed selv var en del av den sentraliseringen han mente fylkesmuseene sto for.

Ett ytterligere problem med sentraliseringen av de norske institusjonene var at de ikke klarte å beholde kontrollen over hele landet. Til stadighet ble viktige kulturminner ødelagt på bygdene. «Bonden legg enno bautaen i ein steingard eller tek ein hoggin steinkapitæl til hollstein under bure sitt» (Berge, 1919, s. 4). Man kunne ikke forvente at kulturinstitusjonene i Kristiania skulle få med seg disse sakene. De store avstandene gav i seg selv dårlig grunnlag for sentralt kulturminnevern¹⁴. I likhet med folkeminnene var det «[...]viktigarea a verja kulturminni paa heimstaden enn de er aa hope deim upp paa eit museum. De er viktigare for ei bygd aa sjaa sine gjæve kulturminne for augo kvar dag enn de er aa sjaa deim ein gong i livetidi paa eit museum langt undan» (Berge, 1919, s. 14). Berge mente at maktmenneskene som ønsket å plassere kulturgjenstander på sentrale institusjoner hadde mistet andre hensyn for øyne enn det å ha dem lett tilgjengelig for gransking og det grandiose i å ha et vell av gjenstander samlet på ett sted (1919, s. 14). I stedet for å legge seg opp i hva de enkelte bygdene hadde av kulturminner, burde riksantikvaren sørge for at bygdene selv fikk midler til å ta ordentlig vare på gjenstandene sine og jobbe for «Kulturleg sjølvstyre» (Berge, 1919[6]). I «Decentralisation» utdypte Berge at han med «Kulturleg sjølvstyre»

---

¹⁴ I tillegg hadde nettopp Berge noen uker før skrevet et innlegg i avisen Norig med oppfordring om å aktivt motarbeide det sentrale kulturminnevernet. Innlegget var et svar på et opprop fra kunstneren Henrik Sørensen om at ungdomslagene burde registrere og samle inn informasjon om kulturminner på bygdene og sende inn til riksantikvar Harry Fett. Eller i Berges ord: «Ungdomslagi skal gjera seg til tenarar for eit Kristiania-kontor og utlevere kjennskapen til kulturminni i fylke» (Berge, 1919[6]). Han regnet ikke med at ungdomslagene kom til å følge oppfordringen, siden det var liten interesse for materiell kulturarv i ungdomslagene, men ville i alle tilfelle komme med en advarsel til dem om at hvis de sentrale institusjonene fikk nyss om materielle kulturminner på bygdene kom til å kjøpe dem opp og flytte dem til byene og dette ville være en «nasjonalskade» (Berge, 1919[6]). I en del tilfeller var det en skjønnssak hvorvidt en kulturgjenstand burde få stå, eller flyttes på museum. Dette var i tilfellene der det ville være vanskelig eller umulig å ta tilstrekkelig vare på gjenstanden der den befant seg. Når dette var saken var det viktig at fagmannen ikke gav etter for «museumsdjævelen» (Berge, 1919, s. 14) og holdt gjenstandens betydning for lokalbefolkningen som førsteprioritet (Berge, 1919, s. 14).

mente at hver bygd burde ha sitt eget «[...]«kulturminneraad», likesom dei fyrr hev sitt skogutval, sitt jordbruksraad, sitt fealslag, som vilde mykje vori berga» (1919, s. 4)¹⁵.

De sentrale museumsinstitusjonene skulle altså ha «[...]all ære[...]» (Berge, 1919, s. 15) for arbeidet de hadde startet opp i en tid da det ikke fantes andre som tok vare på de materielle kulturminnene i Norge. I løpet av tiårene som hadde gått siden disse ble etablert hadde dog situasjonen endret seg. Både de sentrale museene og fylkesmuseene som hadde kommet til måtte innse at det aller viktigste museumsarbeidet var det som tok vare på kulturgjenstandene der de hørte hjemme. Bygdemuseene hadde beliggenheten som gjorde dem egnet til å drive det kulturelle vekkelsesarbeidet som nå trengtes. Disse kunne landet ikke få for mange av og aller helst ville Berge se minst ett i hvert prestegjeld, der de sammen med godt utbygde lokale arkiver og skoleverk kunne virke som sentraler for de enkelte bygdens historiske arbeid (Berge, 1919, s. 15).

7.1.2 Om Norsk Folkemинnesamling og norsk folkemинnesamling

Etter den korte gjennomgangen av arvestriden med Moltke Moe, gjennomgått i kapitlet om arvestriden, tok Rikard Berge for seg Knut Liestøls «Um innsamling av norske folketradisjonar» der han som Moltke Moes «[...]discipel[...]» «Sette upp sine planar til aa taumkøyre alle folkemинnesamlarar[...] der han vil lære oss folkeskikk» (Berge, 1919, s. 6). Berge understreket at Knut Liestøl selv aldri hadde «[...]ofra nokor tid av sitt liv paa innsamling» (1919, s. 6). Likevel hadde han frekkeheden at han ville komme og sette opp regler for hvordan innsamlingen skulle foregå i Norge. «De var vente at eit slik præludium til skipnaden av ein folkemинnecentral som de Liestøl spelar upp i [«Um innsamling av norske folketradisjonar»] matte gjera meir skade enn gagn. Alle dei nemnande samlarare eg tala med dar daa au harme» (Berge, 1919, s. 8).

Det var særlig punktene om statens rett til materiale samlet inn for statsstipend som ble angrepet av Berge. «Slik som Knut Liestøl no styrer ho søker ikkje einast aa vera eit vitskaplegt centralinstitut, men ei centraliseringsmakt i innsamlingi av folkemинni soleis at alt innsamlingsarbeid skal koma under deira hendar» (Berge, 1919, s. 10). En norsk

---

¹⁵ Oppdatert som Rikard Berge var på norsk kulturpolitikk, er det ikke usannsynlig at han, da han skrev dette, kjente til Bygningsfredningsloven som var på trappene. Loven ble vedtatt i 1920 og innebar på sett og vis det motsatte av «kulturleg sjølvstyre», da Riksantikvaren fikk fullmakt til å temmelig hardhendt frede gårder og enkeltbygg rundt om i landet.

folkeminnesamling, slik Knut Liestøl ville at den skulle fungere med innleveringsplikt og ansvar for utdeling av stipender til «taumkøyrde» folkeminnesamlere, ville altså bare være et gode for vitenskapen og høyst urettferdig for folkeminnesamlerne (Berge, 1919, s. 8). Hvis en vitenskapsmann hadde samlet inn stoff til en avhandling, ville ingen mene at stoffet tilhørte noen annen enn vitenskapsmannen, til tross for at denne jobbet på lønn fra staten. Da var det ikke naturlig at folkeminnesamlerne skulle være underlagt andre regler og måtte levere fra seg sine arbeider (Berge, 1919, s. 7). Videre mente Berge uansett at bare deler av samlingene hadde blitt samlet inn med statsstøtte og at «Der var daa ogso eit stort mishøve millom de staten hadde ytt og de samlarane hadde gjevi i valuta» (Berge, 1919, s. 7). Han stilte seg også tvilende til Liestøls påstand om at Moltke Moe hele tiden hadde ansett det som selvfølgelig at samlingene han hadde overtatt etter andre samlere tilhørte staten og ikke ham selv «[...]for han laag i 30 aar som Faavne paa de norske ervegulle. Men Moe repræsentera «statssyne» etter som Liestøl segjer. Og logiken vert daa for oss andre heilt uskynleg» (Berge, 1919, s. 7). Dette spørsmålet var på ingen måte en trivialitet eller noe som bare angikk de direkte berørte. Tvert imot mente Berge at «Dette med eigedomsretten til samlingane av statsstudde samlarer er *eit hovudspursmaal i norsk folkeminnesamling* [Berges utheving]» (Berge, 1919, s. 7). Det er verdt å merke seg at Berge i denne teksten aldri kommuniserte sin rolle i arvestriden om samlingene etter Bugge og at han jo personlig hadde store interesser knyttet opp mot eiendomsspørsmålet.

Liestøls manglende forståelse for samlerarbeidet og motivasjonen til samlerne var potensielt ødeleggende for den norske folkeminnesamlingen og «[...]dei synsmaatar eg hev vori talsmann for maa vinne, um me skal vente eit godt og ihuga samlerarbeid» Berge, 1919, s. 7). Berge satte forøvrig et ganske klart, men implisitt skille mellom staten og nasjonen i teksten. At han ikke ønsket at staten skulle ha krav på det innsamlede materialet betydde ikke at han ikke mente folkeminnene var nasjonens eiendom. Alt som ble samlet inn og utgitt var jo til nytte for nasjonen, om ikke på de måtene vitenskapsmennene mente det skulle være og noen leveringsplikt var heller ikke nødvendig siden «Dei allrafleste samlarar let met tidi samlingane sine gange til ein offentleg institusjon ; de fær ikkje hjelpe um ikkje denne stødt ligg i Kristiania og heiter «Norsk folkeminnesamling»» (Berge, 1919, s. 8).

Norsk Folkesamling var helt grunnleggende problematisk, siden den var basert på modell etter Dansk Folkemindesamling. «Den axel-olrikske og finske skipnaden er i sin grunn eit heilt udemokratisk einevaldssystem, som kvaarki høver til norske tilhøve eller til vaar tid. De

er gamaldags aandsimperialisme» (Berge, 1919 s. 10). Om Liestøl opprettet sitt Norsk Folkeminnelag kunne det heller aldri bli en betydningsfull institusjon innenfor den norske folkeminnesamlingen «[...]daa de er bygt paa eit kontor-yvistyre, ikkje paa sjølvstyre til ymesidig hjelp» (Berge, 1919, s. 12). Når det var sagt, ville ikke Knut Liestøl møte noen motstand fra «samlarane» mot opprettelsen av Folkeminnelaget, siden Berge så for seg at «[...]de vært ein litterær samskipnad liksom «Det norske samlaget», der medlemme vert tingarar paa dei publikationar «Norsk folkeminnesamling» gjev ut» (Berge, 1919, s. 13).

Rikard Berge lanserte et forslag til en trenivåmodell for desentraliseringen av folkeminnesamlingen ikke ulik den han tidligere hadde gjort rede for at museumssektoren allerede hadde. På øverste nivå kunne Norsk Folkeminnesamling ligge, som bindeledd mellom den norske og den utenlandske folkeminnegranskingen. Med en basis i samlingene den hadde fått av Moltke Moe hadde Norsk Folkeminnesamling et solid fundament og disse samlingene alene var nok til å gi institusjonen en sentral plass innenfor den folkeminnegranskingen. Hovedoppgaven til Folkeminnesamlingen ved siden av å være bindeledd, ville være å få gitt ut materialet de allerede rådde over (Berge, 1919, s. 10). På neste nivå så Berge for seg flere mindre sentralinstitutt, for eksempel knyttet til landsdeler eller regioner. Disse måtte ha fullverdige boksamlinger og helst være knyttet til museer, arkiv eller større skoler. Her kunne det danne seg granskingsmiljøer i nær kontakt med folkeminnesamlerne og disse ville kunne dra nytte av felles kompetanse. Tredje nivå ville være bygdearkiver knyttet til bygdemuseene (Berge, 1919, s. 11), som kunne ta imot innsamlet materiale av folkeminne eller historiske opplysninger som bare angikk den enkelte bygden, samt alle dubletter de sentrale arkivene satt på av bygdemateriale (Berge, 1919, s. 12). På det skrivende tidspunktet var det mangel på ildfaste rom egnet for arkivbruk i bygde-Norge, men Berge mente dette på kort sikt kunne løses ved at man tok i bruk de lokale sparebankhvelvene og at det på lengre sikt burde legges opp til bygging av brannsikre arkivrom i hver enkelt bygd (Berge, 1919, s. 12). For at denne desentraliserte folkeminnesamlingsmodellen skulle fungere måtte målet «[...]vera samarbeid millom desse ymse institutionane, bygd paa tiltru og hjelpsemd, ikkje paa byraokratisk einevelde» (Berge, 1919, s. 11).

Berge var altså ikke ute etter å legge ned Norsk Folkeminnesamling eller hindre opprettelsen av Norsk Folkeminnelag, men han mente at dette var institusjoner med et klart annet arbeidsområde enn det Landslaget for Folkeminnesamlarar ville beskjeftige seg med og at

Knut Liestøl sto i fare for å skade hele arbeidet med den norske folkeminnesamlingen hvis han arrogant og skråsikkert fortsatte å bygge opp de sentrale institusjonene slik han hadde bebudet i «Um innsamling av norske folketradisjonar» til oppblåste og udemokratiske vitenskapelige institusjoner som søsterorganisasjonen Dansk Folkemindesamling. Om Liestøl bare holdt seg til sitt, uten å legge fingrene bort i samlerne sitt arbeid, ville det være til gagn for alle involverte og samarbeidet mellom de sentrale og lokale aktørene kunne blomstre og gi en stor høst.

7.1.3 Samlarane

I «Decentralisation» understreket og utdypet Rikard Berge det stedsknyttede og selvstendige samleridealet han hadde begynt å skissere tidligere.

I Berges samlerideal var det ikke stort rom for statsstipender og rådgivende institusjoner. «Me må hugse paa at alt upptak til samling *er eit friviljugt arbeid, gjort av kjærleik til saki, av interesse for folke og dei gamle minni*» (1919, s. 8). Norsk Folkeminnesamling hadde som nevnt holdt flere seminarer i folkeminnesamling og gitt ut Reidat Th. Christiansens veileder i folkeminnesamling. Dette var en virksomhet som i stor grad var bortkastet i en virkelighet der folkeminnesamlere var født for oppgaven og kjente folkeminnene bruse gjennom blodet.

De er eit friviljugt folkegranskingsarbeid som bør møtast med takk og velvilje, og som bør gjevast so frie vokstervilkaar som individualiteten krev. For de er nettupp de sergjevne som her utrettar noko ; ein kann laga so mange folkeminnekurs ein vil, dei kan nok gjera sin nytte, men ingin maa tru at ein med de skapar sergjevne samlarar. Nei, samlarane er dei som tek upp arbeide friviljugt. De er dei fødde folkeminnegranskarane som kann gjera noko. Og dei maa faa lov til aa arbeide fritt og ubundi, daa arbeider dei best og mest. Dei maa arbeide med lyst og glede ; de gjerd ei helst naar dei veit ei von til sjølv aa sjaa frukt etter arbeide (Berge, 1919, s. 8).

Fruktene samlerne ifølge Berge ønsket at arbeidet deres skulle lede frem til var utgivelser. De ønsket at staten skulle gi dem anerkjennelse for det verdifulle arbeidet de gjorde, ved å gi dem støtte til selv å redigere og utgi materialet fra sitt eget samlerarbeid. Dette hang tett sammen med Berges syn på selve folkeminnesamlingens *raison d'être*, som jeg skal komme tilbake til nedenfor.

Folkeminnesamleren var «bygdevitskapsmannen» (Berge, 1919, s. 11). Det var han som hadde den beste tilgangen til kilder og den beste kjennskapen til virkeligheten folkeminnene

og bygdehistorien hadde inngått i og blitt formet av. Slik var folkeminnesamlerne også de best egnede til å drive frem arbeidet ved historielagene og der så Berge for seg at samlerne kunne få en sentral rolle (1919, s. 11). Også det bygdehistoriske arbeidet måtte være drevet av frivillighet, derfor var det av ytterste viktighet at staten og fylkene stilte opp for samlerne og sørget for å gi dem de beste arbeidsvilkår. Det bygdehistoriske arbeidet måtte være fritt, frivillig og ubundet, men samtidig mente Berge at samlerne skulle være lønnet og «[...]hev krav paa aa sjaa sine arbeid utjevne» (Berge, 1919, s. 11). Til tross for kravet om lønn og utgivelsesrett, var også det bygdehistoriske materialet som ble samlet inn å anse som samlerens egen eiendom. Han skulle ha materialet sitt selv og den dagen han døde skulle han stå fritt til selv å velge hva slags institusjon han ønsket å gi materialet sitt videre til (Berge, 1919, s. 11).

Rikard Berges «[...]frie granskarar[...]» (1919, s. 8) var radikalt annerledes enn Knut Liestøls samlarar. Hos Liestøl hadde samlerens personlighet absolutt betydning; «Ein maa ha folk med godt skyn og lag til aa samla» (Liestøl, 1914, s. 119), men innenfor samlingen var det først og fremst et spørsmål om metoder og fremgangsmåter. «Ein maa ikkje væra for braa og bæra upp ærende sitt med det same. Ein skal helst slaa seg til ro og verta kjend med folk, lata som ingen ting, men røda med dei som ein av deira eigne» (Liestøl, 1914, s. 120). Her var det helt tydelig snakk om samlere som ikke var på likefot med informantene. Man måtte nærme seg dem omtrent som skye dyr og sagte vinne tilliten deres i så stor grad at de var villige til å dele av folkeminnene de satt inne med. «Ein fær framum alt sjaa paa forteljarane som sine medmenneskje, og ikkje berre taka dei for gøymslor for folklore, som det gjeld aa tømme paa fortaste og lettvintaste maaten og som sidan ingen interesse hev» (Liestøl, 1914, s. 120). At Liestøl i det hele tatt så det som nødvendig å advare mot en bruk-og-kast mentalitet i forhold til informantene kan tyde på at han snakket til et ganske annet publikum enn Berge. En slik mentalitet ville heller ikke være problematisk på grunn av det menneskelige aspektet med folkeminnesamlingen, men fordi «Kor sløg ein so trur ein er, og kor fint ein so fer, vil forteljarane alltid merka det og verta mindre opne og røduge». Det var altså bare et spørsmål om resultater og hvordan samlere sendt til et område der de egentlig hadde lite til felles med fortellerne burde gå frem for å finne innpass. Her var det lite snakk om fødte folkeminnesamlere, men om å ha «[...]menneskjekunnskap og hjartelag[...]» (Liestøl, 1914, s. 120).

Knut Liestøl mente i likhet med Rikard Berge at lokalkunnskap og kjennskap til forholdene og menneskene på stedet var forutsetninger for de rikeste samlerarbeidene, men Liestøls ideelle samlere var folk som Asbjørnsen og far og sønn Moe. Disse var ikke født inn i samfunnene eller klassene de samlet blant, men var grundige og gode menneskekjennere som nærmet seg informantene på måter som gav fruktbare resultater. «Det er alltid vandt aa kappast med ein som er heime-alen i bygda naar det gjeld aa lokka ut av forteljarane det dei kann» medgikk Liestøl (1914, s. 120), men løsningen var «[...]aa faa folk som bur ikring i bygdene til aa vera hjelpelemm ved innsamlingi» (Liestøl, 1914, s. 120). Der Rikard Berge så «Frie granskarar» så altså Knut Liestøl «hjelpeslemm» og han «[...]kjenner fleire opplyste bønder, som eg er viss paa vilde taka paa seg aa samla litt um vintrane, naar dei fikk ei liti pengehjelp» (1914, s. 120).

Rikard Berge hadde altså en klar og temmelig romantisk definisjon på hvem som kunne kalle seg samler og gjennomgående i teksten gav han også uttrykk for at han ikke bare var en av dem, men også at hans stemme var samlernes og hans meninger var samlernes. Det var samlerne mot Norsk Folkemminnesamling, ikke Landslaget for Folkemminnesamlare mot Norsk Folkemminnesamling.

7.1.4 Hvorfor samle?

I løpet av teksten gjorde Rikard Berge ikke bare rede for hvordan folkemminnesamlingen best burde gjennomføres og ivaretas, han kom også inn på nettopp hvorfor det var viktig å samle og utgi folkeminne. Dette var et tema som tilsynelatende ikke kom opp så ofte lengre i mellomkrigstiden. Det nasjonale prosjektet og virkemidlene som var etablert i forrige århundre var i så stor grad godtatt, i alle fall utenfor de folkloristiske miljøene på universitetene, at de ble ansett som selvfølgelige og uproblematiske.

Folkeminnene var ifølge Berge *bygdefolkets* rettmessige arv. Et gammelt familiesmykke, som hadde blitt reddet ut av et brennende hus og som nå kunne gis tilbake til dem. Implisitt var folket i ferd med å miste kulturen sin og trengte å få den tilbake. Landstad hadde begynt dette arbeidet og Berge mente som tidligere nevnt at Landstads *Norske folkeviser* hadde en status i bondeheimen som ikke lå langt tilbake for bibelen. «*Hovuduppgava er at folke skal faa attende sine kulturskattar i ei for alle tilgjenegeleg form*, d. v. s. i prenta utgaavur. For samlararbeide er ikkje berre til for vitskapen, de hev au si store fyrilogu som eit folkelegt vekkingsarbeid» (Berge, 1919, s. 10). Folkemminnesamlingen og utgivelsen av folkeminnene

var et «vekkjingsarbeid», en «folkeuppseding» (Berge, 1919, s. 15) og en «folkevekkjning» (Berge, 1919, s. 15), fordi ved å glemme kulturen og minnene sine, var folket på bygdene også i ferd med å glemme sin plass. Dette gjorde dem til lette offer for kreftene som ville sentralisere landet og makten, noe som går tilbake til de ideologiske grunnene til desentralisering Berge presenterte i innledningen av teksten. «Decentralisationen er her live, den organiske voksteren ; centralisationen er kunstig og uorganisk» (Berge, 1919, s. 14). Folket måtte vekkes gjennom opplysning og bevisstgjøring om sin kultur fordi

De vil sterkare enn noko anna lære folk kjærleik til hemejordi, ættegarden, heimegrendi bygdelive ; de vil vera ein stoppar for de kulturlege rotrivningsarbeid som no gjeng fyri seg yvi heile lande vaart, og de vil vera med aa setja stengje for den ustanselege folkestraumen til byen, den uhugelege attleggjing av einbølte gardar, lengten imot centrum, mot allmanvegen og bygata, den som til seinste slutt søkkjer heile vaart bondefolk ned til eit ubotelegt folkeproletariat (Berge, 1919, s. 15).

Stort klarere kunne det vel knapt sies: «[...]decentralisation er hovudoppgava no i arbeide for norsk folkekultur[Berges utheving]» (Berge, 1919, s. 18). Folkekulturen var en medisin mot alt det Berge så på som negativt i samfunnsutviklingen rundt århundreskiftet.

Urbanisering og fraflytting, internasjonal bykultur og fremveksten av den industrialiserte arbeiderklassen. Samtidig var folkekulturen avhengig av desentralisering, siden folket i det «kulturlege rotrivningsarbeid[et]» urbaniseringen representerte sto i fare for å miste kulturen sin (Berge, 1919, s. 18).

7.2 Berge får svar

7.2.1 «Bygdesoge og rikssoge»

Historikeren Edvard Bull d.e. svarte på Berges essay i *Syn og segn* i januar 1920. Han var, som vist tidligere en av initiativtagerne for sammenslutningen av lokalhistorikerne under én sentral paraply og dermed i Berges øyne en representant for det samme systemet og de samme strukturene som Liestøl. Som en historiker og ideolog med stor betydning i samtiden, viste den marxistiske universitetsmannen Bull et kultursyn og et syn på folkeminnene som skilte seg klart fra Berges.

Bull gjorde, til forskjell fra Liestøl, klart rede for sitt kultursyn og det han anså som grunnen til å samle folkeminne- og ifølge ham den tilgrensende, men adskilte bygdehistorien. Også

hos Bull var det snakk om et kulturbergingsprosjekt. Oppløsningen av bondekulturen var en nødvendig og uunngåelig følge av fremveksten av industrialiseringen og kapitalismen, men han mente at moderniteten ikke kunne eller skulle bekjempes. I bygdehistorien og bondekulturen kunne folket finne røtter og god oversikt over disse var nødvendig for at «[...]dei verdfulle og levedføre grunnemne fraa denne kulturen kann ein paa den visi berga yver i den nye kulturformi, som maa veksa fram, naar me ein gong har kome igjennom kaoset no» (Bull, 1920, s. 179). Nå måtte man samle inn og granske folkekulturen, slik at man kunne finne de sidene av den som var mest potente og hadde livets rett. Disse sidene kunne så, når samfunnet hadde stabilisert seg igjen, gis tilbake til folket slik at de kunne kjenne sine røtter og bygge opp en ny kultur på basis av den gamle. Dette var ikke en norsk prosess, men noe Bull så at foregikk i store deler av verden. Likeledes var heller ikke folkeminnene og granskingen av dem et lokalt prosjekt. Den lokale historien var en kilde til rikshistorien og den økonomiske historien, som ifølge Bull var den viktigste for å belyse levekårene til de vanlige innbyggerne i landet (Eriksen, 2002, s. 200). Når Bull skrev om samtiden og omveltningene i den må vi huske at han var revolusjonært orientert marxist (SNL, «Evd. Bull»). Han skrev om en tid med store omveltninger og kan jo ha gjort dette med samme sammenheng av industrialisering og urbanisering som Berge i tankene. Men dette var også en periode preget av arbeiderkamp og en nært forestående samfunnsomveltning i revolusjonær form kan ha virket som et sannsynlig scenario. I 1920 hadde Arbeiderpartiet akkurat meldt seg inn i Komintern, Spartakistopprøret hadde nylig blitt slått brutalt ned på og de siste fangene på Sveaborg etter den finske borgerkrigen hadde blitt løslatt samme året.

Edvard Bull mente den økte interessen for bygdehistorien var noe av det beste som hadde skjedd «[...]i det 20. hnd.» (Bull, 1920, s. 179). Her satte Bull i klartekst kultur- og historiefagenes mål på en måte som ved første øyekast kunne minne mye om det Rikard Berge viste i «Decentralisering». Konteksten og ønsket om å redde kulturelementer var den samme, men der Rikard Berge så folkekulturen som en kraft som kunne bremse urbaniseringen og omveltningene i samfunnet, så Edvard Bull ustoppelige og ikke nødvendigvis uønskede omveltninger og et behov for å bygge opp et solid grunnlag for å skape en ny livssterk kultur etter at den historiske fasen de var i var over.

For å finne og identifisere de kulturtrekkene som hadde livets rett når den nye kulturen skulle bygges, var det nødvendig med et overblikk over den nasjonale kulturen– og helst utover den også. Den som ville ta del i det viktige kulturbergingsprosjektet måtte ha «[...]verkeleg

kunnskap» (Bull, 1920, s. 179) om forhold og kultur utenfor bygda der en selv holdt hus og kjennskap til en rekke tilgrensende humanistiske fag. «Aa grava fram nokre huldresegner eller nokre rosemaala bollar eller nokre data til ei gaards-soge er ikkje so sers mykkje verdt i og for seg. Retteleg verd fær det fyrst, naar det blir sett inn i ein meir allmenn kultursammanheng» (Bull, 1920, s. 179). Bull beskrev en felles avhengighet mellom bygde- og rikshistorien, der bygdehistorien fungerte som kilde til rikshistorien, som igjen gav mening til det bygdehistoriske materialet. Derfor var det skadelig for hele faget, og implisitt for selve byggingen av den nye kulturen i fremtiden, å så splid mellom bygdegranskerne og de allmenhistoriske vitenskapene, slik «[...]som det er gjort fraa visse krinsar her i landet det siste aaret – serleg mot folkeminnegranskingi. Den førande mannen her er Rikard Berge» (Bull, 1920, s. 180).

Bull mente at Berge i «Decentralisation» hadde tatt enkelte riktige tanker og prinsipper, men så blåst dem ut av alle proporsjoner og latt dem føre til krav som han oppfattet som direkte absurde helt uten forankring i den virkelige verden og ressursene institusjonene som jobbet med folkekulturen hadde til rådighet. Bull gav Berge rett i at enkelte kulturelle institusjoner, som biblioteket og museer måtte finne en til dels desentralisert form, for å holde oppe interessen for nasjonalkulturen også i bygdene. Dro man desentraliseringstanken for langt ville det derimot gå utover kvaliteten på det «historiske kulturarbeidet» som ble gjort (Bull, 1920, s. 180). Her gjaldt det å ikke sette opp prinsipielle motsetninger og stå fast på sine, men å heller være pragmatisk og se på hva som ville gi det beste resultatet i hvert enkelt tilfelle. Det var særlig to av kravene til Berge som ifølge Bull manglet forankring i virkeligheten. Det ene var opphevingen av innleveringsplikten til Folkemинnesamlingen og det andre at bygdehistorien skulle skrives av små uavhengige bygdehistorielag i stedet for av fagmiljøet knyttet til Den Norske historiske forening. Bull mente at det for det første ble samlet inn langt mer enn det som var praktisk mulig å gi ut og for det andre at langt fra alle samlerne hadde fagkunnskapen som trengtes til å lage gode utgivelser basert på eget materiale (Bull, 1920, s. 181). Det store verket om den norske bygdehistorien måtte skrives av fagpersoner som kunne se hva som var spesielt for hvert enkelt område og hva som var allmenkultur. «Til aa greida ut det rekk ikkje bygdesoge-trøning til» (Bull, 1920, s. 181) og «Rikard Berge kann vel ikkje for aalvor tru at det rundt ikring i alle landsens bygder sit folk som har fyresetnader til aa greida ut t. d. arkeologi eller runeinnskifter eller stadnamn (Bull, 1920, s. 181). Dette betød ikke at en slik utgivelse ikke var avhengig av de lokale bygdehistorikerne, men at oppgaven krevde miljøer som hjalp hverandre innenfor felles mål og med en felles overordnet styring.

7.2.2 Alexander Bugge lar høre fra seg

Alexander Bugge publiserte teksten «Decentralisations-striden» i *Norsk Folkekultur* i 1920. Bugge kan sies å ha hatt et ben i begge leire, da han jo var utdannet ved, og hadde hatt en karriere ved, universitetet. Samtidig hadde han på denne tiden i stor grad hadde brutt båndene med universitetet og bodde i Telemark ved svogeren Rikard Berge. Alexander Bugge, som jo tretten år tidligere underskrev det sentrale overdragelsesbrevet der han lovet bort farens samlinger til Folkemинnesamlingen, var nå en jevnlig bidragsyter til Norsk Folkekultur.

Bugge mente det i lengre tid hadde foregått en strid mellom partene han identifiserte som «[...]Videnskapsmænd i Kristiania[...]» på den ene siden og Berge på den andre (Bugge, 1920, s. 51). Siden Desentraliseringsstriden bare varte i noen måneder, tyder nok dette på at han i likhet med Rikard Berge anså arvestriden som del av den samme konflikten. Bugge forklarte langt på vei striden med den forskjellige bakgrunnen til partene: «Jeg tror at begge ser saken ut fra saa forskjellige synspunkter at de av den grund har vondt for at bli enige» (Bugge, 1920, s. 51). Han gav videre begge parter i striden rett «[...]hver paa sin maate» (Bugge, 1920, s. 51). Ifølge Bugge hadde arbeidet med folkeminnene tre sider, det handlet for det første om å ta vare på både de materielle og de immaterielle folkeminnene, for det andre om å granske dem og for det tredje om å gi dem tilbake til folket i en tilgjengelig form. Han mente at Folkemинnesamlingen hadde en vital funksjon ved å ivareta de to første delene av det tredelte folkeminnearbeidet.

Dette var de vitenskapelige sidene og han så også for seg at Folkemинnesamlingen kunne ha et fagbibliotek og fortsette å gi ut faglitteratur som kunne støtte andre miljøer som jobbet med folkeminnene. Her skisserte han i likhet med Berge en arbeidsdeling for folkeminnearbeidet inspirert av museumssektoren, idet han sammenlignet Folkemинnesamlingen med Folkemuseet. Norsk Folkemuseum hadde en viktig funksjon «[...]som centralinstitut for studiet av norsk kultur», men samtidig var det vel ingen som ønsket eller var tjent med at alt som fantes av materielle folkeminner ble flyttet til museer (Bugge, 1920, s. 52). «Men kulturminde er ikke bare til for granskerne, de er også til for folket, de er baand som binder os sammen med fremfarne ætter» (Bugge, 1920, s. 52). Folkekulturen måtte holdes levende og interessen for den hos folket måtte holdes oppe. Bygdefolket måtte derfor komme mest mulig i berøring med den i nærmiljøet sitt, gjennom lokalmuseer og lokalt folkeminnearbeid. Alexander Bugge hadde som historiker jobbet mye med brevmateriale og sett betydningen av gamle brev som hadde fulgt slektene på de enkelte gårdene. Gjennom dem hadde barna lært

seg å lese og øvet håndskriften sin på. «Derfor er de nøie knyttet til gaardens, ættens og bygdens liv. Derfor synes jeg det er synd naar alle slike brev blir flyttet ut av bygden» (Bugge, 1920, s. 53). Bugge mente, i likhet med Berge, at denne typen brevmateriale ville leve best i lokale bygdearkiv og foreslo en metode som var mye i bruk ved Oxford- nemlig rotographs. Dette var en form for kopiering som var langt billigere enn fotokopier. Da kunne de sentrale arkivene ha oversikt over hva som fantes og ha tilgang til kopier av materialet, samtidig som originalene holdt seg på hjemstedet, tilgjengelig for lokale ildsjeler. Han vedgikk at det kunne gjøre jobben litt vanskeligere for vitenskapsmennene, men mente belønningene ved det var så store at det ville være mer enn verdt umaken (Bugge, 1920, s. 53). «Derfor trenger vi både centralisation og decentralisation. Vi trenger centralinstitutter som kan utdanne vitenskapsmænd og lede forskningen. Men vi trenger ogsaa samlinger og andre institusjoner rundt i landet for at ikke kilderne for denne gransking skal tørres ut og dø» (Bugge, 1920, s. 53).

Alexander Bugge, gav en kanskje mer generell og mindre ambisiøs begrunnelse for å drive folkeminnegransking. At kulturen var limet som bant slektene sammen var nok noe de fleste var enige om og i alle fall lettere å svelge enn Rikard Berges ambisiøse idé om at folkekulturen kunne stoppe urbaniseringen i kjølvannet av industrialiseringen av landet. Ellers fulgte altså Bugge i denne teksten Berges forslag, mht. arkiver og museer i så stor grad at det nesten bare var det mer diplomatiske språket hans som skilte dem. Han unngikk likevel å uttale seg direkte om Folkeminnesamlingen utover i innledningen og lanserte heller ingen forslag til løsning av de mest betente spørsmålene i denne siste delen av striden, nemlig innleveringsplikt og utgivelseshjelp.

7.2.3 Siste ord blir sagt

Siste ordet på trykk i Desentraliseringsstriden fikk Rikard Berge. Han trykket et direkte svar på Edvard Bull d.e. sin tekst i *Syn og segn*. Berge innledet med å gjøre det klart at han egentlig ikke hadde tenkt å svare på innlegget siden «[...]Bull skriv som ein gutunge, som ikkje kann skilja personlegt aatak og sakleg diskussion» (Berge, 1920, s. 111), men siden flere samlere hadde krevd at Berge tok til motmæle, hadde han gått med på å skrive teksten. Ingenting kunne være mer misvisende enn at Berge satte opp store vyer og krav basert på en kjerne av rette ideer, slik Bull hadde skrevet. Kravene var nettopp basert på de faktiske

tilstandene som Berge så rundt seg og de måtte man kunne gjøre noe med uansett om «professorar» og «centralistar» likte det eller ei (Berge, 1920, s. 111).

Bull meiner vonleg aa tena sitt folk best ved aa gjera alle kulturminne til granskarobjekt, der vitskapen er herre og kulturminni tenar. Eg meiner folke er best tent med at vitskapen er er tenar for kulturminni, og at desse er ein livande, vidtfemnande faktor i sjølve livsvoksteren hjaa folke vaart. Difor maa k u l t u r m i n n i n a a v i d t u t til alle krokar og krær ; difor maa folke koma deim p a a n æ r t h a l d, hava deim for auga og i tanke, lære seg sjølv til aa granska deim, for gjennom de aa lære seg til aa vyrde og ydsle deim. De vert ikkje same vyrding og folkeuppsedande magt i aa ribbe bygdane for alt som heiter historiske minne – um ein so sender desse minni til ein god gøymestad og i gode hendar – som de er i aa hava desse minni paa den staden d e r d e i v a r t t i l, d e r d e i s k a p t e h i s t o r i e. De er d e r d e i hev si oppgave, der er d e r d e i hev si livgjevande magt, til næring for de nasjonale instinkt, for ættekjensla og bygdemedvite (Berge, 1920, s. 111).

Her satte ikke Berge bare i klartekst nok en gang hvordan han mente Norsk Folkeminnesamling forsøkte å posisjonere seg og verdien av arbeidet som ble gjort der, han understreket enda mer hvor grunnleggende annerledes synet hans på disse var i forhold til både Moltke Moe, Liestøl og Bull.

En institusjon bygd etter samme desentraliseringstanke som Berge målførte, var folkehøyskolene. Disse desentraliserte kunnskapen og delte den med det brede laget av folket noe som «[...]vekkjer dei aandelege interessune, nærer den nationale hugen. De er kanskje smaatt stell for slike som Edv. Bull ; men so kann no ikkje alle verte professorar heller» (Berge, 1920, s. 112). Folket på bygda måtte lære seg å se og sette pris på kulturminnene sine, for å forstå at de hørte hjemme på samme plassen som forfedrene sine og at de tjente landet sitt best ved å ikke rive seg løs, men holde seg på sin rette plass (Berge, 1920, s. 112). Det hadde kanskje vært en tid da bygdefolket sto med lua i hånden og stilltiende godtok alle pålegg som kom fra oven, men den tiden var over og nå var det på tide at professorene på universitetene sluttet med sitt «vi alene vide» (Berge, 1920, s. 112). Om forholdene på bygda ikke lå til rette for lokalarkiver, lokal gransking og lokal selvbestemmelse var det ikke et tegn på at alt burde sentraliseres i større grad, men at forholdene i bygde-Norge måtte forbedres og at bygdene måtte få de nødvendige midlene (Berge, 1920, s. 112).

7.3 Verdenssyn på kollisjonskurs

I Rikard Berges verdenssyn, slik han presenterte det her, sto altså selve sivilisasjonen på spill. Sentraliseringskreftene hadde gjennom historien stått for kulturelt forfall og utbytting av folkemasser dyttet stadig lengre ned i uvitenhet og armod. Første verdenskrig hadde vært et resultat av sentralisering og bare de fremsynte motstanderne av sentraliseringen kunne stoppe denne utviklingen som bredte om seg i alle sider av samfunnet. Folkeminnene var riktignok bare en liten brikke i det store spillet, men likevel både viktige og talende for situasjonen i Norge som helhet. Landet opplevde økende sentralisering etter hvert som institusjonene som drev samfunnet ble bygd opp etter prinsipper som samlet makt på stadig færre og mer samlokaliserte hender. Her talte Berge tvert imot den nasjonsbyggende ideen til Lysakerkretsen, som jo både Norsk Folkemuseum og Norsk Folkeminnesamling sto i tradisjonen til.

Synet til Berge på hvorfor man skulle samle inn lokalhistorie blir ekstra tydelig satt opp mot det til Edvard Bull. Bull var i likhet med de fleste norske historikerne nasjonalt orientert. Han mente den økonomiske historien var den viktigste grenen innen historiefaget, siden den kunne belyse levekårene til landets vanlige innbyggere- de som i stor grad falt utenfor den politiske historien (Eriksen, 2002, s. 200). Bygdehistorien brakte kunnskap om disse kårene, som kunne tas opp i større enheter og være opplysende for hele landets historie. Slik sett var bygdehistorikerne nødvendige for den nasjonale historieskrivingen, men arbeidet deres underordnet det store nasjonale prosjektet. Rikard Berge viste seg i «Decentralisation» som en utpreget motstander av forandringene det moderne brakte med seg, urbanisering, industrialisering og sentralisering var alle sider av samme sak. Her kunne folkeminnene spille en viktig rolle. Ved å holde opp for folket, den kulturen de var i ferd med å miste, ville de atter bli bevisst den stolte tradisjonen de var en del av og kjenne at jordflekken eller bygda deres var det rette hjemmet deres. I den sammenhengen er det ikke rart at Rikard Berge først og fremst var opptatt av det stedbundne og statiske. For ham hadde komparativ forskning, evolusjonisme og vandringer liten betydning. Ei heller oppstykking av den store folkekulturen inn i smale fagfelt, som bare enkelte forskere på sine kontorer i Kristiania kjente fullt ut. I Berges virkelighet fantes bare én type virkelig folkeminnesamler og det var den med røttene sine dypt plantet i regionen den samlet inn fra. Folkeminnesamleren skulle kjenne folket og virkeligheten informantene dens var en del av. Alle aspekter ved den lokale kulturen kunne være med på å motvirke moderniseringen og sentraliseringen, og derfor var også alle måtene

folkets kultur manifesterte seg på interessante for folkeminneramleren. For at folkeminneramleren skulle utføre sitt oppdrag til det fulle, måtte alle forhold legges til rette for ham eller henne så godt som mulig. De trengte å få skolegang der de hørte hjemme, måtte ha tilgang til arkiver med mest mulig materiale fra hjemstedet og de skulle finne inspirasjon og informasjon på lokale museer med mest mulig lokalt materiell folkekultur presentert. Det endelige målet med innsamlingen av folkeminnerne var altså å gi den tilbake til bygdefolket for å vekke stoltheten deres. Kun ved å utgi folkeminnerne i språkformer og til priser som var tilgjengelige for bygdefolket, kunne folkeminneramlerne gjøre dette og til fulle utfylle sin funksjon.

Innenfor denne kulturforståelsen var det problematisk at det fantes folk som ikke bare jobbet med folkeminnerne på andre måter enn det Berge anså som det viktige, men som atpåtill forsøkte å tilrane seg materialet som ble samlet inn gjennom innleveringsplikter og gjøre det vanskelig tilgjengelig for folket. Folkeminner som var plassert i et arkiv og kun hentet ut for å bli del av sammenlignende undersøkelser under vitenskapsmennes luper var døde og virkningsløse.

7.4 Hva ble resultatet av Desentraliseringsstriden?

Landslaget for Folkeminneramlarar ble altså temmelig kortlevd og fikk bare støttet utgivelsen av et par tekster og gitt ut en håndfull stipender. De fikk likevel vist frem at det var interessekonflikter innenfor folkeminneramlingen og at enkelte var villige til å yte motstand mot miljøer som ikke tok tilstrekkelig hensyn til entusiastene forskningen tross alt var avhengig av. Opprettelsen av Landslaget tvang frem en diskusjon om hvorfor man skulle drive innsamlingsarbeid. Likevel ble diskusjonen aldri det den kunne blitt og vendingen den tok, med personangrepene som etter hvert kjennetegnet striden, gjorde at de fleste involverte i årene etter 1919 forsøkte å glemme hele affæren (Espeland, 1974, s. 71).

Selv om det ikke var snakk om noe godt samarbeidsklima, fortsatte også arbeidet med den vitenskapelige utgaven av folkevisene på hver sin side hos både Liestøl og Berge (NFS, Liestøl, 1936/2) tross striden.

Norsk Folkeminneramling satte etter striden i gang med et topografisk register over materialet i arkivet, noe som har blitt sett på som et svar på presset som ble rettet mot Folkeminneramlingen under Desentraliseringsstriden (Espeland, 1974, s. 74). Denne skulle

gjøre det lettere for de mer lokalt orienterte folkeminneinteresserte å orientere seg i Folkemannesamlingen, men den ble aldri fullført (Espeland, 1974, s. 74).

Norsk Folkeminnelag ble stiftet på et annet grunnlag og folkeminnesynt enn Landslaget for Folkeminnesamlarar. Både Kverndokk og Espeland holder disse to opp mot hverandre. Espeland mente «[...]kontakten mellom styret og medlemmene [i Norsk Folkeminnelag]» var for dårlig til at det egentlig ble en organisasjon for samlerne på samme vis som Landslaget var (1974, s. 74). Norsk Folkeminnelag ble likevel heller aldri den organisasjonen Knut Liestøl hadde sett for seg, der Folkeminnesamlingen kunne utdanne og samkjøre sitt korps av folkeminnesamlere som kunne reise ut og samle inn akkurat det materialet samlingen til enhver tid hadde behov for. Knut Liestøl satt i styret og Magnus Olsen, som også var tilknyttet Folkeminnesamlingen ble formann, likevel ble Norsk Folkeminnelag en uavhengig organisasjon, som etter å ha gitt ut en del materiale fra de store samlingene ved Folkeminnesamlingen, utviklet seg mer til en utgiver av materiale fra norske folkeminnesamlere (Kverndokk, 2013, s. 555).

8 Folkeminnene institusjonalisert

De første kapitlene har fulgt arbeidet med folkeminnene gjennom de tre fasene Bjarne Hodne skisserte i sin *Norsk nasjonalkultur* (2002). Siden Hodne legger vekt på hvordan nasjonalkulturen ble utformet og brukt som middel i unionspolitikken, blir fokuset i stor grad på elitens oppdagelse og bruk av folkekulturen for å oppnå sine nasjonale målsetninger. Dette stemmer i overens med episodene som utgjorde de to første kapitlene. Den intellektuelle eliten i Lysakerkretsen, representert ved Moltke Moe trakk i trådene og hjalp Hans All å opprette Norsk Folkemuseum, som ledd i deres nasjonale reisiningsprosjekt. Her var sentralisering et viktig verktøy i arbeidet med å skape en nasjonalt orientert elite som kunne gjøre Norge til en sann kulturnasjon. Moltke Moe overtok også arbeidet Sophus Bugge hadde påbegynt med den vitenskapelige utgivelsen av folkevisene og jeg har vist hvor forskjellig maktforholdet var og hvor de forskjellige aktørene hentet makten sin. Moltke Moe og Knut Liestøl hadde tilgang til advokater og politikere på en helt annen måte enn noen utenfor den eliten de tilhørte hadde. De var likevel avhengige av innsamlet materiale for å drive arbeidet sitt. I dette tilfellet var materialet Sophus Bugges samlinger og all den tid Rikard Berge satt på det og ganske enkelt nektet å gi det fra seg, viste det seg at Moe og Liestøls gode kontakter var overraskende maktesløse. Dette var en form for makt Rikard håpte å bruke mot Knut Liestøl også gjennom Landslaget for folkeminnesamlarar- og folkeminnesamlerne fant alternative måter å finansiere arbeidet sitt, ville det ikke være behov for Folkeminnesamlingens stipender og deres tilknyttede innleveringsplikt.

Med en historisk avgrensing som strakte seg inn i samtiden og med en sentraliseringsideologi som en av grunntankene, var Folkemuseet en naturlig fiende for ungdomslagene og andre grupper som jobbet for desentralisering. Lokalmuseene, som til en viss grad ble opprettet som et svar på Folkemuseet og Maihaugen, følte Folkemuseets makt på kroppen og ble slik gode skoler for kamp mot sentralmaktene. Selv om det til dels var praktiske hensyn som gjorde at Folkemuseet i så stor grad ble preget av bygninger og interiører fra bygde-Norge, representerer måten museet jobbet på absolutt en institusjonalisering av folkekulturen. Gjennom forskjellige utvalgsriterier bestemte eksperter med base i og rundt Kristiania hva de skulle ta imot og kjøpe inn. Siden ble materialet delt opp i sine minste deler, flyttet ut av sitt opprinnelige miljø, bygd opp igjen og dokumentert av museets ansatte, før det så inngikk i en museal kontekst som var en helt annen enn det materialet opprinnelig hadde inngått i. Her kunne en urban befolkning med interesse for folkekulturen gå inn i, undersøke og oppleve

gjenstander som tidligere hadde inngått i livene og privatsfæren til folk som levde i helt andre situasjoner enn dem selv. Med Folkemuseet hadde Moltke Moe, som bakenforliggende ideolog fått på plass et første institusjonelt skille innen arbeidet med folkekulturen, der den materielle folkekulturen Folkemuseet jobbet med kom inn under folkelivsgranskingen, mens folkeminnegranskingen jobbet med folkekulturelle uttrykk avgrenset opp mot dette.

I omtrent samme periode som unionsoppløsningen og slutten på Hodnes trefaseinndeling begynte den sammenlignende folkeminnegranskingen for alvor å slå gjennom. Her fant folkeminnegranskingen sitt eget prosjekt. Den vitenskapelige folkeminnegranskingen forble flettet inn i, men sprenget seg også utover grensene for, det nasjonalkulturelle rensningsarbeidet og fordret et annet syn på hva folkeminnene var og hvordan de skulle brukes. Arbeidet med folkeminnene som ble gjort ved universitet ble del av et større internasjonalt vitenskapelig fagfelt, som stilte nye krav til innsamlingsarbeidet og måten materialet skulle behandles på. Moltke Moe hadde i sin tid også vært en av lærerne til danske Axel Olrik. Olrik ble initiativtageren til Dansk Folkemindesamling, som igjen skulle inspirere programmet Moe satte opp for en norsk folkeminnesamling i overdragelsesbrevet han skrev i 1907. Her ble altså Moltke Moe arkitekten bak enda en sentralinstitusjon for institusjonalisering av den norske folkekulturen, avgrenset mot og som en komplementerende størrelse til Norsk Folkemuseum.

Moltke Moes gamle elev Knut Liestøl brukte Moes kobling til Folkeminnesamlingen aktivt i opprettelsesarbeidet og plasserte seg slik i en posisjon som Moes etterfølger innen folkeminnegranskingen, en posisjon han understreket senere med å redigere og gi ut materialet etter Moe, samt skrive Moes biografi. For at Norsk Folkeminnesamling skulle kunne følge programmet Moe hadde satt opp i overdragelsesbrevet og for å kunne oppfylle kravene den nye sammenlignende folkeminnegranskingen krevde, måtte Folkeminnesamlingen få kontroll over det som ble samlet inn av slikt materiale i Norge og sørge for at folkeminnesamlingen ble gjort på måter som gavnet forskningen. Gjennom mandat til å dele ut stipender til folkeminnesamlerne, skaffet Folkeminnesamlingen seg et middel for å belønne samlerne som jobbet på det folkeminnegranskerne anså som den rette måten. Andre viktige verktøy for å sørge for at folkeminnesamlerne i bygde-Norge samlet inn det materialet Folkeminnesamlingen trengte, mens de lot være det som ikke ble ansett som viktig, var kursene i folkeminnesamling og Reidar Th. Christiansens veileder i folkeminnesamling. Folkeminnesamlingen og metodene den representerte,

vitenskapeliggjorde altså ikke bare folkeminnene, den forsøkte å disiplinere folkeminnesamlerne og foretok en vitenskapelig ekspropriering av folkeminnene idet den satte dem inn i en ny vitenskapelig begrunnet kontekst. Den krevde at de som samlet dem inn også skulle tenke helt annerledes rundt folkeminnene enn de tidligere hadde gjort. Plikten til å levere inn innsamlet materiale utgjorde også en håndfast ekspropriering, da folkeminnesamlerne måtte begynne å gi fra seg og dermed miste nærheten til og kontrollen over det de hadde samlet inn.

Med veilederen, som speilet arkivnøkkelen til Folkeminnesamlingen, satte Christiansen opp enda en av de faglige avgrensingene for folkeminnesamlingen- den mot lokalhistorien. Ved universitetsmiljøene hadde historikerne i stadig større grad begynt å interessere seg for bygdehistorien og her ble ansvaret for denne delen av det folkekulturelle arbeidet overført til dem. En del av disse historikerne, deriblant Edvard Bull, startet arbeidet med å få opprettet en sentralstyrt organisasjon for bygdehistorien ikke ulik den Liestøl hadde foreslått da han lanserte ideen om Norsk Folkeminnelag.

Som lokalmuseumsmann og folkeminnesamler var Rikard Berge i utgangspunktet ikke vennlig innstilt til at mennesker han mente ikke riktig tilhørte folket, beskjefteget seg med folkekulturen. Etter striden med Moltke Moe og Knut Liestøl om materialet etter Sophus Bugge, hadde dette utviklet seg til det verre. Når han nå så at opprettelsen av enda en sentralinstitusjon som ønsket å kontrollere grasrotas arbeid med folkekulturen var på trappene, samlet han en del likesinnede rundt seg for å yte aktiv motstand. Av medlemslistene til Landslaget for Folkeminnesamlarar kommer det frem at et fellestrekk blant medlemmene var at de hadde posisjoner med høy status der de bodde¹⁶. Dette var menn og kvinner som var vant til å møtes med respekt og som ikke tok lett på overstyring og nedlatenhet fra Kristiania. Som folkeminnesamlere var de i tillegg vant til å ha en nærmest total selvråderett. De samlet inn det som interesserte dem i områdene de kom fra og hadde et nært forhold til. Tov Flatins veiviser i folkeminnesamling viser en type folkeminnesamler som kunne fungere som en slags *folkekulturell støvsuger* som kunne samle inn og registrere alt som angikk historien og kulturen innenfor sine geografiske områder.

---

¹⁶ Av 20 medlemmer der yrket er ført opp i medlemslistene var det 12 lærere, én rektor, én bankmann, én forlegger, én lensmann og Rikard Berge som var oppført som konservator. I tillegg hadde flere posisjoner innen lokalpolitikken og andre lokale verv.

I tillegg til makten over eget innsamlingsarbeid, hadde arbeidet til disse sentralinstitusjonene økonomiske implikasjoner for folkemannesamlerne. Hvis de unnlot å samle inn slik Folkemannesamlingen krevde, risikerte de å miste stipendene en del av dem allerede mottok. Hvis de sendte fra seg materialet ble det også vanskeligere å bearbeide dem og gi dem ut selv. I tillegg hadde Liestøl i sin «Um innsamling av norsk folketradisjon» pekt på at en del geografiske områder var godt dekket av allerede innsamlet materiale og at Folkemannesamlingen og det kommende Folkeminnelaget kom til å ville jobbe for å øke tilfanget fra de mindre undersøkte områdene. De fleste medlemmene i Landslaget for Folkemannesamlarar holdt til i østlandsområdet og især Telemark som jo var det området som gjennom flere generasjoner hadde sett den mest omfattende innsamlingsaktiviteten og kan derfor ha hatt interesse av å motarbeide en utvikling som kunne flytte midler til folkemannesamling i andre deler av landet på deres bekostning.

Både Flatin og Berge kjørte også en knallhard retorikk mot «vitskapsmennene» og især Tov Flatin forsøkte å så tvil om motivene til Knut Liestøl og arbeidet hans for å få det innsamlede materialet sendt til Kristiania. Om de selv faktisk trodde at Liestøl bare var ute etter å utnytte det harde arbeidet deres for å pusse sine egne «riddarsporar», eller om de bare var ute etter å sverte ham er vanskelig å si noe sikkert om i ettertid. Det som er sikkert, er at de spilte på en høyst reell skepsis mot sentraliseringskreftene Liestøl og de andre universitetsmennene representerte. Det er viktig å holde øynene åpne og se etter vikarierende motiver i en strid som denne. I Rikard Berges tilfelle, hadde han som vist både økonomiske, personlige og faglige grunner til å prøve å bryte ned makten til Norsk Folkemannesamling. Likevel er historie- og kultursynet hans såpass konsist og motstanden hans mot sentralisering på alle samfunnsområder så sterkt, at det fremstår som om han drev en ekte kulturkamp for verdier han trodde fullt og helt på.

I ett og alt satte Berge det stedbundne over det kosmopolitiske. Folkekulturen fant sin kraft nettopp som del av den enkelte bygdens historie og særegne kultur. Bare her kunne folkeminnene gjøre tjeneste som brems for urbaniseringen og bare her kunne folkeminnene gi bygdefolket sin selvrespekt og selvtillit tilbake. Dette synet på folkeminnene og folkemannesamlingen sto i steil kontrast til alt det den sammenlignende folkeminnegranskingen fortalte at folkeminnene var og ikke minst hvordan og hvorfor de skulle samles inn. Alle var likevel enige om at man trengte både et sentralarkiv og at arbeidet

med de norske folkeminnene fortsatt var avhengig av engasjerte og lidenskapelige folkeminnesamlere rundt om på bygdene.

Denne oppgaven gir selvfølgelig ikke hele bildet, men jeg håper å ha kastet et visst lys på hvorfor den norske folkeminnegranskingen, og institusjonene som befattet seg med den, tok de former som de gjorde det meste av det 20. århundret. Jeg har funnet en del tilfeller jeg vil kalle en vitenskapelig- eller mer håndfast ekspropriering av folkeminnene. Likevel har nok kamp mellom krefter som ønsket større definisjonsmakt til sentrale institusjoner og vitenskapelige spesialister og de som følte seg overstyrt av disse vært den sentrale fortellingen her. Om det skal utkåres en vinner av striden vil denne vel være Norsk Folkeminnesamling. Seieren var likevel på ingen måte total og det viste seg at selv om spesialistene hadde stor makt over arbeidet med folkeminnene, var makten ikke stor nok til at de kunne diktere eller sette seg over de andre involverte fullstendig etter eget for godtbeholdende.

Litteraturliste

- Aall, H. 1920, *Norsk folkemuseum 1894-1919: Trekk av dens historie*, Kirstes boktrykkeri, Kristiania.
- Alver, B. 1971, «Knut Liestøl» i D. Strömsbäck (red.), *Leading Folklorists of the North*, [side 385-407]. Universitetsforlaget, Oslo.
- Amundsen, A. B. 2007, «Folkeminner og arbeiderminner: Noen perspektiver på folkeminnevitenskapens kulturhistorie i Norge» i Palm, L. A. og M. Sjöberg [red] *Historie: Vänbok till Christer Winberg 5. juni 2007* [s. 15-26]. Historiska institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Aubert, K. 1909, «Maal og minne» i *Maal og minne* nr. 1. [s. 52-64]. Bymaals-lagets forlag, Kristiania.
- Berge, R. 1915, «Innbjoding», i R. Berge [red] *Norsk folkekultur nr. 1* [side 1-9], Erik Gunleiksons forlag, Risør.
- Berge, R. 1917, «Bokheimen» i R. Berge [red] *Norsk folkekultur nr. 3* [side 171-172], Erik Gunleiksons forlag, Risør.
- Berge, R. 1917, «Norsk folkevisearbeid: Stutt utsyn ved Rikard Berge» i R. Berge [red] *Norsk folkekultur nr. 3* [side 1-34], Erik Gunleiksons forlag, Risør.
- Berge, R. 1919 *Decentralisation: Folkeminne- Historielag- Bygdemuse*, Erik Gunleiksons forlag, Risør.
- Berge, R. 1920, «Dagsspursmaal: Decentralisation eller ikkje» i » i R. Berge [red] *Norsk folkekultur nr. 6* [side 111-112], Erik Gunleiksons forlag, Risør.
- Bjørkvik, H. 1970, «Landslaget for bygde- og byhistorie» i H. Bjørkvik m. fl. (red.) *Lokal historie i forskning og kulturarbeid gjennom 200 år: Landslaget for bygde- og byhistorie 50 år 6. juli 1970*, [s. 143-192], Aktietrykkeriet Trondhjem, Trondheim.
- Bugge, A. 1920, «Decentralisations-striden» i » i R. Berge [red] *Norsk folkekultur nr. 6* [side 51-53], Erik Gunleiksons forlag, Risør.
- Bull, E. 1920 [2], «Innledning til bygdehistorisk studium» i R. Berge [red] *Norsk folkekultur nr. 6* [side 1-51], Erik Gunleiksons forlag, Risør.
- Bull, E. 1920, «Bygdesoge og rikssoge» i O. Modtun [red] *Syn og segn: Norsk tidsskrift* [side 197-182], Det norske samlaget- Landsmaalslaget, Oslo.
- Bø, O. 1972, «Rikard Berge som tradisjonssamlar og granskar» i *Norveg nr. 15* [side 7-21]. Universitetsforlaget. Oslo.
- Christiansen, R. 1925, *Norske folkeminne: En veileder for samlere og interesserte* [2.utgv.], Norsk Folkeminnelag, Oslo.
- Christiansen, R. 1955, *Knut Liestøl: In Memoriam*, Norsk Folkeminnelag, Oslo
- Dokumen nr.t 41 fra Budgetkomiteen, 1896, *Om statsbidrag til Norsk Folkemuseum*. Stortinget, Oslo.
- Dokument nr. 36 fra Budgetkomiteen, 1914, *Angaaende det efter Moltke Moe ledige professorat samt om opprettelse av en folkemindesamling*. Stortinget, Oslo.

- Dokument nr. 89 fra Budgetkomiteen, 1896, *Angaaende statsbidrag til Folkemuseerne i Kristiania og Bergen*, Stortinget, Oslo.
- Eriksen, A og A. Amundsen (red.), 1999, *Folkloristiske klassikere 1800-1930*, Aschehoug Norsk Folkeminnelag, Oslo.
- Eriksen, A, 2002, «Bygda vår: Fra bygdebøkenes verden» i A. Eriksen, J. Garnert og T. Selberg [red], *Historien in på livet: Diskussjoner om kulturarv og minnespolitikk*, Nordic Academic Press, Lund.
- Eriksen, A. 2009, *Museum: En kulturhistorie*, Pax forlag, Oslo.
- Eskilsson, A. 2008, *På plats i historien: Studier av hembugdsföreningar på 2000-talet*, Linköping universitet, Linköping.
- Espeland, V. 1974, «Ein strid om kva folkeminnesamling og gransking skal tene til». Særtrykk fra *Tradisjon nr. 2* [side 71-76]. Universitetsforlaget Oslo.
- Flatin, T. 1920, *Innsamling av folkeminne* [2.utgv.], Olaf Nordlis forlag, Kristiania.
- Fløtra, J. 1995, *Moltke Moe som folklorist*, Aschehoug/Norsk Folkeminnelag, Oslo.
- Forhandlinger i Stortinget (nr. 212). 1909, 28. mai- Bev. til videnskabelige, litterære og kunstneriske formaal [s. 1689-1692]. Stortinget, Oslo.
- Hodne, B. 2002, «Sagnforskning- historien om de tre fortellinger» i B. Amundsen m.fl. [red], *Sagnomsust: fortelling og virkelighet*, Norvus forlag, Oslo.
- Hodne, B. 2002, *Norsk nasjonalkultur: En kulturpolitisk oversikt*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Hodne, Ø. 2008, «Landstad som folkeminnesamler» i H. Baklid [red] ”*Oppløft ditt syn*”. *Magnus Brostrup Landstad - personen, salmedikteren og folkeminnesamleren*[side 47-74], Stiftinga Nasjonalt Landstadsenter, Seljord.
- Inds. S. nr. 201, 1916. Tilraading fraa budgetnemdi um løyving til 1) ei vitskapleg utgaava av folkevisurne vaare, 2) kand. teol. Knut Kopperstad for aa studera Sunnmørsdialekten (St. prp.nr. 90). Stortinget, Oslo.
- Kulturdepartementet, *Kulturutredningen 2014. NOU 2013:4*, Departementenes servicesenter Informasjonsforvaltning, Oslo.
- Kverndokk, K. 2012, «Han ligner litt på nissen igrunn» i L. Esborg, K. Kverndokk og L. Sem (red.) *Or gamalt: nye perspektiver på folkeminner NFL 165*, Norsk Folkeminnelag, Oslo.
- Kverndokk, K. 2013, «Norsk Folkeminnesamling» i A. Eriksen og B. Rogan [red] *Etnologi og folkloristikk i Norge: En kritisk fagbiografi*. [side 551-563], Novus forlag, Oslo.
- Kvideland, R. 1971, «Rikard Berge 1881-1969» i *Tradisjon nr. 1* [side 61-72]. Universitetsforlaget. Oslo.
- Kvideland, R. 1971[2], «Rikard Berge» i D. Strömsbäck (red.), *Leading Folklorists of the North*, [side 375-385]. Universitetsforlaget, Oslo.
- Kvideland, R. 1988, «Rikard Berge: Samlaren og forskaren» i «Telemark historie: Tidsskrift for Telemark Historielag», nr. 9, Telemark Historielag, Bø.
- Landsverk, H. 1988, «Rikard Berge som museumsmann» i «Telemark historie: Tidsskrift for Telemark Historielag», nr. 9, Telemark Historielag, Bø.

- Liestøl, K. 1914, "Um innsamling av norske folketraditioner", i *Maal og minne* 1914 3. hefte, Bymålslaget, Oslo.
- Liestøl, K. 1949, *Moltke Moe*, H. Aschehoug & CO, Oslo.
- Lilja, A. 1996, *Föreställningen om den ideala upptäckningen: En studie av idé och praktik vid tradisjonssamlade arkiv – ett exempel från Uppsala 1914-1945*, Dialekt- och folkminnesarkivet, Uppsala.
- Livland, H. 1988, «Museumspioneren Rikard Berge» i «Telemark historie: Tidsskrift for Telemark Historielag», nr. 9, Telemark Historielag, Bø.
- Moe, M. 1909, "Folkedigtning og folkekunst", K. Liestøl [red], *Moltke Moes samlede skrifter* vol. 2 1926, H. Aschehoug & co (W. Nygaard), Oslo.
- Moe, M. 1909, "Nationalitet og kultur", K. Liestøl [red], *Moltke Moes samlede skrifter* vol. 2 1926, H. Aschehoug & co (W. Nygaard), Oslo.
- Moe, M. 1912, "P. A. Munch og det nationale gjennembrudd", K. Liestøl [red], *Moltke Moes samlede skrifter* vol. 2 1926, H. Aschehoug & co (W. Nygaard), Oslo.
- Olrik, A. 1907, «Folkemindesamlinger», i G. Gran [red] *Samtiden*, Aschehoug, Kristiania.
- Olsen, M. 1909, «Maal og minne» i *Maal og minne* nr. 1. [s. V-VII]. Bymåls-lagets forlag, Kristiania.
- Ormbrek, S. L. 1994, «Johanna Bugge Berge: 120 års minne», Høydalsmo.
- Reinton, L. 1970, «Den lokalthistoriske rørsle og den moderne bygdehistorie 1900-1920» i H. Bjørkvik m. fl. (red.) *Lokal historie i forskning og kulturarbeid gjennom 200 år: Landslaget for bygde- og byhistorie 50 år 6. juli 1970*, [s. 33-55], Aktietrykkeriet Trondhjem, Trondheim.
- Sem, L. 2000, *Estetikk, folkediktning og nasjonalitet: Ei studie i Moltke Moes folkloristikk*, Institutt for kulturstudier, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Sem, L. 2011, «Kva fann du nå da?: Folkloristane i eventyrland» i L. Esborg, K. Kverndokk og L. Sem (red.) *Or gamalt: nye perspektiver på folkeminner NFL 165*, Norsk Folkeminnelag, Oslo.
- Skott, F. 2007, *Folkets minnen: Traditionsinsamling i idé och praktik 1919-1964*, Institutet för språk och folkminnen i samarbete med Göteborgs universitet, Göteborg.
- Solheim, S. 1964, «Ein nasjonal institusjon med internasjonale perspektiv: Institutt for folkeminnvitenskap – Norsk Folkeminnesamling – 50 år», Universitetsforlagets vitenskapelige presstjeneste, Universitetet i Oslo, Oslo.
- St. prp. Nr. 90, 1916, «Om bevilgning 1) til en videnskapelig utgave av vore folkeviser og 2) til kand. Teol. Knut Kopperstad til studium av søndmørsdialekter m. m.».
- Stenseth, B. 1993, *En norsk elite: Nasjonsbyggerne på Lysaker 1890-1940*, Aschehoug, Oslo.
- Strömbäck, D. 1952, «Knut Liestøl in memoriam» i *Arv: Tidsskrift för Nordisk Folkminnesforskning* Volume 8. [s. 141-146]. Uppsala.
- Strömbäck, D. 1971, «Moltke Moe» i D. Strömbäck (red.), *Leading Folklorists of the North*, [side 339-353]. Universitetsforlaget, Oslo.
- Talleraas, L. 2009, *Et uregjerlig mangfold?: Lokale og regionale museer som saksfelt i norsk kulturpolitikk 1900- cirka 1970*, Umeå universitet, Umeå.

Taraldlien, B. 1917, «Fyrisdal museum» i R. Berge [red] *Norsk folkekultur nr. 3* [side 122-123], Erik Gunleiksons forlag, Risør.

Tillæg 2 til indst. S. XXI, *Indstilling fra budgetkomiteen om overgang av det ledige bevægelige professorat i folketraditioner m. v. til et professorat i europæisk litteratur og om bevilgning til en folkemindesamling ved universitetet (St. prp. nr. 113)*. Stortinget, Oslo.

Ødegaard, K. 1920, «Fraa Samlarlage: Folkemminnesamling» » i R. Berge [red] *Norsk folkekultur nr. 6* [side 118-121], Erik Gunleiksons forlag, Risør.

Internett

«Edv. Bull – utdypning», 2013, *Store norske leksikon*. [Online]. Tilgjengelig fra: http://snl.no/nbl_biografi/Edv_Bull/utdypning [23.05.2013]

«Moltke Moe – utdypning», 2013, *Store norske leksikon*. [Online]. Tilgjengelig fra: http://snl.no/nbl_biografi/Moltke_Moe/utdypning [19.05.2013].

«Notisar», *Fedraheimen*, 23.04.1881 [Online]. Tilgjengelig fra: <http://www.aasentunet.no/default.asp?menu=4217&id=8614> [21.05.2013].

«Rikard Berge – utdypning», 2009, *Store norske leksikon*. [Online]. Tilgjengelig fra: http://snl.no/nbl_biografi/Rikard_Berge/utdypning [19.05.2013].

«Sidan studiet af vore dialekter og folketraditioner...», *Fedraheimen*, 12.03.1881 [Online]. Tilgjengelig fra: <http://www.aasentunet.no/default.asp?id=8480&menu=4200> [21.05.2013].

«Tov Flatin – utdypning», 2009, *Store norske leksikon*. [Online]. Tilgjengelig fra: http://snl.no/nbl_biografi/Tov_Flatin/utdypning [12.02.2013].

«Yngvar Nielsen – utdypning», 2011, *Store norske leksikon*. [Online]. Tilgjengelig fra: http://snl.no/nbl_biografi/Yngvar_Nielsen/utdypning [23.05.2013].

Kristoffersen, E. 2011, «At udbrede Kjendskapen til vort Folks Livsvilkaar og udvikling» Tilgjengelig fra: <http://www.scribd.com/doc/143916307/At-Udbrede-Kjendskapen-Til-Vort-Folks-Livsvilkaar-Og-Udvikling> [27.05.2013].

Moe, M. 1880, «Um innsamling av norske folkeminne», *Fedraheimen*, 20.03.1880 [Online]. Tilgjengelig fra: <http://www.aasentunet.no/default.asp?menu=4089&id=6769> [21.05.2013].

Norsk Folkemminnesamling

NFS, Korrespondanse, 18. XII 1907.

NFS, Korrespondanse, 1915/5.

NFS, Korrespondanse, 1916/7.

NFS, Korrespondanse, 194/1.

NFS, skap 48 NFS, skap 48, Papirer og notater vedr. folkevisestrident mellom M. Moe og Leiv Heggstad, Skeie, J. 1914 [2], Brev til «Frøken Moe».

- NFS, skap 48, Bladstykke om folkeminnestriden (Or «Den17de Mai») og andre brev um saka, *Aftenposten Aften*, 23de april 1913 [Utklipp].
- NFS, skap 48, Bladstykke om folkeminnestriden (Or «Den17de Mai») og andre brev um saka, *Den 17de Mai*, 27.10.1919 [Utklipp].
- NFS, skap 48, Brevskifte om folkeviseutgåva, Berge R. og K. Liestøl, 1914.
- NFS, skap 48, Møtebok, journal og kassabok for Landslaget for folkeminnesamlarar, *Møtebok for Landslaget for folkeminnesamlarar*.
- NFS, skap 48, Møtebok, journal og kassabok for Landslaget for folkeminnesamlarar, *Journal for Landslaget for folkeminnesamlarar*.
- NFS, skap 48, Møtebok, journal og kassabok for Landslaget for folkeminnesamlarar, *Kassabok aat Landslaget for folkeminnesamlarar*.
- NFS, skap 48, Papirer og notater vedr. folkevisestriden mellom M. Moe og Leiv Heggstad, Qvigstad, 1914.
- NFS, skap 48, Papirer og notater vedr. folkevisestriden mellom M. Moe og Leiv Heggstad, Kirkedepartementet «Avskrift av skrift fra Kirkedepartementet til Det Akademiske Kollegium, datert 14de mai 1856».
- NFS, skap 48, Papirer og notater vedr. folkevisestriden mellom M. Moe og Leiv Heggstad, «Avskrift datert 23. mai 1864».
- NFS, skap 48, Papirer og notater vedr. folkevisestriden mellom M. Moe og Leiv Heggstad, Liestøl, K. 1914 [2], «Min utredning til Kirkedept.».
- NFS, skap 48, Papirer og notater vedr. folkevisestriden mellom M. Moe og Leiv Heggstad, Skeie J. 1914, *Saken Bugge-Berge og folkevisene*.
- NFS, skap 48, Visesaken, Heggstad-saken, Notater av Moltke, Moe, 1911, «Kjære kandidat Heggstad».
- NSF, Bugge, A. 1907, Erklæring om overdragelse av samlinger, Kristiania.
- NSF, Korrespondanse, 1936/2.

Aviser

- Berge, R. 1919[2], «Kristiania-despotiet og samlarane», *Norig*, 30.10.1919.
- Berge, R. 1919[3], «Professor-yverfallet paa samlarane», *Norig*, 28.11.1919
- Berge, R. 1919[4], «Samlarane og staten», *Norig*, 1.11.1919.
- Berge, R. 1919[5], «Norsk folkekultur og Folkeminnesamlingi», *Norig*, 22.11.1919.
- Berge, R. 1919[6], «Hjemmeværn», *Norig*, 20.10.1919.
- Flatin, T. 1919, ««Norsk Folkeminnelag»», *Norig*, 26.08.1919
- Flatin, T. 1919[2], ««Norsk Folkeminnelag» skipa», *Gula tiend*, 26.08.1919.
- Flatin, T. 1919[3], «Landslaget for folkeminnesamlarar», *Den 17de Mai*, 07.10.1919.
- Flatin, T. 1919[4], ««Landslaget» igjen», *Den 17de Mai*, 06.11.1919.
- Flatin, T. 1919[5], «Landslaget for folkeminnesamlarar att.», *Den 17de Mai*, 23.10.1919.

Hannaas, T., I. Kleiven, H. Koht m.fl. 1919, «Norsk Folkeminnelag», *Den 17de Mai*, 11.11.1919.

Liestøl, K. 1919, «Norsk Folkeminnelag», *Den 17de Mai*, 02.09.1919.

Liestøl, K. 1919[2], «Samling eller kløyving», *Den 17de Mai*, 08.10.1919.

Liestøl, K. 1919[3], «Norsk Folkeminnelag», *Den 17de Mai*, 08.09.1919.

Liestøl, K. 1919[4], «Norsk Folkeminnelag», *Den 17de Mai*, 11.09.1919

Liestøl, K. 1919[5], «Samarbeid», *Den 17de Mai*, 17.11.1919.

Morgenbladet, 02.06.1909, «Vore folketraditioner: Sophus Bugges Eventyr: En ny Illustrationsmethode: Det store Fællesarkiv».